

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1944.

Andra kammaren.

Nr 34.

Tisdagen den 12 december.

Kl. 4 em.

§ 1.

Justerades protokollen för den 5, den 6 och den 9 innevarande december.

§ 2.

Föredrogos, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden och memorial nr 244—248, bankoutskottets utlåtanden och memorial nr 74—77 samt jordbruksutskottets utlåtande nr 74.

§ 3.

Föredrogs den av herr *Lundell* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till hans excellens herr statsministern, angående behandlingen av i landet såsom politiska flyktingar inkomna utländska medborgare.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 4.

Till bordläggning anmäldes bankoutskottets memorial, nr 78, angående arvode för utarbetande av register till riksdagens protokoll med bihang m. m. för höstsessionen 1944.

§ 5.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 497, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde;

nr 498, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av försvarets forskningsanstalt; och

nr 500, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om bemyndigande att överskrida det å allmän förskottsstat I uppförda anslaget till Bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete.

§ 6.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.07 em.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 13 december.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Professor Vilhelm Lundstedt är på grund av sviter efter lunginflammation förhindrad att deltaga i riksdagens arbete från och med den 13 till och med 20 december 1944.

Uppsala den 12 december 1944.

G. Bergmark.

På därom gjord ansökan beviljade kammaren herr Lundstedt ledighet från riksdagsgörömlen under 8 dagar från och med denna dag.

§ 2.

*Svar på fråga
och på inter-
pellation.*

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Günther**, som anförde: Herr talman! Herr Janson i Frändesta har frågat mig, huruvida jag kan redogöra för anledningarna till att ombud för sovjetlegationen beredas tillfälle att hålla föredrag i baltiska flyktingläger samt för vilka säkerhetsåtgärder, som i samband härmed förutsätts.

Med anledning härav ber jag till en början att få erinra om att under hela kriget den principen upprätthållits, att medlemmar av utländska beskickningar ej beredas tillfälle att taga kontakt med politiska flyktingar, som flytt från det land de företräda. Vad de baltiska flyktingarna beträffar, så hava dessa — helt på eget initiativ och utan svenska regeringens medverkan — i stora skaror kommit till vårt land. Det rör sig om människor i nöd, som flytt undan krigshändelserna och sökt sin tillflykt i Sverige, där de omhändertagits. Det är mycket möjligt att bland dessa flyktingar finnas sådana, som icke kunna betraktas som politiska flyktingar i vanlig mening, utan som, då omständigheterna det medgiva, önska återvända till sina hem. Det är en given sak, att de svenska myndigheterna icke komma att lägga hinder i vägen för dem som önska återresa. Sovjetryska beskickningen har begärt att få besöka flyktingarna och därvid hänvisat till att en del av dessa önskade begiva sig till sitt hemland. I detta läge har det medgivande lämnats av regeringen, varom här är fråga. Detta innebär icke att kontakt direkt må tagas med enskilda flyktingar. Däremot har det ansetts rimligt att låta en representant för sovjetryska legationen eller konsulatet besöka lägren för att meddela flyktingarna att de få återvända och vad de i så fall hava att iakttaga. Tanken är att en medlem av sovjetryska beskickningen eller konsulatet skulle få, åtföljd av en representant för de svenska myndigheterna, vid besök i lägren hålla ett anförande, vari han orienterar om de möjligheter som föreligga för flyktingarna att återvända till sina hemorter. Det har från sovjetrysk sida uttryckligen förklarats för svenska regeringen, att de flyktingar, som återvända hem, icke komma att utsättas för repressalier av något slag. Efter anförandet skulle de av flyktingarna, som så önska, få besöka den sovjetryske representanten för

Svar på fråga och på interpellation. (Forts.)

att inhämta närmare upplysningar. Anställande av förhör med flyktingarna eller efterforskningar bland dessa har överhuvud taget icke ifrågasatts.

Det är naturligtvis möjligt att själva meddelandet om att en sovjetrysk representant skulle beredas tillfälle att hålla ett anförande i lägren framkallat en viss undran bland flyktingarna om vad avsikten med dessa besök kunde vara. Jag hoppas i så fall, att detta uttalande skall skingra alla missförstånd. Slutligen vill jag påpeka, att estlandssvenskarna icke alls beröras av här omnämnda åtgärder.

Ordet lämnades på begäran till

Hans excellens herr statsministern **Hansson**, som yttrade: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Lundell till mig riktat en interpellation rörande behandlingen av de politiska flyktingarna i vårt land. Enligt interpellantens uppfattning skulle denna behandling vara synnerligen oenhetlig. En del flyktingar, säger han, synas åtnjuta nästan obegränsad rörelsefrihet såväl lokalt som i fråga om väljandet av sysselsättning, under det att andra inspärras och sysselsätts ungefär som straffångar. Interpellanten påtalar vidare vad han kallar »något slags kontroll- och upplysningsverksamhet», vartill ett främmande lands beskickning erhållit tillstånd.

Han framställer följande frågor:

1. Är ovan anmärkta olikformiga behandling av i landet såsom politiska flyktingar inkomna utländska medborgare och/eller den anmärkta kontroll- och upplysningsverksamheten från vederbörande beskicknings sida i överensstämmelse med internationella konventioner eller annars under tidigare år gällande vanor på detta område?

2. Om så icke är fallet, är det att förvänta att behandlingen av ifrågavarande flyktingar i vårt land inom närmaste tid kan göras mera enhetlig och mera överensstämmande med vad som kan anses lämpligt gentemot politiska flyktingar?

I fråga om det medgivande, som lämnats Sovjetunionens beskickning, hänvisar jag till det svar, som utrikesministern nyss givit på herr Jansons i Frändesta till honom ställda fråga. Med anledning av innehållet i övrigt i interpellantens första fråga vill jag meddela följande:

Av flyktingarna i vårt land äro de flesta balter, norrmän, danskar, finländare och tyskar. Dessutom finnas mindre grupper fransmän, holländare, jugoslaver, belgare med flera. Skandinaver och balter dominera flyktingklientelet.

De flesta av de *norska* flyktingarna äro patrioter, som flytt för att undgå vedergällning från ockupationsmakten, men även åtskilliga quislingar ha kommit hit; därtill kommer ett relativt litet antal tyska desertörer från Norge. De lojala norska flyktingarna sändas efter läkarundersökning och förhör av norska myndigheter ut i arbete snarast möjligt. Ett betydande antal av dem undergår polisutbildning. I fråga om norska quislingar har överenskommelse träffats med de norska myndigheterna om att i nuvarande läge dessa flyktingar icke skola sändas tillbaka till Norge. De få emellertid i regel icke vistas i frihet i Sverige. De omhändertagas i en särskild förläggning i Hälsingmo och i ett annex till detta läger. Några få av dem ha fått gå ut i arbete men därvid har uppehållstillståndet begränsats till en kommun eller ett landsfiskalsdistrikt, där de bedömas icke kunna göra någon skada.

De *tyska* flyktingar som under senare tid anlät till Sverige ha i regel deserterat från krigstjänst i Norge och äro ej talrika. Tidigare togos sådana i förvar, sattes i fängelse i Kalmar och i ett annex i Ödevata några mil därifrån.

Svar på fråga och på interpellation. (Forts.)

Det var angeläget att ha dem under observation, innan de släpptes ut i arbetsmarknaden. Sedan några månader tillbaka ha de överförts till förläggningar i Vägershult i Småland och i Kusfors i Västerbotten. De som anses vara att lita på skrivna så småningom ut och tas i arbete.

Om de *danska* flyktingarna gäller i huvudsak vad som sagts om norrmännen. Danska s. k. samarbetsmän ha sålunda på de danska myndigheternas begäran fått samma behandling som de norska quislingarna.

Bland *balterna* intaga de 6 500 estlandssvenskarna en särställning. De ha kommit hit på inbjudan av svenska regeringen och torde komma att bli bofasta i moderlandet. Många av dem äro arbetsoförmögna — åldringar och barn — och man måste räkna med att tills vidare placera ut en del på ålderdomshem och ordna särskilda förläggningar för sådana som äro ensamstående. Övriga balter — 24 000 personer, huvudsakligen ester — ha på eget initiativ lämnat hemlandet för att söka en fristad i Sverige. De äro att betrakta som flyktingar och tas först om hand i karantänsläger och underkastas medicinsk undersökning med hänsyn till ev. förekommande smittosamma sjukdomar. I samband härmed har ordnats en polisundersökning för att söka utröna om bland dessa flyktingar finnas personer, som ej kunna anses önskvärda i vårt land. Omkring 100 personer ha hittills omhändertagits för ytterligare polisundersökning. Därutöver ha ett 30-tal flyktingar visat sig vara notoriska brottslingar. De 100 misstänkta komma att placeras i en särskild förläggning i Baggå, Västmanland. De kriminella omhändertagas på annat sätt.

För närvarande ha vi 150 förläggningar för baltiska flyktingar organiserade av civilförsvaret. En del av dessa har karaktären av försörjningsinrättningar, där arbetsförmöget klientel tagits in.

Från *Finland* uppgår antalet egentliga flyktingar (sålunda ej evakuerade personer och här omhändertagna barn) för närvarande till något över 5 000. Regeringen har anbefallt att dessa flyktingar skola hållas i karantän bl. a. i och för polisundersökning. Vidare har utlänningskommissionen att underställa Kungl. Maj:ts prövning sådana fall, där det kan finnas skäl antaga, att vederbörandes vistelse i Sverige icke är önskvärd. Det är sålunda regeringen som slutligen har att taga ställning till frågan, om den enskilde individen får stanna eller icke. Bland flyktingarna från Finland finnas en del s. k. I.K.L.-män och andra ytterlighetsmän som kunna bedömas såsom i och för sig icke önskvärda. För närvarande är det svårt att avgöra, om de löpa allvarliga risker vid återkomsten till sitt hemland. Hittills har beträffande några av dem förpassningsbeslut meddelats jämte — i samtliga fall utom ett — bestämmelse, att med verkställigheten därav skall tills vidare anstå i avvaktan på Kungl. Maj:ts vidare förordnande. De härav berörda ha omhändertagits i en särskild förläggning, där behandlingen är densamma som i övriga liknande förläggningar.

Det finns ingenting i den behandling för vilken jag här redogjort som strider mot »internationella konventioner eller annars under tidigare år gällande vanor».

Med detta konstaterande är även interpellantens andra fråga besvarad. Det finns ingen anledning att nu ändra principerna för behandlingen av flyktingarna i vårt land eller dessa principers tillämpning.

Härpå anförde:

Herr **Janson** i Frändesta: Herr talman! Jag ber att få tacka eders excellens för svaret på mina frågor. I dessa konstateras först, att under hela kriget den principen tillämpats att medlemmar av utländska beskickningar ej ha beretts tillfälle att ha kontakt med politiska flyktingar från de länder de företråda.

Svar på fråga och på interpellation. (Forts.)

Jag förmodar att detta uttalande innebär, att sådana framställningar tidigare gjorts men då avvisats.

Först vill jag vidare säga, att den slutsats man måste draga av det fortsatta resonemanget är att svenska regeringen betraktar sovjetbeskickningen härstädes som representant för de baltiska länderna. Jag ber då att få fråga eders excellens, huruvida den svenska regeringens defactoerkännande av den sovjetryska annexionen av de baltiska staterna nu blivit ett erkännande de jure. Skulle så vara förhållandet torde detta vara en högst obehaglig överraskning för det svenska folkets flertal. Man måste fråga sig varför vi i denna sak handlat mera brådstörtat än bl. a. Sovjetunionens egna allierade.

Det kan naturligtvis tänkas, som det sägs i svaret, att det bland flyktingarna finns sådana, som flytt undan kriget och såsom icke politiska flyktingar önska återvända hem. Vederhäftiga upplysningar tyda dock på, att dessa äro i en försvinnande liten minoritet. Det är för okkupationen man flytt. Den flykten började redan under den första ryska okkupationen och fortsatte sedan även under den tyska. Det är de ganska sammanfallande erfarenheterna från vad det vill säga att tjäna de främmande herrar det här gäller, som ha gjort att man i överfyllda farkoster av alla slag har riskerat livet hellre än att stanna kvar. Enligt uppgift ha också över 2 000 ester omkommit vid flykten över Östersjön. Att strömmen blev så stor i höstas berodde, enligt vad som framkommit, på att kontrollen när kriget åter kom närmare slappades. Man tog då chansen att slippa ifrån att längre bo i ett ockuperat land, oavsett vem okkupanten slutligen skulle bli. Man kan ju därför utan vidare ifrågasätta, om icke de allra flesta av dessa flyktingar äro klart politiska flyktingar.

Det är ganska intressant att söka bilda sig en uppfattning om vilka sociala klasser dessa flyktingar tillhöra. Jag har fått några siffror från Lovölägret, som anses utgöra ett gott genomsnitt med avseende å flyktingarna i detta hänseende. Där har man 46 % kroppsarbetare, som ej äro egna företagare, 24 % småjordbrukare, 17 % fiskare — den kanske fattigaste befolkningsgruppen i Estland — 13 % tjänstemän och intellektuella. Sett mot bakgrunden av dessa siffror förstår man ju rätt väl den gjorda framstöten — det hela är en prestige-fråga. Man kan ju också förstå, att det för våra kommunister icke kan vara särskilt uppmuntrande att dessa flyktingar, som till ca 80 % utgöras av arbetare, på olika arbetsplatser utan att bedriva någon som helst propaganda bland sina arbetskamrater icke kunna fördes med munlås beträffande sina erfarenheter. I vad mån det beror på slumpen, att våra kommunisters intressen råka sammanfalla med Sovjetunionens, vill jag icke fälla något omdöme om.

Man ställer sig också frågande inför den apparat, som måste igångsättas för att denna s. k. upplysning skall kunna bedrivas bland de tusentals flyktingarna. Disponerar utrikesdepartementet folk, som behärskar både ryska och de baltiska språken? Ty detta är ju nödvändigt för kontrollens skull. Om dessa föredragsturnéer skola kunna avslutas inom rimlig tid behövs det ju en hel rad kontrolltjänstemän från utrikesdepartementet. Man frågar sig också vad dessa föredrag skola få innehålla. Får man t. ex. meddela, att det är fråga om sista chansen att återvända till hemlandet, sista chansen att få återse kvarlämnade barn eller föräldrar?

Det talas i svaret om, att från sovjetrysk sida uttryckligen förklarats för svenska regeringen, att de flyktingar, som återvända hem, icke skola utsättas för repressalier av något slag. Detta hindrar väl dock icke att de hemvändande behandlas som sovjetryska medborgare. Det är ju bekant att dessa medborgare finna sig i saker och ting, som folk i andra länder betrakta som mycket hårda; jag tänker på de folkförflyttningar, som företagas inom Sovjetunionen, då så exempelvis av produktionstekniska skäl befines önskvärt. Innebär

Svar på fråga och på interpellation. (Forts.)

den utfärdade amnestiförklaringen, att sådana omflyttningar av hemvändande ester till Ural eller Sibirien, eller vad man nu vill ta för exempel, icke skola förekomma?

Jag har här i min hand avskrift av ett brev från estniska flyktingar här i Stockholm. Brevet har skickats till utrikesdepartementet, och jag skall be att få läsa upp detsamma. Det står följande:

»Härmed får estniska flyktingar i Kristinebergs folkskola i Stockholm avlägga följande förklaring angående skrivelsen över baltiska flyktingar i Dagens Nyheter den $\frac{6}{12}$:

1) Vi äro politiska flyktingar som lämnade hemlandet för att undgå deportering», jag skall hoppa över en del som står här, »som av främmande makt har utövats där massvis.

2) Vi äro estniska medborgare och protestera mot alla försök att sammanätta oss på något sätt med sovjetryska medborgarskapet.

3) Som politiska flyktingar ville vi inte driva politik i Sverige, där vi fått allsidigt skydd. Därför bedja vi få undgå all politisk hets bland oss samt besök av Sovjetunionens representanter.

4) Vi hava personligen erfarit Sovjetunionens regim och alla upplysningar angående återvändandet äro obehövlige.

5) Vi äro nöjda här och tacka hjärtligast den Svenska Kungliga Regeringen för möjligheten att vistas här i fred och vi behöva ingen hjälp eller inspektion av Sovjetunionens representanter.»

Brevet är underskrivet av åttiotre av de åttiofyra vuxna personer, som finnas i detta läger.

Jag ber att få fråga: hur skall man förfara i ett fall som detta? Är det verkligen nödvändigt att utsätta dessa stackars människor för upplysningar, som de icke vilja ha? Kan icke i ett skriftligt, kontrollerat meddelande lämnas de nödvändiga upplysningar för återvändande till Estland, som denne ende bland de åttiofyra kan behöva? Enligt vad som meddelats mig är inställningen i övriga flyktingläger i stort sett densamma som den här ifrågavarande.

Herr talman! Vi ha under detta krig fått finna oss i att göra vissa eftergifter. Ingen av oss har varit glad däröver, men det har då gällt vårt nationella liv, och vi ha haft det intrycket, att någon direkt skada därigenom icke har tillfogats våra olyckliga grannfolk. Herr talman! Jag vill icke söka göra denna sak större än den är. I detta fallet gäller det icke vårt liv som nation, det gäller vår egen bekvämlighet. Jag kan icke underlåta att säga, att vad som här skett ingivit mig en känsla av skam.

Jag vädjar till hans excellens utrikesministern att, om det ännu finns möjligheter därtill, söka stoppa dessa föredrag.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Günther**: Herr talman! Jag skall icke inlåta mig på någon utläggning i vad mån vårt erkännande av den sovjetryska ockupationen av de baltiska staterna har karaktären av ett de facto- eller de jureerkännande utan bara tala om det sätt, varpå vi ha att betrakta balternas nationalitet.

Redan innan det tysk-ryska kriget utbröt ha vi betraktat balterna som sovjetryska medborgare. En rysk förordning, som — om jag icke missminner mig — kom till i augusti 1940 förklarade, att medborgare i de baltiska länderna, som vistades där, voro att betrakta som sovjetryska medborgare, och att de som vistades i utlandet, om de så önskade, hade att anmäla sig hos sovjetrysk legation för att bli upptagna som sovjetryska medborgare, under det att de i utlandet, som icke gjorde en sådan anmälan, föllo utanför. Dessa senare ha av oss betraktats som statslösa och ha fått sina legitimationspapper som så-

Svar på fråga och på interpellation. (Forts.)

dana. Detta är ju en ganska väsentlig punkt, och jag tror att det är ett missförstånd därutinnan, som legat bakom en viss opinion i denna fråga.

En annan väsentlig punkt är naturligtvis, hur dessa flyktingar själva ställa sig till saken. Herr Janson i Frändesta upplyste, att det kommit skrivelser från vissa läger, där antingen så gott som alla eller ett flertal förklarar sig icke villiga att reflektera på att resa tillbaka utan uppgivit sig såsom politiska flyktingar. Detta är alldeles riktigt men jag kan ju meddela, att vi haft underhandsrapporter — jag fick senast i dag en sådan rapport — från andra läger där det talas ett helt annat språk. Det gäller i dag en rapport från ett läger, där det huvudsakligen finnes letter, och där det stora flertalet efterhör möjligheterna att få återvända. I ett sådant läge ha vi ansett det vara ganska rimligt att en upplysningsverksamhet av detta slag kan få bedrivas, och när man från sovjetryska legationens sida önskat ge verksamheten denna form, ha vi icke funnit någon anledning att motsätta oss detta. Naturligtvis kommer full kontroll att äga rum, och den eller de personer, som från svensk sida medfölja, måste naturligtvis behärska ryska och något av de baltiska språken.

Herr **Lundell**: Herr talman! Jag hade i min i lördags framställda interpellation bragt på tal två olika förhållanden rörande de politiska flyktingarna i vårt land, förhållanden som tilldragit sig åtskillig uppmärksamhet bland den politiskt intresserade allmänheten.

Det ena anmärkta förhållandet var den mycket olika behandling, som kom olika kategorier flyktingar till del. I denna sak har jag fått svar av hans excellens herr statsministern, och jag får enligt gällande plögsed tacka för att svar lämnats men kan icke tacka för svarets avvisande innehåll.

Det andra anmärkta förhållandet var den inspektionsrätt som medgivits ett visst lands beskickning i förhållande till flyktingar inom av detta land besatta områden. I den saken har jag icke fått svar i den ordning som för interpellationer är vanlig, så till vida att jag ej fått svaret delgivet på förhand.

Vad nu först angår den mycket olika behandlingen av flyktingar, så innebär hans excellens herr statsministerns svar endast en uppräknig av hur olika kategorier behandlas och denna uppräknig visar just hur olika behandlingen är. Ett sådant svar kan man ju icke anse som ett egentligt svar. Ett egentligt svar måste väl innehålla motiveringen för den olikformiga behandlingen.

I fråga om norska medborgare komma tydligen hit dels anhängare av norska londonregeringen, dels sådana som ha varit anhängare av norska londonregeringen, men inte längre äro det. De först nämnda få största möjliga frihet, de andra inspärras i Hälsingmo. Vad skall denna olika behandling tjäna till? Spärra in borde man väl göra dem som icke avhålla sig från att driva politisk propaganda här i landet eller inte vilja försörja sig med rejält arbete. Det förefaller mig att det bör man göra vare sig vederbörande vid ankomsten hit säga sig hela tiden ha varit anhängare av londonregeringen eller säga sig en viss mellantid ha varit anhängare av quislingregeringen.

De danska flyktingarna behandlas lika oenhetligt. Icke samarbetsmän få obegränsad frihet, samarbetsmän interneras. Här är naturligtvis skiljelinjen mellan dessa kategorier ännu mera osäker, eftersom alla i Danmark mer eller mindre kunna anses vara samarbetsmän fram till augusti 1943. Här i landet kunde de lämpligen alla behandlas på samma sätt.

Bland balterna intaga de 6 500 estlandssvenskarna en särställning. Det kan ju vara rimligt, eftersom meningen är att de skola stanna kvar här.

Bland övriga balter — 24 000 — skiljer man ifrån sådana som, såsom det säges, ej kunna anses önskvärda i vårt land. Vad därmed menas säges icke

Svar på fråga och på interpellation. (Forts.)

ut, men man har tills vidare skilt ifrån cirka ett hundra sådana och satt in dem i en särskild förläggning i Baggå i Västmanland. Dessutom talas det i interpellationssvaret om att ett trettiotal baltiska flyktingar visat sig vara notoriska brottslingar. De ha givetvis skilts ifrån och det med all rätt. Jag vet icke varför detta om brottslingar särskilt nämnes i fråga om de baltiska flyktingarna. Är det för att antyda att de skulle vara sämre i genomsnitt än norska och danska flyktingar? Såvitt jag har mig bekant, finns det notoriska brottslingar även bland dem som kommit in från andra håll.

Bland de 5 000 finnarna söker man också efter »icke önskvärda», och hit tycas i första hand räknas I. K. L-män och andra ytterlighetsmän, som bedömas såsom i sig själva icke önskvärda. Dessa vill man helst skicka tillbaka till Finland, men man har låtit dem stanna här tills vidare, emedan man anser det svårt att avgöra, om de löpa allvarliga risker vid återkomsten till sitt hemland. Vad angår denna sak tycker man nog, att det vore lämpligast att lita till flyktingarnas eget omdöme. De böra väl bäst själva veta var skon klämmer. De lämna väl icke sitt land och sin sysselsättning utan att de på allvar känna sig hotade. — Så spärrar man in dem utan nämnvärd rörelsefrihet. Man måste fråga sig vad detta skall tjäna till. Varför icke låta dessa finska patrioter ha samma rörelsefrihet som dem man kallar för norska och danska patrioter? Skulle de begagna friheten till att försvinna till något annat land så gjorde väl det ingenting. Man måste fråga sig: var det någon förnuftig mening med att spärra in herrar Norrmén, Tigerstedt och Lindqvist i en barack i interneringslägret i Sörby utanför Umeå, och att sedan kläda dem i överdragskläder? Kunde de icke lika väl fått bo där de bodde i Umeå och vara klädda i sina egna kläder? Detta är ju bara tre namn. Det kanske finns andra som äro i samma läge och tillhöra samma kategori, om vilka samma omdöme därför också bör gälla.

Behandlingen av de politiska flyktingarna varierar alltså mellan nästan full rörelse- och sysselsättningsfrihet och avsaknad av varje frihet i dessa avseenden. Avgörande för behandlingens art synes vara vissa myndigheters mycket subjektiva uppfattningar om huruvida vederbörande flyktingar äro önskvärda eller ej.

Hans excellens säger så i slutet av sitt svar, att denna olikhet i behandling icke strider mot internationella konventioner eller annars under tidigare år gällande vanor.

Jag vet icke, om hans excellens härvid tänkt på någon särskild konvention. Haagkonventionerna av 1907 och Genèvekonventionen av 1929 tala om behandlingen av krigsfångar och i någon mån om internering av krigsförande lands soldater ifall de inkomma på neutralt område. Där har man icke mycket rättesnöre att hämta i fråga om behandling av politiska flyktingar, såvida man icke vill gå in för att politiska flyktingar icke böra behandlas sämre än krigsfångar och icke heller sämre än de kategorier som man ibland brukar kalla för civilfångar, d. v. s. fientligt lands medborgare, som blivit kvar på krigsförande lands territorium.

Vissa tidigare vanor ha vi emellertid i fråga om behandling av politiska flyktingar. Under den ryska tsartiden hade vi allt emellanåt besök av ryska revolutionärer, som måste betraktas som politiska flyktingar. Jag har det intrycket, att de fingo röra sig tämligen fritt, förutsatt att de icke lade sig i den svenska utrikespolitiken och icke heller intrigerade mot den av oss erkända ryska regeringen så att de skaffade oss diplomatiska förvecklingar på hal-sen. Vårt tillmötesgående mot dessa ryska flyktingar gick ju t. o. m. så långt att de fingo hålla en hel partikongress i Stockholm under försynt övervakning av dåvarande stadsfiskal Stendahl. Det var andra tider än nu.

Det synes vara så, förefaller det mig, att ju mer regeringsmaktens tyngd-

Svar på fråga och på interpellation. (Forts.)

punkt skjutes över i s. k. demokratisk riktning, desto mera reduceras de demokratiska fri- och rättigheterna för oliktankande.

Sedermera när regimen i Ryssland ändrades till bolsjevikisk finga vi hit en hel del s. k. vita ryssar. Även de åtnjöto stor frihet i väsentliga avseenden.

Jag tror, att detta är en tradition som kan vara värd att bygga vidare på, och man bör således lämna alla de politiska flyktingarna rätt stor rörelsefrihet, oberoende av om de stå i samklang med eller i opposition mot den av Sverige erkända regeringen i ursprungslandet.

Låt oss tänka att radikaliseringen i Finland fortsätter undan för undan och att hit komme flyktande icke bara finska högermän utan så småningom även finska liberaler och socialdemokrater. Vill hans excellens herr statsministern då internera dem och kläda dem i överdragskläder eller kanske behandla dem på ett sätt om de flytt undan en invasion i Finland och på ett annat sätt om de flytt undan landets radikala men formellt lagliga regering?

Det finns en gammal god moralregel, som säger, att man bör handla så mot andra som man skulle önska vore allmän lag. Jag har för mig att det är den tyske filosofen Kant, som står för den formuleringen. Ville hans excellens pröva sig fram med hjälp av den regeln, så bleve det alltså att tänka sig själv som politisk flykting i främmande land. Vilka behandlingsregler skulle man då vilja mötas av? Skulle det icke vara mest tilltalande att bli behandlad lika vare sig man flytt för en ockupation eller för en ny regering och oberoende av vilken grad av sympati eller antipati, som rådde mellan den nya eller gamla regimen i det land man flytt från och regimen i upptagningslandet? Jag tror, att om man tänker sig in i en sådan frågeställning, finner man, att svaret giver sig självt. Om man vill handla efter denna kända moralregel, finner man, att den behandling vi för närvarande bestå de politiska flyktingarna i vårt land icke är sådan, som den borde vara.

Den andra delen av de förhållanden jag dragit upp i interpellationen är icke anledning att yttra sig mycket om, sedan herr Janson i Frändesta här talat i saken. Jag har icke heller, som jag redan sagt, varit i tillfälle att på förhand överväga det svar hans excellens ministern för utrikes ärendena lämnat. Jag vill dock icke underlåta att säga, att det förefaller mig som om de regler som enligt vad hans excellens ministern för utrikes ärendena meddelat tillämpats i fråga om de baltiska flyktingarnas medborgarskap, då man räknat dem som sovjetryska medborgare redan före tysk-ryska kriget, äro grundade på ett åskådningssätt, som förefaller mig ganska märkvärdigt.

Herr ministern för utrikes ärendena sade vidare i sitt anförande, att den principen tidigare upprätthållits, att främmande beskickning ej har fått beröring med politiska flyktingar från av beskickningen representerat område. Det förefaller mig alldeles otvivelaktigt vara det lyckligaste, om man fasthölle vid den principen och avbröte den nya kutymen, d. v. s. det ändrade tillvägagångssätt, som man tycks vilja gå in för.

Utrikesministern sade också, att det är mycket möjligt, att vissa icke äro verkliga politiska flyktingar och önska återvända. Det är ju möjligt, att så kan vara fallet, men man ställer sig beträffande dem ganska undrande till frågan varför de då kommit hit. Skulle det vara så att de önska återvända, bör det ju kunna meddelas dem genom skrivelse från det departement som sköter om dessa flyktingars förläggningar, att de ha rätt att anmäla sig till återvändande, om de önska.

Nu skall emellertid en tjänsteman från Sovjetunionens beskickning få besöka lägret och hålla anförande inför, förmodar jag, de församlade internerade, och efter anförandet skulle de intresserade få anmäla sig. Det är ju möjligt, att det där kan gå mycket bra, men det är naturligtvis i så fall önskt

Svar på fråga och på interpellation. (Forts.)

vårt, att den tjänsteman, som från utrikesdepartementets sida skall beledsaga tjänstemannen från den främmande legationen, också är hemma i de språk, som komma att talas. Det är nog icke så lätt att finna folk som behärska både ryska och de tre baltiska språken. Jag brukar då åtminstone räkna med tre baltiska språk. Man kan också räkna med flera om man vill. Emellertid finns ju även den möjligheten att skicka med flera tjänstemän, av vilka var och en kan kontrollera vad som säges på något av dessa språk. Det lär utlovas, att de som återvända icke behöva befara repressalier. Skulle det icke vara önskvårt att det, när en sådan utfästelse göres, som ju mycket väl kan vara ärligt avsedd, också erhålles någon slags kontrollrätt från svensk sida, att man alltså får rätt att genom vår beskickning i Sovjetunionen under någon tid framåt följa de sålunda återvändas öden och äventyr.

Jag tror alldeles säkert, att det hade varit bättre, om utrikesdepartementet hade stannat vid sin tidigare princip att icke tillåta beröring mellan beskickning och flyktingar.

Jag framkastade i min interpellation den frågan, om det vore meningen att samma rätt skulle medgivas även andra beskickningar, om alltså t. ex. tyska beskickningen skulle ha samma rätt att tala med tyska desertörer här i landet. På den frågan har jag icke fått något svar i något av de båda excellensernas anföranden, men jag förmodar, att det tills vidare icke är avsikten med hänsyn till de särskilda förhållanden som anförts i fråga om Sovjetunionen — alltså att en del personer skulle ha flytt hit utan att vara politiska flyktingar.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Jag vet ju lika väl som alla andra här i kammaren, att herr Lundell är mycket svår att tillfredsställa. Jag hade emellertid väntat mig åtminstone ett erkännande från hans sida för att han redan i dag klockan 11 fick svar på en interpellation, som beviljades av kammaren så sent som i går klockan 16. I stället fick jag mottaga vissa förebråelser för ofullständigheter i svaret. Jag har emellertid inte funnit anledning att beträffande vad jag skulle vilja kalla äldre kategorier av flyktingar ange antalet för de olika grupperna. Herr Lundell har ju för övrigt haft goda tillfällen att skaffa sig upplysningar på den punkten genom de offentliga meddelanden från regeringen, som gång efter annan ha lämnats. Däremot ansåg jag det vara motiverat, att beträffande den sista kategorien av flyktingar, nämligen balterna, ge de detaljupplysningar, som här ha lämnats. Min avsikt var inte på något sätt att söka kompromettera denna grupp. Det måste tvärtom konstateras, att om man bland 24 000 inte finner mer än 100 som inte äro önskvärda och 30 brottslingar, så är det ett gott be-tyg för klientelet i dess helhet.

Att här måste göras en bestämd skillnad i behandlingen av olika kategorier av flyktingar, borde stå klart för alla. Beträffande skillnaden i behandlingen av t. ex. norska patrioter och quislingar tror jag, att var och en förstår varpå denna beror. Den bottnar inte endast i vårt eget sätt att se på dessa olika kategorier, utan även däri, att vi ha all anledning anta, att de quislingar, som komma hit, icke sökt sig till vårt land i lojalt syfte. De ha nog snarare kommit hit för att här nästla sig in bland de lojala flyktingarna för att sedan vid eventuell återkomst till sitt land på något sätt kunna skada dessa lojala flyktingar. De åtgärder, som vi i dessa avseenden vidtagit, kunna således anses ha haft till syfte att skydda inte närmast de flyktingar, som finnas här i landet, utan i första hand deras anhöriga, som stannat kvar i Norge. Jag tror inte, att någon mer än herr Lundell har svårt att finna motivering till en sådan olikartad behandling.

Svar på fråga och på interpellation. (Forts.)

När jag hörde det demokratiskt upplagda anförande, som herr Lundell höll nyss, undrade jag emellertid, varför han först nu funnit anledning ingripa i denna fråga. Det har nämligen under många år pågått en flyktingström hit, och hela tiden har det förekommit att en del har tagits i förläggning, några till och med i fängsligt förvar, under det att andra fått komma ut på arbetsmarknaden. Herr Lundell har dock inte funnit anledning att förrän nu påtala detta förhållande. Jag frågar mig då, om det är den omständigheten att några personer, vilka i åskådning komma herr Lundell nära, ha drabbats av intagandet i förläggning, som plötsligt väckt hans intresse för denna fråga. Jag har funnit att det inom den svenska opinionen finns en liten grupp personer, vilkas åsikter man bäst karakteriserar, när man säger, att de anse det vara upprörande om »fint folk» tas om hand och får överdragskläder, under det att de anse att det gör detsamma om annat folk behandlas på detta sätt.

Jag vill i detta sammanhang endast konstatera, att jag för min del inte kommer att vara med om någon olika behandling av »fint folk» eller andra.

Herr **Lundell** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Hans excellens herr statsministern ansåg, att jag inte varit tillräckligt tacksam för svaret. Jag vill då till den formella tacksamhet, som jag redan uttryckt i mitt svar, tacka för att det lämnats så snabbt, som nu blivit fallet. — Statsministern sade, att den omständigheten, att det bland de baltiska flyktingarna fanns ett så ringa antal som 30 brottslingar, utgjorde ett mycket gott betyg åt denna grupp. När man läser interpellationssvaret får man snarare motsatt uppfattning, ty i fråga om de andra grupperna har inte alls nämnts någonting om brottslingar bland de klientel, som kommit till landet. — Statsministern frågade till sist, varför jag först nu interPELLERAT i dessa flyktingärenden. Mitt svar är: jo, därför att de fall, om vilka jag interPELLERAT, först nu ha inträffat.

Vidare anförde:

Herr **Hästad**: Herr talman! Jag skall endast be att få säga ett par ord i anledning av den fråga, som herr Janson i Frändesta har framställt. Jag finner det vara självfallet, att vi här i landet nu liksom tidigare måste vara mycket angelägna om ett gott grannskapsförhållande till Ryssland. Jag utgår ifrån som alldeles givet, att när den svenska regeringen gjort en eftergift mot sovjetregeringen beträffande de baltiska flyktinglägren, regeringen därvid till enda utgångspunkt haft att åstadkomma detta goda grannskapsförhållande. Men jag måste ändock i likhet med herr Janson i Frändesta undra, om vi verkligen hade behövt vidtaga denna åtgärd. Sverige har ju aldrig gjort någonting för att få hit dessa flyktingar. Jag bortser givetvis från estlandssvenskarna, som vi verkligen ville ha »hem», precis som vi tidigare togo emot gammalsvenskbyborna. Det kan ju icke på något sätt anses vara en åtgärd riktad mot Ryssland, när vi önska ha tillbaka våra egna stamfränder. Jag finner det även helt naturligt, att man inte skall utöva något tvång på de baltiska flyktingarna för att de skola flytta tillbaka. Lika litet bör man hindra dem därifrån, därest de verkligen vilja återvända. Sverige behöver härvidlag icke anlägga några prestigesynpunkter. Ett meddelande från eller via utrikesdepartementet till de olika flyktinglägren om Sovjetrysslands inställning till dem, som skulle vilja återresa, hade jag ansett vara mycket naturligt. Vad som nu åtgjorts är emellertid någonting helt annorlunda.

Jag vill till regeringen ställa den frågan, om vi överhuvud taget ha något prejudikat på asylrättens område, som skulle medge främmande legationer

Svar på fråga och på interpellation. (Forts.)

rätt att besöka politiska flyktingläger. Jag för min del känner i varje fall inte till något dylikt prejudikat. Detta kan emellertid bero på okunnighet, då jag inte är någon specialist i folkrätt. Jag känner likväl till ett par fall, som inträffat i våra östra grannländer i samband med detta krig.

Det ena fallet är, då under de senaste veckorna en rysk kontrollkommission fått rätt att besöka de ingermanländska flyktinglägren i Finland. Efter stilleståndet mellan Ryssland och Finland råda emellertid speciella förhållanden, och fallet kan därför inte vara tillämpligt på vårt fria land.

Det andra fallet inträffade, då Litauen 1939 fick Vilnaområdet. Det visade sig då, att det inom detta område fanns en del polska flyktingar från de delar av Polen, som Ryssland lade beslag på enligt den mellan herrar Ribbentrop och Molotov träffade överenskommelsen. Från Sovjetryssland gjordes då framställning till Litauen — som, märk väl, under denna tid så till vida stod under ryskt beroende att det där fanns ryska militära baser — om att få besöka eller på annat sätt komma i direkt kontakt med de polska flyktingarna i deras läger. Litauens regering sade nej, trots landets utsatta läge. Litauen stöddes därvid i sin uppfattning dels av Internationella röda korset och dels av de engelska och amerikanska regeringarna. Däremot lät den litauiska regeringen — precis på samma sätt som den svenska hade bort göra i detta fall — tillstå flyktingarna ett meddelande om att de enligt uppgift från sovjetryskt håll voro välkomna till Ryssland. Ungefär 300 av 11 000 flyktingar läto också anmäla sig och fingo besöka de sovjetryska representanterna i Vilna. Den sovjetryska pressen på Litauens regering i denna fråga fortsatte emellertid under hösten 1939. Slutligen enades man om att tillsätta en blandad kommission med två representanter från båda parter. Litauens regering vägrade emellertid alljämt att tillåta de sovjetryska representanterna besöka flyktinglägren.

Jag har anfört dessa fall såsom de enda prejudikat, som jag känner till i denna fråga, och de stödjande såvitt jag förstår inte alls regeringens ståndpunkts-tagande i detta ärende.

Jag vill i detta sammanhang även tillägga, att av de cirka 300 människor, som i Vilna anmälde sig inför de sovjetryska myndigheterna, accepterade sovjetregeringen endast dem, som voro arbetsföra personer. Däremot fingo icke åldringar och barn återvända. Det är möjligt, att samma förhållande kan inträffa beträffande de baltiska flyktingarna i Sverige.

Jag begärde ordet främst för att uttala mig i fråga om svenska regeringens erkännande av införlivandet av de baltiska staterna med Sovjetunionen. Jag kan förstå, att regeringen varit utsatt för mycket stora svårigheter och kanske tillämpat prejudikat från så sorgliga händelser som Österrikes och Tjeckoslovakien ockuperande av Tyskland. Jag måste emellertid konstatera den förunderliga tystlåtenheten från svenska regeringens sida i denna fråga. Jag tror, att massor av människor i detta land — även personer i denna kammare — svävat i okunnighet om att Sverige på ett eller annat sätt redan i augusti 1940, om jag inte är fel underrättad, erkände dessa staters införlivande med Sovjet. Utrikesministern sade i sitt anförande, att han inte ville gå in på några diskussioner huruvida den svenska regeringens erkännande innebar ett de facto eller de jure-erkännande. Om jag skall få dra någon slutsats av detta uttalande, skulle det vara, att den skillnad mellan dessa former av erkännande, som till äventyrs föreligger, är mycket liten. Om vårt erkännande i realiteten skulle innebära ett de jure-erkännande, skulle vårt land, såvitt jag vet, vara en de fria stater utom den tyska naziststaten, som fr. o. m. 1940 erkände de baltiska staternas införlivande med Sovjet. England och Förenta staterna ha ännu icke, lika litet som många andra stater, givit ett sådant erkännande. Det vore av stort intresse, om utrikesministern ville begagna detta eller annat tillfälle för

Svar på fråga och på interpellation. (Forts.)

att klarlägga vårt förhållande till de tre olyckliga baltiska staterna. Det är kanske en alltför utopisk och naiv uppfattning, som jag gör mig till tolk för om jag säger, att det skulle ha varit riktigare, om den svenska regeringen under detta krig ställt sig på Atlantehartans grundval och hävdade, att så länge kriget påginge erkännas icke sådana förändringar i ländernas status, som under kriget företagits; vi borde med andra ord i stället ha avvaktat krigshändelsernas gång och resultatet av den kommande fredskonferensen.

Det säges nu, att de balter, som flytt hit men som nu eventuellt återvända, inte ha några repressalier att vänta. Jag vill själv tro det bästa, och man bör inte misstänkliggöra Sovjetrysslands avsikter. Det skulle dock vara av ett visst intresse att äga kännedom om hur Sovjetryssland nu har behandlat de baltiska staterna sedan de för andra gången tagits i besittning av Ryssland. Jag har på den punkten sökt få upplysningar hos vissa initierade personer, till vilkas omdöme jag har det största förtroende. Jag vill inte här meddela allt vad de sagt, men så mycket är i alla fall uppenbart, att häktningar och deportationer fortfarande förekomma och att folkdomstolarna — dessa från Norge mycket bekanta inrättningar — äro i livlig verksamhet.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Günther:** Herr talman! Angående vårt förhållande till Sovjetunionen och de förutvarande baltiska staterna kan jag ytterligare nämna följande. Vi ha baserat vårt förhållande till dessa stater på det faktum, att när deras införlivande med Sovjetryssland ägde rum, överlämnade de härvarande baltiska staternas ministrar sina legationer till sovjetryska beskickningen och anmälde för mig, att de i anledning av vad som hänt hade upphört att vidare vara representanter för någon regering inom respektive länder. Detta är alltså ett faktum, vartill vårt land inte tog något initiativ, men som vi å andra sidan inte kunde underlåta att acceptera.

Detsamma skedde visserligen icke i England och Förenta staterna, men det finns andra länder, som för sitt ställningstagande i frågan tagit samma utgångspunkt som vi, d. v. s. inställningen hos de olika ministrarna för Estland, Lettland och Litauen. Alltsedan införlivandet med Sovjetryssland har vårt land endast haft att göra med Sovjetryssland, när det gällt baltiska frågor. Dylika frågor ha förekommit i viss utsträckning. Från Sovjetregeringens sida har t. ex. gjorts anspråk på egendom, som förut varit estnisk. I sådana fall har man från svensk sida medgivit det juridiskt berättigade i dylika anspråk.

Vi ha å vår sida gjort ekonomiska och juridiska anspråk gällande beträffande Estland gentemot sovjetryska regeringen, och som jag nyss nämnde ha vi i avseende på baltiska personers nationalitet handlat på samma sätt och betraktat dem såsom antingen sovjetryska medborgare, nämligen de som bo kvar och de som ha anmält sig vilja vara detta, eller också som statslösa. Det finns inte för Sveriges del längre något estniskt, lettiskt eller litauiskt medborgarskap. Däremot har intet formligt erkännande lämnats — det har inte heller satts i fråga.

Det är riktigt att den slutliga ockupationen av de baltiska länderna skedde sedan världskriget hade börjat, men det var dock en handling, som inte stod i något direkt samband med världskriget. Det var icke någon av en i världskriget deltagande makt företagen militär ockupation. Därför tror jag inte det är riktigt att säga som herr Håstad, att man här skall tillämpa principen att icke erkänna vad som hänt under kriget förrän kriget är slut. Den principen förefaller mig vara fullt riktig i avseende på allt som hänt såsom en ingående del i kriget. Men den förändring det här gäller inträffade som sagt vid sidan om kriget och kan betraktas som definitivt fullbordad.

Svar på fråga och på interpellation. (Forts.)

Herr **Håstad** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! När det gäller den sista av utrikesministern berörda frågan, huruvida det var riktigt att erkänna införlivningen, vill jag bara här nämna, att det bland staterna rått och alltjämt råder delade meningar på den punkten, eftersom andra stater, exempelvis även Schweiz, intagit en annan ståndpunkt än den svenska regeringen intagit.

Jag begärde ordet, herr talman, endast för att säga ett par ord om de händelser, som utspelades i augusti 1940, då Sveriges de facto erkännande gavs. Jag vill naturligtvis inte på något sätt betvivla riktigheten av hans excellens utrikesministerns uppgifter, men enligt de upplysningar, som jag har fått, inlade de baltiska ministrarna protest mot detta de facto erkännande, och legationerna med arkiv och allt, som sovjetregeringen krävde, överlämnades först sedan man ifrån utrikesdepartementet hade meddelat, att överståthållarämbetet skulle ingripa, om överlämnande inte skedde frivilligt.

Härefter anförde:

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Günther**: Herr talman! Det senare är fullständigt oriktigt. Överlämnandet skedde alldeles frivilligt ifrån legationernas sida.

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av herr Lundells yttrande. Jag har nämligen en fråga till herr Lundell fullständigt avvikande mening beträffande flyktingar ifrån Norge och Danmark. Jag anser det fullständigt otänkbart, att sådana personer, som när deras hemland ockuperades utan vidare ställde sig till förfogande för ockupationsmakten — som kanske till och med innan ockupationen verkligen skedde voro i förbindelse med främmande makt — när de sedan finna lämpligt »hoppa av» och komma över hit till Sverige skola få röra sig fritt och kanske förmedla upplysningar till sitt hemland, vilka skulle medföra repressalier mot familjemedlemmar till flyktingar, som vistas här. Jag är på den punkten förekommen av herr statsministern, men jag ville likväl, herr talman, ha detta utsagt.

Herr **Janson** i Frändesta: Herr talman! Jag vill endast konstatera, att den definition, som hans excellens utrikesministern gav på statslösa medborgare, passar in på dessa baltiska flyktingar, och då förstår jag ännu mindre varför man har gått ifrån den praxis, som vi enligt vad hans excellens utrikesministern själv sade ha tillämpat i detta land, nämligen att medlemmar av legationer, som ha anknytning till dessa statslösa, icke fått tillträde till flyktingslägren.

Jag måste också säga, att den skillnad, som Ers Excellens gjorde mellan den ockupation i baltstaterna, som Ryssland företog, och de ockupationer, som företagits i samband med världskriget, väl ändå med hänsyn till dokumenterade fakta i samband med den förstnämnda ockupationen är minst sagt hårfin.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

§ 3.

Svar på fråga. Chefen för folkhushållningsdepartementet, herr statsrådet **Gjöres**, erhöll på begäran ordet och anförde: Herr Erik Olson i Göteborg har till mig riktat följande fråga:

Anser herr statsrådet, att alla de åtgärder, som inom nuvarande reglerings- och ransoneringssystem äro möjliga, vidtagits av kristidsmyndigheterna för att infria de från köpmannaorganisationen framförda önskemålen om lättnader i arbetsbördan för detaljhandeln?

Svar på fråga. (Forts.)

Med anledning härav får jag anföra följande.

Vid utformandet av nu gällande föreskrifter för reglering av handeln med ett flertal varor samt för ransonerings av varor, på vilka brist råder, har man givetvis eftersträvat ett system, som så långt det ansetts rimligt tillgodosett kravet på effektiv kontroll. Det har därvid tyvärr icke kunnat undvikas, att handeln pålagts en mycket betydande arbetsbörda allteftersom regleringarna och ransoneringsarna fått en alltmera ökad omfattning. Vid utformandet av regleringarna har man dock städse eftersträvat att icke i onödan betunga handeln. Huruvida man på varje punkt lyckats i dessa strävanden, därom kunna givetvis olika meningar råda. Från olika håll inom handeln har i skilda sammanhang framhållits, att det nuvarande systemet på det hela taget är tämligen lyckligt utformat. Då från handelns sida anmärkningar stundom riktas mot olika krisbestämmelser, syfta dessa vanligen till vissa förenklingar av detaljer i systemet. Det är också enligt min mening mycket viktigt, att de önskingar, som härvidlag framföras, uppmärksammas och allvarligt prövas. Möjligheterna till förenklingar äro också ständigt föremål för krismyndigheternas uppmärksamhet. Såvitt jag kunnat finna ha myndigheterna även varit beredda att vidtaga de åtgärder, som kunna genomföras utan att kontrollen otillbörligt minskas.

Med anledning av herr Olsons fråga har jag från livsmedelskommissionen och priskontrollnämnden, vilkas verksamhet i särskilt hög grad berör detaljhandeln, låtit införskaffa två promemorior som belysa de åtgärder, som från dessa myndigheters sida vidtagits i syfte att i möjligaste mån lätta på handelns arbetsbörda. Då jag saknar anledning att i detta sammanhang närmare ingå på detaljerna i de två promemoriorna, ämnar jag tillstålla herr Olson avskrifter av desamma.

Härpå yttrade:

Herr **Olson** i Göteborg: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet få framföra mitt värdsamma tack för det välvilligt hållna svar, som jag har fått mottaga på min fråga och även för den beredning, som ärendet blivit underkastat i samband härmed.

Jag har med min fråga givetvis inte avsett att klanka på själva ransonerings-systemet. Det är riktigt som herr statsrådet framhöll att detta är nödvändigt för vår försörjning i kristid och att det fungerar i stort sett bra. Handelns män rikta heller inte någon kritik eller några anmärkningar mot systemet som sådant. Man bör uppmärksamma, att det här rör sig om en kår, som har varit med om själva uppbyggandet av detta system och deltagit i dess överförande i praktiken. Vi kunna om detaljhandlarna säga, att de med största beredvillighet och i bästa samhällssolidaritet ställt sin erfarenhet till förfogande för ransonerings-systemets praktiska utformande. Utan hänsyn till egen bekvämlighet ha de lämnat all tänkbar medverkan för att få det hela att gå i lås. Det råder ingen tvekan om, att de varit den grupp av medborgare, som kommit att få bära den huvudsakliga tungan av det merarbete, som har uppkommit genom alla ransonerings-systemet åtföljande kupongredovisningar, deklARATIONER, inventeringar och rapporter av olika slag. När vi nu kunna se tillbaka på snart fem ransoneringsår kan man väl säga, att förtjänsten av att det hela fungerat så bra som det har gjort i allra första hand tillkommer detaljhandlarkåren, som på ett smidigt och omdömesgillt sätt förmedlat kontakten mellan krisorganen och allmänheten. När nu dessa detaljhandlare ha hänvänt sig till vederbörande kommissioner med framställning om lättnader i arbetsbördan, är ett sådant steg givetvis värt beaktande. Ett par sådana hän-

Svar på fråga. (Forts.)

vändelser ha gjorts, den ena till livsmedelskommissionen och den andra till industrikommissionen. Dessa framställningar ha varit publicerade i Skånes Köpmannablad, där jag har fått ögonen på dem. Det är dessa framställningar och deras innehåll, som ha kommit mig att rikta denna fråga till folkhushållningsministern.

Det är i själva verket en alldeles enorm arbetsbörda, som handeln, kanske främst specerihandeln och lanthandeln, haft sig pålagd. Vari består nu denna arbetsbörda? Jag har inte haft tillfälle att läsa den av herr statsrådet omnämnda promemorian ifrån livsmedelskommissionen. Däremot har jag tagit del av en promemoria från statens priskontrollnämnd, vari en sammanfattning lämnas av det merarbete, som har kommit att belasta handeln. Där påpekas, hur bestämmelserna om prisstopp föranleda handlarna att noggrant ge akt på alla utfärdade prisbestämmelser, vilket är ett merarbete som är ofrånkomligt. Vidare fästes i denna promemoria uppmärksamheten på de kontrollbesök, som verkställas av kontrollanter, varvid det dock ordnats på det sättet, att sådana besök inte förekomma vid tillfällen då handelsverksamheten är särskilt livlig. Det framhålles också som ett särskilt merarbete att ta emot alla de meddelanden, som utsändas angående priser, men att detta arbete underlättats genom postförsändelser och på annat sätt. Slutligen påpekas, att handlandenas skyldigheter att sätta upp prisanslag, som ange vad handlandena ha att iakttaga i prishänseende, utgör en del av det ökade arbete, som åvilar handlandena.

Nu uttalar sig priskontrollnämnden lika välvilligt i sin promemoria som herr statsrådet i sitt svar och säger, att de ytterligare åtgärder, som kunna vidtagas för att lindra arbetet, givetvis komma att vidtas, och att nämnden, om några förslag i förenklande syfte framföras, är villig att medverka till dessa förslags genomförande.

När handelsmännen nu med bön om lättnader i arbetsbördan vända sig till kommissionerna, är det knappast med anledning av de omständigheter, som omnämnas i priskontrollnämndens promemoria och som jag nyss anfört, även om dessa också äro ägnade att öka arbetsbördan, utan det rör sig om hela denna vidlyftiga kristidsapparat, som består i omsättningsrapporter, deklARATIONER och inventeringar av olika slag, som ständigt skola avlämnas. Det är detta på själva kupongredovisningen baserade rapportsystem lagt ovanpå det direkta kupongarbetet, omfattande sortering och uppklistring, som utgör den tunga arbetsbörda, som handelns män åsyfta.

Vid Affärsökonomiska forskningsinstitutet vid handelshögskolan i Stockholm verkställdes 1941 en utredning angående handelns arbetsförhållanden i samband med kriserna. I utredningens utlåtande hette det, att det inte var någon ovanlig företeelse, att arbetstiden för en specerihandlare till följd av prisregleringarna regelbundet uppginge till 70 à 75 timmar i veckan. Jag vet inte om de ärade kammarledamöterna ha föreställt sig, vilken omfattning kupongredovisningarna i verkligheten ha. Jag har sett en uppgift om att det under den tid ransoneringen har varit i kraft har inlevererats nära 12 miljarder kuponger. Denna siffra kanske inte imponerar, när man är van att röra sig med stora tal. Jag har emellertid roat mig med att räkna ut hur denna siffra skulle te sig jämfört med andra mått. Jag fann då, att om man antar att en kupong är en centimeter, så skulle dessa kuponger fogade till varandra bli ett band, som sträckte sig tre till fyra gånger runt jorden. Hela denna väldiga mängd av kuponger ha handlare och detaljhandlare ägnat ett knåparbete, sorterat och klistrat. Var och en måste ju inse att det verkligen är fråga om ett merarbete av oerhörda mått.

I den tidning jag nyss omnämnde, Skånes Köpmannablad, har varit införd

Svar på fråga. (Forts.)

en rundfråga till handlandena beträffande deras intryck av arbetsförhållandena. Svaret på denna rundfråga visade genomgående, att bördan har blivit och på alla håll uppfattats såsom mycket tung. »Jag undrar verkligen», säger en av de tillfrågade, »om man i allmänhet har fullt klart för sig vilket tidsödande arbete kupongklistringen är i en affär med någorlunda omfattning». En annan säger: »Man måste arbeta 14 à 15 timmar om dagen för att ej tala om söndagarna». En tredje uttalar sig på följande sätt: »Man får aldrig koppla av från krisarbetet. Har man legat inkallad någon tid och sedan kommer tillbaka till arbetet i affären, då blir det att plugga förordningar halva nätterna, tills man hunnit fatt 'utvecklingen'. På ett annat håll heter det, att »ingen dag förgår utan deklARATIONER, omsättningsrapporter eller uppgifter till kristidsmyndigheter». Den genomgående andan i alla dessa svar är densamma — att de ständigt återkommande inventeringarna och deklARATIONERNA äro det mest betungande momentet och att man aldrig har möjlighet att få koppla av. Fastän det är en tröst för ett tigerhjärta, blir man frestad att instämma i uttalandet, att även om handlandena ha fått sig svåra problem pålagda, ha de åtminstone befriats från ett problem, som andra människor ju måste ägna en hel del uppmärksamhet, nämligen fritidsproblemet.

Mot bakgrund av den framställning av dessa frågor, som jag här lämnat, står det klart, att det i grunden inte är någon önskan att klaga, som tar sig uttryck i de skrivelser, som ha avgivits från handelns män. Saken ligger snarare så till, att den i och för sig mycket tunga bördan, som handlandena lojalt tagit på sig, med hänsyn till den långa tid ransoneringarna ha måst utsträckas, blir allt tyngre, och den kan slutligen bli outhärdlig. Det är detta som är själva grundtanken i det uttalade önskemålet, att allt vad som göras kan måtte göras för lindrande och lättande av dessa bördor. Det är av behovet påkallat att så sker, men det skall givetvis inte göras så, att ransoneringssystemet skulle sättas i fara, utan på så sätt, att lindringar företas där sådana kunna göras. Man kan inte komma förbi det faktum, att ute bland de omkring 25 000 handlande, som vi ha här i Sverige, inger allt detta skrivande ett intryck av onödig pappersexercis. Man räknar därför med möjligheten av lindringar och förbättringar i redovisningssystemet, om de centrala myndigheterna nu när ransoneringssystemet varit i kraft så lång tid skulle vilja underkasta systemet som sådant en översyn.

En del konkreta förslag i detta syfte ha såsom herr statsrådet upplyste framkommit, varför jag här inte närmare behöver beröra desamma. Det gäller bl. a. de rapporter på textilvaror, som ha måst avges varje månad, om lagret har uppgått till en viss storlek i februari i år, och de stora ransoneringsinventeringarna varje kvartal, vilka man från handelns sida räknar med att det skall vara möjligt att nedbringa i antal. Detta önskemål har också efter vad jag hört tillmötesgått så till vida, att kvartalsinventeringarna i december månad ha inställts. Även inlösningsbestämmelserna för rabattkuponger för matfett och mjölk äro sådana föreskrifter, som inte bara innebära merarbete utan som med hänsyn till svårigheterna att alltid noga hålla reda på de varierande tider, då deras giltighet upphör, kunna medföra rätt stora ekonomiska förluster för handlandena. Likaså höra bestämmelserna angående svinn till det slag av bestämmelser, som man tror skulle kunna mjukas upp, vilket skulle bidra till att lindra bördan.

Med vad jag nu har anfört har jag givit uttryck åt de tankar, som varit bakgrunden till min fråga. Jag vill samtidigt som jag ännu en gång framför mitt tack för det tillmötesgående svar, som har lämnats, uttala den förvissningen, att man får räkna med att när så ske kan de lindringar i ransoneringssystemets

Svar på fråga. (Forts.)

redovisningsförfarande komma att vidtagas, som kunna vara ägnade att lätta den arbetsbörda, som nu så tungt vilar på handelsmän.

Chefen för folkhushållningsdepartementet, herr statsrådet **Gjöres**: Herr talman! Jag skulle endast vilja foga ett par ord till vad herr Olson här har anfört. Jag är helt och hållet enig med honom om att detta krisarbete för handelsfolk naturligtvis är mycket bekymmersamt. Jag vill därjämte betyga, utöver vad jag redan sagt i mitt svar, att såväl från min som övriga kristidsmyndigheters sida är det ett intresse att i detta fall vidtaga alla de lättnader, som äro möjliga. Jag gav därför redan i somras ett underhandsuppdrag till livsmedelskommissionen, vilken är den myndighet, som här närmast kommer i fråga, att företaga en översyn av systemet och undersöka vilka förenklingar, som kunde vidtagas. Sedan ha som herr Olson redogjorde för åtskilliga överläggningar förts, vid vilka man har dryftat de olika problem, som ifrån handelsns sida ha aktualiserats.

Det är emellertid försörjningsläget, som i allt väsentligt är avgörande för hur systemet i övrigt skall komma att se ut. I den mån som försörjningsläget lättas, lättas ju också arbetsbördan för handelsfolk. Vi ha på grund av de förbättringar i livsmedelsläget, som inträffat, kunnat avskaffa en hel del ransoneringar. Det skola vi försöka göra även i fortsättningen i den mån förutsättningar för detta finnas. Vi ha sålunda en bestämd vilja att fullfölja arbetet i den riktning, som herr Olson här har rekommenderat.

Jag skulle emellertid vilja tillägga en sak, som jag tror är i högsta grad motiverad, nämligen att vi inte skola invagga oss i den föreställningen, att vi nu på alla punkter ha kommit fram till ett sådant läge, att vi kunna börja på att mera systematiskt och i större stil avveckla eller »nedveckla» krisapparaten. Ty det har skett en åtstramning i vårt försörjningsläge, inte i fråga om livsmedel men beträffande åtskilliga industrivaror, som kan komma att påkalla reglerande ingripanden på nya områden, vilka måhända i ganska ringa grad beröra specerihandeln men som i varje fall måste komma att beröra ganska stora grupper inom näringslivet. Dylika åtgärder synas bli ofrånkomliga och sådana olägenheter få vi finna oss i. Till sist — det är nog inte bara handelsmän, som fått sitt fritidsproblem löst genom krisförhållandena. Tvärtom torde det vara ganska många av oss, som ha sett detta problem blekna bort i fjärran och mista all aktualitet.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.

Svar på fråga. Herr statsrådet **Rubbestad** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Herr Persson i Stockholm har frågat mig, om jag anser, att bränsleförsörjningen för vintern 1944/45 är tryggad och, om så inte är fallet, vilka åtgärder regeringen vidtagit eller planerar att vidtaga.

På denna fråga kan jag svara, att om man, utan hänsyn till försörjningen på längre sikt, under innevarande bränsleår toge i anspråk samtliga de lager av importerade och inhemska fasta bränslen som finnas inom landet, så skulle försörjningsproblemet för i år icke innebära några svårigheter. På grund av ovissheten om när importen av fossila bränslen åter kan komma i gång, är det emellertid nödvändigt att spara på de fossila bränslena så mycket som möjligt. Dessa måste därför om möjligt ersättas med inhemska bränslen, huvudsakligen ved. Så har skett i stor utsträckning redan tidigare under krisen; i den försörjningsplan som nu tillämpas ha kraven på övergång till inhemska bränslen skärpts, och en ytterligare skärpning är avsedd att äga rum från och med

Svar på fråga. (Forts.)

nyår. Även med den ökning av behovet av inhemska bränslen som blir följden härav, äro de nuvarande lagren av brännved och massaved tillräckliga för att tillgodose behoven för detta bränsleår. I den försörjningsplan som fastställts för tiden till den 1 juli 1945 har man sålunda ej räknat med någon nedskärning av den sammanlagda behovstäckningen.

Svårigheter kunna emellertid uppstå, då det gäller att få fram veden till de olika konsumtionsorterna. Vittgående åtgärder ha vidtagits för att säkerställa behovet av järnvägsvagnar för dessa transporter. För biltransporternas del utgör bristen på bilringar ett svårt problem. Avverkningarna ha emellertid planlagts så, att längre biltransporter skola kunna undvikas. Dessutom ha åtgärder vidtagits i syfte att ersätta lastbilar med hästfordon och traktordragna vagnar. Åtgärder i syfte att stimulera till ytterligare användning av hästfordon äro för närvarande under övertvägande. En svårighet, som tillstött på sista tiden, är, att framkörningarna av ved till järnvägsstationerna, särskilt i Norrland, i stor utsträckning hindrats av det dåliga väglag, som blivit följden av det ovanligt regniga vädret.

Sammanfattningsvis kan alltså sägas, att några farhågor icke behöva hysas för bränsleförsörjningen innevarande vinter, vilket ej helt utesluter, att lokala eller tillfälliga svårigheter kunna uppstå att i rätt tid tillföra konsumtionsorterna deras behov av ved. Försörjningsläget för fasta bränslen kommer dock att bli allt mer bekymmersamt, ju längre det dröjer innan importen av fossila bränslen åter kommer i gång. För säkerställandet av bränsleförsörjningen under nästa bränsleår ha därför vissa åtgärder vidtagits för att stimulera skogsägarna att avverka så mycket ved som möjligt.

Vidare anförde:

Herr Persson i Stockholm: Herr talman! Jag tackar herr statsrådet Rubbestad för svaret. Frågan var närmast föranledd av att statsrådet Domö, som tidigare var den främst ansvarige för ordnandet av bränsleförsörjningen, så sent som i oktober månad lämnade en redogörelse över regeringens bränslepolitik, som föreföll märklig mot bakgrunden av de uppgifter som lämnats till pressen om hur pass bekymmersamt bränsleläget var. Statsrådet Domö anförde då bl. a., att »myndigheterna anse sig ha en så god ingående balans för den nya avspärrningstiden, att de kunde» — såsom han uttryckte sig — »taga vissa risker»; och vidare anförde han, att regeringen därför ville avvakta utvecklingen, och att det inte var nödvändigt att omedelbart sätta i gång med extra vedavverkning. Och han slutade sin redogörelse med att uttala: »Jag vill tro, att den stora allmänheten förstår den avvaktande politik, som just nu föres.» Man hade som sagt svårt att förstå, att avvaktandets politik skulle vara den bästa, efter det att importstoppet av fossila bränslen skapat ett ökat behov av inte mindre än 25 miljoner kubikmeter ved per år. Det vore ju inte försvarligt, om de svenska hemmen skulle komma att sakna värme, eller om den så nödvändiga bostadsproduktionen ytterligare skulle komma att inskränkas på grund av bränslebrist i det skogrika Sverige. Det är vidare angeläget, att regeringen icke fullföljer sin avvaktande politik så länge, att situationen blir så försämrad, att man kanske på nytt, när kraftåtgärder kanske bli oundgängliga, i första hand sneglar åt tjänstepliktslagen som det lockande medlet för att snabbt kunna få nödvändiga kvantiteter ved avverkade.

Nu har emellertid statsrådet Rubbestad gett ett svar av sådant innehåll, att man måste ha rätt att tyda det, som om alla dylika farhågor voro oberättigade. Samtidigt som statsrådet Domö under oktober månad lämnade sin redogörelse anförde han även följande synpunkter: »Så utomordentligt stora som de svå-

Svar på fråga. (Forts.)

righeter äro, vilka förknippas med en jätteavverkning och som i hög grad skulle oro arbetsmarknaden och pressa skogsägarna, måste allmänheten ha lätt att förstå vår avbidande politik.» Oavsett om läget tillåter en avvaktande politik eller inte, så äro de anförda argumenten för densamma icke hållbara, såvitt jag förstår, därför att arbetsmarknaden kan icke oroas av en ökad avverkning i en tid, då arbetslöshetssiffrorna på ett oroväckande sätt stiga. Den enda oro som skulle kunna framskapas skulle möjligen vara hos arbetsgivarna på grund av att ur deras synpunkter ökade arbetstillfällena äro av ondo och detta särskilt i tider, när stora arbetargrupper befinna sig i lönerörelse. Om behovet av att pressa skogsbolagen och de stora skogsägarna vittnade statsrådet Domö själv, i det han anförde: »Av hittills ingångna uppgifter att döma ha skogsägarna företagit utstämplingar i en omfattning, som är mindre än den beräknade. Den nu aktuella avverkningsplanen, d. v. s. den som man hade i oktober, vilken som sagt icke upptar någon av kolstoppet betingad extra avverkning, måste dock genomföras, och därför vädjas enträget till skogsägarna att påskynda stämplingarna så att tvångsåtgärder kunna undvikas.» Jag misstänker, att det kanske icke räcker med vädjanden till skogsägarna, alldenstund det kanske är fördelaktigare för de stora skogsägarna att sälja virke i stället för ved, och det kan komma att ske i så stor utsträckning, att det icke motsvarar en nödvändig och riktig avvägning med hänsyn till de föreliggande behoven.

Nu medger herr statsrådet Rubbestad, att »för säkerställandet av bränsleförsörjningen under nästa bränsleår ha vissa åtgärder vidtagits för att stimulera skogsägarna att avverka så mycket ved som möjligt». Jag tackar än en gång herr statsrådet för svaret men ber samtidigt att få framställa ännu en fråga, som jag hoppas omedelbart få svar på, och den lyder: vari bestå de åtgärder som vidtagits för att stimulera skogsägarna till ökad avverkning?

Herr statsrådet **Rubbestad**: Herr talman! De åtgärder som vidtagits för att stimulera till en ökad avverkning bestå däri, att bränslekommissionen under den sista tiden haft ombud ute bland skogsägarna för att träffa avtal om avverkning och därvid framhålla för dem hur angeläget det är, att dessa avverkningar ske. Dessutom har till skogsägare utskickats en uppgift om hur mycket han bör avverka under innevarande bränsleår med uppmaning att göra detta så snart som möjligt.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5.

Svar på fråga. Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Herr statsrådet **Erlander**, som anförde: Herr talman! Ledamoten av denna kammare, herr von Friesen, har frågat mig, om jag har för avsikt att på grund av polisutredningen rörande Dagsposten även föranstalta om utredning beträffande andra tryckalster, beträffande vilka man har anledning misstänka liknande beroende av främmande makt, i främsta rummet Folkets Dagblad.

Som svar å herr von Friesens fråga vill jag framhålla, att polisen i enlighet med sina instruktioner givetvis har sin uppmärksamhet riktad på de organ, vilka kunna misstänkas stå i beroendeställning till främmande makt eller som i sin verksamhet befordra utländska intressen. På det i frågan omnämnda fallet anser jag mig för närvarande icke böra ingå.

Härefter yttrade:

Herr **von Friesen**: Herr talman! Jag ber att till statsrådet få framföra mitt tack för hans svar. Jag kan icke neka till att jag finner det knapp-

Svar på fråga. (Forts.)

händigt, ehuru jag är den förste att förstå, att man på sakens nuvarande ståndpunkt kanske icke kan säga så mycket mer — allra minst om det aktuella fallet. Jag ber emellertid att få taga fasta på statsrådets påpekande, att polisen följer denna och liknande publikationer med uppmärksamhet, och jag vågar kanske t. o. m. fatta hans avböjande av en diskussion i det av mig åberopade konkreta fallet möjligen såsom ett tecken på att utredning i själva verket pågår om det som jag påpekat i min fråga.

Orsaken varför jag tillåtit mig att nu framställa en fråga av denna innebörd är helt allmänt den, att jag anser, att tiden är inne för att få skapad så fullständig klarhet som möjligt över den infiltrering, som i detta fall ägt rum från tysk sida i vårt land — framför allt via tidningspressen — och även få klarlagt vilka de personer äro, som funnit det med sin heder och värdighet förenligt att göra en dylik drängtjänst åt främmande intressen. Jag fäster mig i detta sammanhang mycket mindre vid de statsrättsliga konsekvenserna av detta beroende. Det är självfallet viktigt, att lagen skall följas, och att den som handlar mot lagen skall få sitt straff. Det väsentliga resultatet av ett dylikt allmänt klarläggande anser jag emellertid ligga däri, att den stora allmänheten får klart för sig de praktiska följderna och därav kan draga de erforderliga slutsatserna.

Att jag tillåtit mig i min fråga nämna ett bestämt exempel — tidningen Folkets Dagblad — är grundat därpå, att det sedan länge förefallit mig, som om den tidningen måste stå i något särskilt beroende till Tyskland. Om jag jämför t. ex. tonen i tidningen Dagsposten, som nu är åtalad, och i tidningen Folkets Dagblad, vilar det en viss avmätthet och förnämhet över tonfallen i Dagsposten jämfört med den jargong, som utmärker Folkets Dagblad och som i ännu högre grad påminner om den vokabulär som sedan några tiotal år blivit utmärkande för nationalsocialistiska förkunnelser. Det är också signifikativt, att denna tidnings uttalanden ideligen åberopas i den tyska propagandan, vare sig den är avsedd för hemkonsumtion eller för utlandet. Det har också påpekats, att tidningen Folkets Dagblad är den enda politiska svenska dagstidning, som får säljas i Norge. Den egentliga orsaken till att jag kommit att nämna just det namnet var emellertid den, att i samband med utredningen om Dagspostens affärer figurerade också Folkets Dagblad i ett alldeles särskilt sammanhang. Det gällde frågan om inköp av en tryckpress från Tyskland — en tryckpress som enligt tidningsuppgifter skulle vara avsedd att användas antingen gemensamt av Dagsposten och Folkets Dagblad eller också av endera utav dessa publikationer. Det anmärkningsvärda är, att någon likvid för tryckpressen icke erlagts, och enligt påpekanden i pressen härstammade denna tryckpress i själva verket icke från Tyskland utan från Frankrike, där den av tyskarna lagts under beslag under ockupationen på ett sätt, som strider mot gällande folkrättsliga bestämmelser, och på det sättet har den så småningom utan vederlag kommit ett efter namnet svenskt företag till godo. Jag finner ett sådant förhållande i hög grad anmärkningsvärt och väl förtjänt av ytterligare uppmärksamhet och utredning från polisens sida. Jag hoppas också, att polisen, när det gäller dessa saker, med stöd av regeringen visar en lika anmärkningsvärd snabbhet i handläggningen som den visat under de gångna åren, då anmärkning framställdes på — förefallet det mig — betydligt lösare grunder än denna.

Herr Lundell: Herr talman! Om tidningsorgans förhållande till den på senare tid tillkomna 22 § i 8 kap. strafflagen skall tillses, synes det mig vara skäl, att undersökningen göres mindre ensidig och utsträcker även till andra organ, t. ex. till Ny Dag. Det står i tidningstaxan, att denna tidning är organ

Svar på fråga. (Forts.)

för Sveriges kommunistiska parti, men det står också, att detta är en sektion av komintern. Det kan hända, att det numera är en förlegad uppgift, men den omständigheten, att det står där, tyder ju på ett visst beroende av främmande makt.

Vidare bör undersökningen utsträckas till propagandaorganen Sovjet-Nytt, Nyheter från Storbritannien, den i Sverige tryckta upplagan av tidskriften Time samt TR-Tidsrevyn och vidare till allt det pressmaterial, som stadigvarande distribueras från de olika beskickningarna här i landet. Det juridiska problemet blir att undersöka, huruvida någon av dem som haft att göra med dessa organs material eller tryckning och spridning mottagit pengar — observera att i 22 § står talat om den som mottager av främmande makt pengar eller annat för att här i riket genom utgivande eller spridning av skrifter etc. — alltså det drabbar även subvention för spridande av skrift. Pengarna komma ju alldeles uppenbart i dessa fall från främmande beskickningar — kanske i mindre omfattning i fråga om tidskriften Time — och den andra frågan är huruvida de ha mottagits i syften, som lagparagrafen talar om.

Motsvarande problem gäller dem, som tagit befattning med import och spridning av utländska tidningar och tidskrifter här i landet. Har någon uppburit några subsidier från främmande makt och för angivet syfte?

Kanske bör man också, om man skulle gå ännu ett steg, våga undersöka förhållandena vid t. ex. en tidning, som står herr von Friesens hjärta nära, nämligen Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning för att se, om allt utländskt material som där inflyter är betalt på sätt som till fullo täcker framställningskostnaderna eller om däri kan ligga något slags subvention från främmande makt. Samma fråga kan man kanske ställa i fråga om Svenska Dagbladet och kanske även i fråga om ytterligare en eller annan tidning med stor utländsk korrespondens.

Härmed förklarades överläggningen avslutad.

§ 6.

Svar på interpellation.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! I en med andra kammarens tillstånd framställd interpellation har herr Hästad till mig riktat följande frågor:

Har herr statsrådet observerat de synnerligen ogynnsamma och orättvisa konsekvenserna av studieskulder m. m. nuvarande ställning i beskattningssystemet?

Ämnar herr statsrådet hänskjuta frågan till en snar och snabb utredning?

Till en början vill jag gärna försäkra interpellanten, att jag till fullo uppskattar interpellationens syfte. Det är även enligt min mening otvivelaktigt, att studieskulderna vålla de i interpellationen åsyftade grupperna allvarliga besvärligheter. Lika säkert torde det emellertid vara, att det är förenat med stora svårigheter att finna en lösning, som ur olika synpunkter kan anses tillfredsställande. Svårigheterna bli så mycket större som man enligt min mening inte kan betrakta frågan såsom en angelägenhet enbart berörande akademiker. Motsvarande problem uppkommer jämväl med avseende å andra grupper, som måste vidkännas kostnader för sin utbildning.

Frågan behandlas i interpellationen endast ur skattesynpunkter.

Jag skall därför först erinra om gällande lagbestämmelser i ämnet. De äro *dels* 20 § kommunalskattelagen, som stadgar bl. a. att avdrag icke får ske för kapitalavbetalning å skuld, *och dels* 33 § samma lag, som stadgar bl. a. att om den skattskyldige för sin utbildning eller eljest i och för tjänsten ådragit sig gäld, ränta å sådan gäld må avdragas vid beräkning av inkomst av tjänst.

Svar på interpellation. (Forts.)

Motsvarande bestämmelse gäller enligt 29 § vid beräkning av inkomst av rörelse. Det är i dessa bestämmelser interpellanten vill tänka sig olika slag av ändringar för att lätta skattebördan på de av studieskulder belastade eller överhuvud taget på dem som avlagt akademisk examen, oavsett om detta medfört studieskulder eller inte. En av de utvägar interpellanten tänkt sig, innebär nämligen att en legal bestämning borde göras av kostnaderna för avläggande av viss examen och vederbörande medgivnas rätt att under t. ex. en tioårsperiod årligen åtnjuta avdrag vid beskattningen med $\frac{1}{10}$ av sagda kostnader, och att denna avdragsrätt borde — i analogi med den avskrivningsrätt som tillerkänts rörelseidkare med avseende å tillgångar i rörelsen — tillkomma den skattskyldige även om studierna icke lett till skuldsättning utan beaktats av ärvd eller på annat sätt förvärvat förmögenhet. Jag skall inte uppehålla mig vid de invändningar, som av olika skäl skulle möta ett sådant förslag. Studiekostnaderna äro väsentligen rena levnadskostnader, som ju inte i andra fall äro avdragsgilla, och att utan hänsyn till behovet tillåta avdrag för dem i detta fall synes inte möjligt att motivera. Enda utvägen är att dra en parallell med kapitalinvestering i materiella tillgångar, en fråga vartill jag återkommer.

Interpellanten har vidare ifrågasatt om inte den studerande kunde medgivnas rätt att få beloppet av ett erhållet studielån beskattat såsom inkomst i gengäld mot att han sedermera finge vid beskattningen åtnjuta avdrag för amorteringar å lånet. Den fördel som genom ett sådant förfarande skulle beredas den studerande förefaller relativt tvivelaktig. Det är osäkert om han kommer i det läget, att avdragsrätten får den avsedda betydelsen. De specialbestämmelser i fråga om beskattningen, som skulle erfordras, tyckas onödigt stora i förhållande till den åsyftade fördelen.

Det kan vara skäl att här något belysa vad frågan siffermässigt gäller, då det är möjligt att skattebeloppens storlek tillmätas en överdriven betydelse. Låt oss antaga att en person i och för studier åsamkat sig en skuld på 10 000 kronor, vilket belopp uppges motsvara den genomsnittliga skuldbördan för den som avlägger kandidat- eller magisterexamen. Antag vidare att personen i fråga under den tid, då amorteringarna göras, har en beskattningsbar — d. v. s. efter avdrag för gäldräntor m. m., grundavdrag och familjeavdrag framkommen — inkomst av i genomsnitt 6 000 kronor; för enkelhetens skull bortses här från att avdragen äro olika vid stats- respektive kommunalbeskattningen. Låt oss vidare antaga att vederbörande amorterar sin studieskuld med 1 000 kronor om året. Med en antagen kommunal utbebitering av 10 kronor för skattekrona uppgår skatten i fråga om det översta skiktet av inkomsten till i avrundat tal 25 %. Den årliga merbelastningen på den skattskyldige under amorteringstiden uppgår sålunda till 250 kronor. Skulle värnskatten bortfalla, sjunker den årliga merbelastningen till 180 kronor. Den lättnad som den föreslagna avdragsrätten skulle medföra, synes redan i detta fall inte vara av en sådan betydelse som interpellantens fränställning ger anledning att förmoda. Men den synes förlora ytterligare i vikt, om man på allvar tar upp den parallell med investeringar i materiella tillgångar, varpå interpellanten stöder sig. Liksom en rörelseidkare får göra årliga avskrivningar för förslitning etc. av maskiner, inventarier och byggnader, skulle den som avlagt examen få vid beskattningen tillgodoräkna sig ett årligt avdrag på de nedlagda studiekostnaderna.

Jag skall inte erinra om de svårigheter som möta försöken att i skattechänseende konstruera den mänskliga arbetsförmågan som en form av kapital, vars nettoavkastning sedan anses vara den inkomst, som skall beskattas. Tidigare försök i den riktningen ha inte lett till resultat. Men om man trots svårigheterna skulle i detta särskilda fall söka en anknytning till de affärsmässiga av-

Svar på interpellation. (Forts.)

skrivningarna, finge väl konstruktionen i olika avseenden så nära som möjligt ansluta sig till de för affärsrörelse gällande reglerna. Att göra åtskillnad mellan studiekostnader som täckts av skuld och sådana som täckts av egen förmögenhet, bleve då knappast möjligt. Men framför allt måste frågan om avskrivningstiden uppmärksammas. Grundtanken beträffande rörelseidkares avskrivningsrätt är ju, att de årliga avdragen skola vara avpassade så att anskaffningsvärdet i dess helhet avskrivs under den tidrymd tillgången beräknas vara ekonomiskt användbar. Tillämpat på den immateriella förmögenhetstillgången skulle detta innebära att avskrivning skulle få ske med så stort årligt belopp att anskaffningskostnaden, d. v. s. studiekostnaden, vore i sin helhet avskriven vid inträdet i pensionsåldern. Men med en antagen avskrivningstid av t. ex. 30 år är det uppenbart, att skattelättnaden skulle krympa samman till belopp, som för här åsyftade inkomsttagare i regel måste anses vara av alldeles underordnad betydelse. I det tidigare anförda exemplet med en skuld på 10 000 kronor bleve den årliga lättnaden inte 100 kronor, och även vid en studieskuld på det dubbla beloppet — och en förmodligen högre inkomstsumma — synes värdet för den akademiskt utbildade av detta bistånd från samhällets sida inte vara av den art eller omfattning som interpellanten åsyftar.

Enligt min mening är det icke heller på denna väg, som frågan kan föras närmare en lösning. De grundläggande svårigheterna för de akademiskt utbildade äro säkerligen inte beroende av skattelagstiftningens utformning utan sammanhänga i stället med finansieringsformen för studielånen. Jag syftar härvid i främsta rummet på svårigheterna för mindre bemedlade studerande att få tillräckligt långfristiga och billiga lån och den därmed sammanhängande frågan om anskaffandet av säkerhet för lånen. Enligt min mening skulle de av interpellanten åsyftade intressena gagnas på ett helt annat sätt genom skapandet av lämpliga kreditformer än genom ändringar i skattelagstiftningen. Dessa kreditformer borde syfta till att bereda mindre bemedlade, för studier lämpade ungdomar möjlighet att erhålla långfristiga och billiga lån, för vilka säkerhetskravet eftergäves.

Enligt min mening stå praktiska resultat att vinna på denna väg, om den endast på allvar beträdes. Jag kan hänvisa till att 1941 års befolkningsutredning upptagit frågan om de yngre akademikernas amorteringsproblem till behandling. Och efter vad jag inhämtat föreligger redan en inom befolkningsutredningen utarbetad, den 11 oktober 1944 dagtecknad promemoria i ämnet.

Såsom av det sagda framgår, har jag inte blivit övertygad om att det vore ändamålsenligt att hänskjuta frågan om studieskuldernas ställning i beskattningshänseende till en särskild utredning. Däremot är jag villig att, i vad på mig ankommer, verka för fortsatt och snabb utredning i syfte att bringa frågan om studielån till en tillfredsställande lösning.

Härpå anförde:

Herr Håstad: Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet för hans svar.

Jag vill omedelbart skynda mig att förklara, att jag i min interpellation icke alls begränsade mig till akademikerna. Frågans slutformulering tyder ju också på detta, även om problemet givetvis är kännbarast för dem, som driva så långa studier som akademikerna måste göra.

Jag vill för min del ta fasta på det löfte om stöd när det gäller att ordna kreditgivningen för studenterna, som gavs i senare delen av finansministerns svar. Jag tror att därvidlag mycket kan vinnas. Man kan härigenom i många hänseenden underlätta för de studerande att efteråt klara upp sina skuldför-

Svar på interpellation. (Forts.)

hållanden. Det skulle otvivelaktigt lindra mångas bekymmer, och jag ber än en gång få tacka för finansministerns utfästelse i denna del.

I övrigt har jag emellertid svårt att finna det svar, som lämnades från statsrådsbanken, vara fullt tillfredsställande. Även om man nu skulle kunna ordna sådan kreditgivning, som det här är fråga om — genom att till ett lån sammanföra alla lån, som tidigare tagits kanske i olika kreditinrättningar, genom att avstå från kravet på säkerhet och möjligen också genom att nedsätta räntan — så kvarstår nämligen i alla fall det faktum, att vederbörande icke får någon skattefrihet för de avbetalningar på lånen, som måste göras. Det kvarstår följaktligen fortfarande en merbelastning just på dessa låntagare.

Även om finansministern velat något reducera räckvidden av den framställning, som jag gav åt problemet i min interpellation, har han inte kunnat helt övertyga mig om att merskatteproblemet icke har den betydelse för vederbörande låntagare, som jag angav. Jag kan icke finna finansministerns argumentering fullständigt bindande.

Jag vill endast i korthet erinra om att jag anvisade två utvägar såsom tänkbara för att lösa detta problem. Den ena var, att man betraktade dessa lån ungefär på samma sätt som investeringar i en rörelse med en viss periodisk avskrivningsrätt, som skulle regleras efter vissa bestämda regler, främst avseende de avdragsgilla studieskulder maximala storlek allt efter olika examina. Den andra utvägen — enligt min mening det sämre alternativet — var att man skulle likställa dessa lån med sådan försäkring, beträffande vilken det gäller att premierna äro avdragsgilla vid beskattningen. Jag upprepar ännu en gång, att jag finner det andra alternativet vara det svagaste, och att det första alternativet måste vara det i princip riktigaste.

Nu har finansministern anført olika användningar emot de tankegångar, som jag utvecklat och som — det vill jag betona — många gånger förut utvecklats från håll, där man varit speciellt intresserad av denna sak. Finansministern har exempelvis anført, att studieskulder avse levnadskostnader, på vilka man icke skulle kunna tillämpa vanliga skatteprinciper. Det är naturligtvis riktigt, att det här gäller något, som är olikt allt annat, men det behöver icke i och för sig innebära, att det inte skulle finnas andra skäl som tala för att i tillämpliga delar överföra gällande skatteprinciper på studieskulder beskattningsproblem. Finansministern yttrade på ett ställe i sitt svar, att den hjälp, som skulle kunna lämnas genom att göra avbetalningarna avdragsgilla, skulle vara tvivelaktig. Jag undrar emellertid, om detta, med den innebörd man brukar inlägga i ordet tvivelaktig, kan vara rimligt att påstå.

I övrigt kan jag icke förstå annat än att finansministern i stort sett har inskränkt sig till två argument mot den ifrågasatta anordningen med skatteplikt för amorteringar. Det ena är mycket relativistiskt. Det går ut på, att det icke skulle ha så stor betydelse, om man skulle tillerkänna vederbörande gäldenär avdragsrätt. Finansministern anförde i detta sammanhang ett exempel: det gällde en person som avlagt filosofie kandidat- eller filosofie magisterexamen. Det avser sålunda en förhållandevis låg och billig akademisk examen. Finansministern beräknade, att vederbörande så länge värnskatten utgår skulle få en merbeskattning under avbetalningsåren av 250 kronor; om värnskatten bortfaller, skulle detta belopp minskas till 180 kronor. Jag måste verkligen fråga: är 250 kronor ett så ringa belopp för en inkomstagare i 6 000—8 000-kronorsklassen? Med mina begrepp om pengar har jag svårt att föreställa mig det. Jag undrar, om det verkligen är finansministerns allmänna uppfattning, att ett sådant belopp i detta inkomstfall icke har så stor betydelse. Vi bevilja ju här i riksdagen rabatter, som ofta ha mycket mindre storlek, åt personer, som i varje fall befinna sig ganska nära detta inkomstläge, och vi anse dessa ra-

Svar på interpellation. (Forts.)

batter av sociala och andra skäl nödvändiga. Jag kan följaktligen alls icke tillerkänna detta förringande av hjälpens betydelse den vikt, som finansministern gav detta argument.

Finansministerns andra argument var, att om man skulle tillämpa — vilket finansministern tydligen icke fann alldeles otänkbart — avskrivningsprinciper i analogi med vad som gäller för rörelse, så skulle man nödgas göra detta så att säga in infinitum. Man skulle tvingas utgå ifrån, att eftersom studenter och andra, som fått en utbildning, ha nytta av denna till dess de bli pensionerade, så skulle avskrivningstiden bli mycket lång och sträcka sig ända till inträdet i pensionsåldern; följaktligen skulle avdragsbeloppen bli ganska små och icke kunna spela den stora roll, som jag i min interpellation tillmätt dem. Om vi anta, att en person har åsamkat sig en studieskuld av 20 000 kronor, vilket icke alls är ovanligt, och om han skulle få avskriva detta belopp på 30 år, blir avskrivningsbeloppet per år 666 kronor. Det skulle innebära, att vederbörande får betala ungefär 200 kronor i skatt för den inkomst, som han måste skaffa sig för att kunna betala detta belopp. Det gör på 30 år ca 6 000 kronor. Om staten av ändamålsenlighetsskäl — alltså för att möjliggöra för den, som är tyngd av studieskulder, att avbetala dessa så fort som möjligt — i stället sätter amorteringstiden till 15 år, skulle avskrivningsbeloppet per år bli 1 133 kronor. Den merinkomst, som vederbörande måste skaffa sig för att kunna avbetala så stort belopp, skulle betinga en skatt av ungefär 400 kronor. Fullt lika blir skattebeloppet icke i någondera fallet, men även nu blir det ungefär 6 000 kronor i merskatt under vederbörandes livstid. Jag måste fortfarande säga, att jag tycker detta är ett ganska avsevärt belopp, ja, jag skulle vilja säga för akademiker i allmänhet ett utomordentligt stort belopp. Icke minst visar sig detta, om man kapitaliserar extraskatten.

Nu är det möjligt, att finansministern när det gäller beskattningen anser, att även akademikerna böra kunna vänja sig vid en skatt. Skattefrågan är ju enligt finansministern i mycket fråga om en tillvänjning, för att nu använda ett uttryck från olycksfallsförsäkringslagstiftningen. Jag tror likväl, att akademikernas läge i *allmänhet* är sådant, att dessa merskattebelopp spela en mycket stor roll. Skulle det nu vara så, att någon, t. ex. en läkare får en mycket hög inkomst, så får ju vederbörande i vanlig ordning skatta för sin inkomst. Liksom andra löntagare bli nog även dessa kategorier av människor pressade att skatta till det yttersta av sina inkomster.

Jag vill göra gällande, att det icke kan vara annat än rättvist, att dessa grupper i stort sett jämställas med övriga företagare, som för sin verksamhet äro beroende av lån och amorteringar. Jag vill också understryka, att mitt önskemål är demokratiskt, med hänsyn till att alla strävanden för närvarande gå ut på att hjälpa även de minst bemedlade begävningsarna att komma fram. Icke minst för dessa kategorier, för vilka ju skuldsättningen måste bli särskilt stor, skulle denna hjälp kunna bli ytterst betydelsefull.

Man kan icke heller säga, att det härvidlag rör sig om ringa belopp, totalt sett. Av företagna undersökningar vet man nämligen, att den samlade skuldbördan för akademikerna — jag håller mig nu blott till dem, fastän det, som finansministern framhöll kan finnas även andra kategorier, som äro i lika stort behov av hjälp — uppgår till ungefär 16 miljoner kronor. Enligt de undersökningar av studieskulder, som nu pågå, torde de siffror, som jag anförde i min interpellation och som hade avseende på den senaste slutförda undersökningen, komma att betydligt överskridas.

Jag har härmed, herr talman, i korthet sökt ange, varför jag har svårt att böja mig för de synpunkter, som finansministern framfört, även om jag kan ge

Svar på interpellation. (Forts.)

honom rätt uti, att problemet, i visst avseende åtminstone, kan något reduceras.

Jag vill till sist endast erinra om den betydelse, som en rättfärdig lösning av detta problem har såväl med hänsyn till studenternas militärinkallelser, vilka ha lagt en ytterligare börda till deras studiekostnader, som med hänsyn till familjebildningen, där akademikerna och i varje fall de skuldbelastade befinna sig i en särskilt ogynnsam ställning. Slutligen vill jag också blott inskräpa, att problemets lösning för lång sikt är en kulturfråga.

Finansministern har visserligen här förklarat, att han icke är beredd att hänskjuta denna fråga till en särskild utredning. Det sitter emellertid för närvarande en skattekommitté, och jag skulle för min del ändå vilja uttala den förhoppningen, att det skall tillåtas denna att taga upp även ifrågavarande problem till prövning. Ty jag kan näppeligen tro, att frågan i och med det svar, som finansministern här givit, bragts ur världen.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Jag skall icke ta upp en lång debatt, ty som interpellanten angav är detta både en gammal fråga och en fråga, på vilken man kan anlägga många olika synpunkter, och jag skall icke heller förneka, att den kan vara förtjänt att ytterligare diskuteras. Jag begärde emellertid ordet för att undanröja ett par missförstånd.

Interpellantens väg, som jag sade kunna vara något tvelaktig, innebar, att om man lånat låt mig säga 2 500 kronor om året för sina studier, så skulle man beskattas för denna inkomst på 2 500 kronor under den tid man lånade och skulle sedan befrias från skatt på amorteringarna. Det kallade jag för en tvelaktig väg, därför att det är ju icke alldeles säkert, att man kommer i det läget, att man verkligen kan tillgodogöra sig skattefriheten på dessa amorteringar. Ytterlighetsfallet är ju, att man helt enkelt avlider innan man hunnit få någon inkomst, och då har man betalt skatten utan att ha fått någon fördel av det. Man kan också få så liten inkomst, att avdragsrätten icke kommer att spela någon roll. Jag menar alltså, att belastningen under studieåren är påtaglig, men vinsten är icke säker. Under sådana förhållanden kan det ju ändå förefalla rimligt, att man icke vidtar några större förändringar i skattelagstiftningen för denna saks skull. När man då kom till frågan, om man skulle betrakta dessa investeringar i studier på samma sätt som investeringar i rörelse, ville jag på två sätt försöka visa, att detta inte kunde ha så stor betydelse. Och jag gjorde det bl. a. därigenom att jag tog det exempel, som gärna användes, nämligen en skuld som skall betalas på tio år, och visade, att även i det fallet blir inte skattelättnaden med nuvarande skatter mer än 250 kronor. Jag tror att herr Håstad har förbisett, att 6 000 kronor icke var det belopp, vartill själva inkomsten uppgick, utan det var det beskattningsbara beloppet, och ett beskattningsbart belopp på 6 000 kronor måste, om man räknar med de avdrag, som gjorts för kommunalskatt, skuldräntor och försäkringsavgifter, samt personliga avdrag och familjeavdrag — ty vi få väl förutsätta, att akademikern i fråga inte har bara sig själv att försörja; är han ensam spela väl inte 250 kronor mer eller mindre i skatt någon roll — motsvara en inkomst på minst 10 000 kronor, och då äro vi ändå uppe i en inkomstklass, där en utomordentligt liten del av det svenska folket befinner sig.

Vad beträffar det förhållandet, att jag har använt skuldsiffran 10 000 kronor och inte 20 000 kronor, så har jag gjort det därför att man får väl ändå förutsätta, att för den, som går den akademiska vägen, måste en studieskuld

Svar på interpellation. (Forts.)

på 20 000 kronor leda till inkomster i samhället, som ligga på helt annan höjd än som talas om i detta sammanhang. Om jag t. ex. tar en läkare, som lagt ut 20 000 kronor på sin utbildning, skulle jag förmoda, att även 500 kronor ytterligare om året i skatt inte väsentligt inverka på hans levnadsstandard.

Det är emellertid inte detta, som är det avgörande, utan det är enligt min mening, att man inte kan, om man skall gå den väg, som interpellanten ifrågasatt, undgå att jämföra den grupp av skattebetalare, som det här är fråga om, med andra grupper. Man kan inte helt godtyckligt bestämma, att den, som placerar 10 000 eller 20 000 kronor i den immateriella tillgång, som studierna representera, skall kunna avskrivna denna på tio år, fastän den kanske varar i trettio år eller mer, under det att den, som lägger ned samma belopp i materiella tillgångar, skall ha den långa avskrivningstiden. Om en person lägger ned 10 000 kronor i ett eget hem och en annan lägger ned samma belopp i studier, finns det inte någon anledning att behandla den ene mer gynnsamt än den andre.

Visserligen är det önskvärt, att folk lägger ned pengar på mer långvarig utbildning, men att såsom i detta fall premiera varje utlägg och kostnad för långvariga studier, även om så att säga jordmånen, där detta utsäde sker, kanske inte är den lämpliga, utan det bara kommer till stånd därför att vederbörande önskar eller genom innehav av förmögenhet har möjlighet att studera under en lång följd av år, tycker jag knappast kan vara förenligt med principen om att alla samhällsmedlemmar skola behandlas lika. Skulle man försöka gå den vägen, finge man, såsom interpellanten också erkänner, inte bara göra det i fråga om akademikerna, utan vid varje annan form av långvarig utbildning, och då är det svårt att se, om inte parallellen med investering i rörelse blir den enda, som återstår. Men då kommer man inte heller undan den långa avskrivningstiden, vilket gör att skillnaderna i skattesummor bli så pass oväsentliga, att man får tillgripa den utvägen att addera ihop vad som betalas mer i skatt under trettio år för att komma fram till summor, som kunna göra något intryck på folk. Jag tror inte, att vare sig den enskilde resonerar på det viset eller att det är rimligt att göra det.

Jag har sett av utredningar, som gjorts av en av dem, som åberopas av herr Håstad i hans interpellation, att man kan visa upp vilken mycket större inkomst den, som har studerat med skuld, måste ha för att han skall kunna komma upp i samma levnadsstandard som den, som har studerat utan skuld, och därav drar man den slutsatsen, att det är allt skäl att hjälpa den som studerar på skuld. Detta innebär ju i själva verket, att man gör en jämförelse mellan den, som äger ett kapital, och den, som inte äger något sådant, och säger att den senare måste ha större inkomster för att komma upp till samma levnadsstandard som den förre, men med en sådan bevisföring kan man knappast motivera, att samhället skall ingripa med skattelättnader.

Jag tror att om man på allvar vill söka sig fram på den väg, som jag anvisat, skulle de svårigheter, som verkligen finnas, praktiskt taget bli undanröjda, och jag vill sluta med att säga, att jag tror att det är den enda väg, som är möjlig att gå. Jag har själv genom många personliga bekanta lång erfarenhet av, hurudana förhållandena äro för akademikerna, och jag tror att ingen kan förneka, att det verkligt önskvärda syfte, som man här kan ställa upp, är att folk skall få lov att ägna sig åt studier, oberoende av föräldrarnas ekonomiska ställning eller den ekonomiska ställningen i den närmare krets, inom vilken den enskilde rör sig. Ett faktum är i alla fall, att för närvarande kan man icke bedriva studier, vare sig akademiska eller andra studier, som kräva lång tid, försåvitt man icke har ett ekonomiskt stöd hos sin egen familj, som möjliggör studier utan skuld eller med borgen, eller man lever i en sådan miljö,

Svar på interpellation. (Forts.)

att bekanta eller bekantas bekanta äro villiga att lämna borgen. Den stora massan av det svenska folket, som inte äger någonting, har inte heller en sådan miljö, och för dem spelar säkerligen frågan om den beskattning, som de få underkasta sig när de efter avslutade studier väl komma upp till den högre inkomsten, en mycket underordnad roll. Däremot utgör det hinder, som ligger i att icke kunna skaffa sig nödvändiga lån, en verkligt tillbakahållande kraft för att de lämpliga människorna alltid skola kunna skaffa sig den långa utbildningen.

Herr Håstad: Herr talman! Jag ber att ännu en gång få understryka, att det ligger mycket positivt i det svar, som finansministern här avgivit, och att det är anledning för de studerande av alla kategorier att tacksamt taga vara på finansministerns löfte, när det gäller just ett ordnande av kreditfrågan. Men jag bestrider fortfarande, att allan rättfärdighet därmed skulle vara uppfylld.

Finansministern säger nu, att skattebeloppen inte spela så stor roll vid ett beskattningsbart belopp av 6 000 kronor. Men jag har inte den uppfattningen, att 250 eller 500 kronor mer i skatt är någon betydelselös utgift för människor, som t. ex. hålla på att sätta bo — de akademiskt utbildade brukar vanligen kunna bilda familj först i de åren, när man också har amorteringar på studielånen att göra. På den punkten tror jag, att skillnaden mellan finansministerns uppfattning och den uppfattning, som jag företräder, är mycket stor. Och om man från studenthåll inte hittills i någon nämnvärd grad opponerat sig, har det berott på att man helt enkelt inte, lättsinnig som man ofta är i studieåren, tänkt sig in i alla framtida konsekvenser, som äro förenade med studielånen.

Finansministern tycks nu vilja göra gällande — och det var därför jag begärde ordet — att det egentligen bara finns en utväg, nämligen att försöka jämställa studieskulder med investering i företag, något som skulle innebära att man också måste acceptera den långa avskrivningstiden; hjälpen skulle alltså inte bli så stor, därför att den måste slås ut på så många år. Mot detta vill jag säga, att om inte staten förlorar någonting på att förkorta avskrivningstiden, så bör det väl inte finnas något hinder att så sker, därest det ur andra synpunkter, i detta fall med hänsyn till de skuldsattas egna intressen, vore en fördel. Det allmänna skulle i de exempel, som jag angav i förra anförandet, förlora i skatt ungefär lika mycket, vare sig avskrivningen blev 30 eller 15 år. Vi skola väl i alla fall försöka ordna dessa frågor på det mest praktiska sättet. Jag vet att det föreligger ett förslag — i varje fall ett nära nog utarbetat sådant — om att de, som ha studieskulder, skulle i åldern mellan 30 och 45 år medgivnas avskrivning efter vissa särskilda regler.

Men kvar står i alla fall att studieskulder kunna medföra en merbeskattning för amorteringar på belopp av ibland 6 000 kronor, i vissa fall ända upp till 10 000 kronor eller mera — och kapitaliserar man denna merbeskattning, stiga beloppen ytterligare. Och då frågar man sig på akademiskt och andra håll, där det finns intresse för dessa spörsmål: är detta verkligen rättvist? Är det inte lika berättigat att tillgodose studenternas och andras intressen härvidlag som att tillgodose affärsmännens? Innan den frågan blivit besvarad, böra rättvisesynpunkterna tillmätas så stor betydelse, att det vore skäl i att man ytterligare undersökte detta viktiga, ehuru till sina detaljer naturligtvis mycket komplicerade problem.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet Wigforss: Herr talman! Jag skall bara tillägga ett enda ord. Om man vill föra en argumentering, där

Svar på interpellation. (Forts.)

man icke kräver, att denna grupp av medborgare skall sättas i en särställning, därför att man säger, att akademiska studier äro viktigare än alla andra studier, och att studier äro viktigare än all annan kapitalplacering, då tvingas man till de långa amorteringstider som jag nämnt, och det förefaller mig uppenbart, att dessa kunna ha en avgörande betydelse, och de möjliggöras ju, om man går den väg jag anvisat.

Jag vill dessutom tillägga, att om denna sak kommer före i riksdagen och i bevillningsutskottet, så har man en lång erfarenhet av att ett förslag som innebär, att man skall hjälpa vissa grupper av medborgare genom skattelättnader, stöter på många besvärligheter. Det sägs och det med rätta, att hjälper man folk skattevägen, leder det till nya orättvisor. Var och en vet, att vi under de sista åren kommit på det klara med, hurusom även det s. k. familjeavdraget faktiskt innebär ett gynnande av familjer, som ha tillräckligt stora inkomster för att kunna tillgodogöra sig detsamma, under det att familjer, som icke ha så stora inkomster, icke få denna lättnad av staten. Vi ha här ett motsvarande fall. Om det gäller mycket stora inkomsttagare är det uppenbart, att om man utgår ifrån — jag kan ju förutsätta, att herr Håstad är enig med mig därom — att det är riktigt med en progressiv beskattning, så att i de högre inkomstklasserna den procent som toges ut av inkomsten blir större, då bli de lättnader som ges, olika för den större och den mindre inkomsttagaren, därför att skatten på det högsta skiktet är högre för den större inkomsttagaren än för den som har lägre inkomst. Jag menar, att man icke skall underskatta de svårigheter som föreligga, när man vill åstadkomma lättnader skattevägen, utan att man skall ha klart för sig, att man då kan skapa orättvisor, som kunna förefalla andra medborgare lika svåra som dem man vill undanröja.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

§ 7.

Svar på interpellation.

Herr förste vice talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**, som anförde: Herr talman! Med denna kammars tillstånd har herr Skoglund framställt frågan, huruvida regeringen vore i tillfälle att inför den nu samlade höstriksdagen framlägga en redogörelse för det svenska internationella hjälparbetet, främst då vad som hittills under kriget i olika former presterats och vad som torde bli de närmaste viktiga uppgifterna.

Med anledning av denna interpellation har jag föranstaltat om utarbetandet av en fullständig redogörelse för de av herr Skoglund berörda frågorna. En sådan redogörelse har otvivelaktigt en allmän uppgift att fylla. Emellertid har det icke varit möjligt att få den färdig i sådan tid, att svar på de av interpellanten ställda frågorna kan lämnas vid dagens sammanträde. Jag hoppas få tillfälle att återkomma till ämnet vid ett senare tillfälle.

Härpå yttrade:

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! Jag ber att få tacka för herr finansministerns svar och för hans löfte om att låta utarbeta en fullständig redogörelse i detta fall. Jag betvivlar ingalunda, att det är riktigt, att finansdepartementet haft vissa svårigheter att få fram denna redogörelse i sådant skick, att den kunnat framlämnas i dag. Jag hoppas att få återkomma med denna fråga, när den nya riksdagen sammanträder, och efter det svar som finansministern lämnat i dag förstår jag, att jag då kan motse den redogörelse som jag önskar.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 8.

Ordet lämnades på begäran till

Svar på interpellation.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**, som yttrade: Herr talman! Med kammarens tillstånd har fru Ebon Andersson till mig riktat följande frågor:

1. Har statsrådet observerat tendensen hos vissa kommuner att sabotera statsmakternas åtgärder i syfte att sanera och förbättra bostäderna för de mindre bemedlade och barnrika familjerna?

2. Om så är fallet, ämnar statsrådet vidtaga några särskilda åtgärder för att söka stimulera kommunernas intresse för att mera aktivt och villigt medverka i statsmakternas strävanden i syfte att skapa bättre bostäder?

Den 8 mars i år besvarade jag en interpellation av liknande innehåll, som herr Persson i Tidaholm riktat till mig. Mitt svar utmynnade i att jag fann det sannolikt, att bristfällig kännedom om det sätt, på vilket bestämmelserna angående bostadsanskaffningslån och familjebidrag för barnrikegna hem utformats, liksom ock bristande tillgång på administrativ och teknisk sakkunskap, var ett av de starkast återhållande momenten för att landskommunerna skulle åtaga sig förmedling av lån och bidrag.

I anslutning till det sagda framhöll jag, att det vore önskvärt, om man kunde fördela den ekonomiska risken på större enheter, s. k. storkommuner, samt att den intensifierade upplysningsverksamhet, som uppenbarligen behöves, borde ledas från ett organ, som samtidigt hade hand om hela egnahemsverksamheten på landsbygden. I avbidan på de förslag rörande ändrad kommunal indelning samt om inrättande av ett centralt statligt bostadsorgan, vilka kunde förväntas inom en snar tid bli framlagda av vissa sakkunnigutredningar, meddelade jag emellertid, att jag då icke var beredd föreslå några mera vittgående administrativa åtgärder. Tills vidare ämnade jag begränsa mig till att föreslå Kungl. Maj:t dels att egnahemsorganisationen skulle få i uppdrag att biträda landskommunerna i frågor, som gällde förmedling av bostadsanskaffningslån och familjebidrag, och dels att statens byggnadslånebyrå skulle bemyndigas att inleda en ökad upplysnings- och propagandaverksamhet på området.

På mitt förslag fattade också Kungl. Maj:t i maj 1944 ett beslut av denna innebörd, och enligt upplysningar som jag inhämtat ha både egnahemsstyrelsen och byggnadslånebyrån vidtagit åtgärder i anledning av beslutet. Egnahemsstyrelsen har sålunda i en rundskrivelse i höst uppdragit åt egnahemsnämnderna att enligt vissa anvisningar, som utarbetats av styrelsen i samråd med byggnadslånebyrån, biträda landskommunerna med förmedlingsverksamhet av ifrågavarande art. Från byggnadslånebyråns sida har man meddelat mig, att en av byråns tjänstemän från och med näret kommer att företaga rundresor på landsbygden i syfte att giva råd och anvisningar i ämnet åt de kommunala förmedlingsorganen samt åt sådana kommuner, som ännu icke upptagit förmedlingsverksamhet. Vidare har inom byrån utarbetats en upplysningskrift, som skall distribueras till samtliga landskommuner i riket. Denna skrift föreligger nu i manuskript, och den torde komma att tryckas och utsändas inom den allra närmaste tiden.

Även om man icke bör vänta alltför vittgående resultat av de sålunda vidtagna åtgärderna, anser jag dem dock motiverade som ett provisorium, till dess längre gående förslag kunna realiserats.

Fru Ebon Andersson har framställt sina frågor till mig närmast med utgångspunkt från ett konkret fall. Jag är i tillfälle att lämna vissa uppgifter till ytterligare belysning av detta fall.

Enligt vad jag erfarit hade sålunda den person som åsyftas i interpellation.

Svar på interpellation. (Forts.)

tionen inköpt sitt hus och även uppfört detsamma, innan han vände sig till kommunalnämnden med sin hemställan, att kommunen skulle förmedla hans ansökan om bostadsanskaffningslån till ett barnrikeegnahm. Medel till husets uppförande hade enligt uppgift tillhandahållits honom av den firma, som försålt huset, och till säkerhet för sin fordran hade firman tagit inteckning i fastigheten. Eftersom kommunalnämnden ansåg, att lån icke kunde beviljas för finansierande av ett färdigställt företag, fann nämnden ansökningen icke böra föranleda någon nämndens åtgärd.

Denna kommunalnämndens bedömning av lånemöjligheterna är formellt riktig. Byggnadslånebyrån har visserligen understundom tillåtit långivning, även då uppförandet av en byggnad redan påbörjats före lånefrågans upptagande. Kommunalnämnden har emellertid icke ägt kännedom därom. Jag kan dock nu upplysa om att, enligt vad jag inhämtat, frågan om statslån till den i interpellationen åsyftade personen torde komma att upptagas till ny prövning inom kommunalnämnden.

Det här relaterade fallet torde ingalunda vara enastående. Enligt vad jag erfarit har sålunda byggnadslånebyrån upprepade gånger vid sin långivning mött fall, där lånesökanden till sitt försvar för att han uppfört byggnaden, innan lån ens blivit sökt, uppgivit, att husförsäljarens ombud förespeglat honom, att statslån kunde erhållas. Enahanda erfarenheter torde ha gjorts av egnahemsnämnderna.

Jag vill icke överdriva betydelsen av det här skedda, men det är tydligt, att ett alltför stort försäljningsintresse från trähusfabrikanterna och deras ombud ibland kan bidra till att skapa besvärliga situationer för den enskilde. Byggnadslånebyrån har, såsom jag nyss nämnde, bland annat på grund härav sett sig nödsakad att i vissa fall tänja sin befogenhet genom att bevilja lån i sådana fall, där lånesökanden eljest skulle utsättas för risken att gå ifrån sitt nyuppförda egnahem. Det är mig också bekant, att byggnadslånebyrån fäst trähusfirmornas uppmärksamhet på det olämpliga i sådan reklam, som inger husspekulanterna oriktiga föreställningar rörande de statliga lånemöjligheterna.

I anledning av de i motiveringen till interpellationen framförda synpunkterna av mera allmän karaktär får jag anföra följande.

Jag är givetvis ense med interpellanten om att kraftåtgärder äro erforderliga för att sanera landsbygdens bostadsförhållanden. Åtskilligt har emellertid utträttats, och jag ber i detta sammanhang få omtala, att byggnadslånebyrån enbart under tiden 1 januari—30 november i år beviljat bostadsanskaffningslån för uppförande eller förbättring av sammanlagt 1 573 barnrikeegnahm på landsbygden. Detta innebär, att långivningen i år varit större än någonsin tillförne. För att närmare belysa detta vill jag framhålla, att de nyss nämnda under innevarande år beviljade bostadsanskaffningslånen motsvara 34,7 % av hela det antal egnahem på landsbygden, som tillkommit eller ombyggt med stöd av bostadsanskaffningslån intill årsskiftet 1943—44. Det lånebelopp, som beviljats för egnahem på landsbygden under de första 11 månaderna i år, torde i runt tal utgöra 23 miljoner kronor.

Det torde icke vara oberättigat antaga, att efterfrågan på lånemedel skall ytterligare stiga, så snart den upplysnings- och hjälpverksamhet, som startats av byggnadslånebyrån respektive egnahemsorganisationen, hunnit verka. Men även om det sålunda kan antagas, att verksamheten till förmån för de barnrika familjernas bostadsförsörjning skall nå en allt större utbredning på landsbygden, är det tydligt, att staten i en del fall måste vara beredd att lämna hjälp i annan och större omfattning än som nu är möjlig. Huruvida en dylik ökad stödgivning bör ske genom en påbyggnad av de nuvarande stöd-

Svar på interpellation. (Forts.)

formerna eller genom tillskapande av nya former för statshjälpen åt de ekonomiskt sämst lottade, är jag icke beredd att nu närmare diskutera. Enligt vad jag erfarit ha emellertid både bostadssociala utredningen och befolkningsutredningen övervägt detta spörsmål, och förslag till problemets lösande torde kunna förväntas bli framlagda inom en nära framtid. Förslagen torde, enligt vad jag inhämtat, syfta till att bl. a. undanröja de ojämnheter, som äro förknippade med kommunernas synnerligen ojämnt framträdande initiativlust på här ifrågavarande område.

Härefter anförde:

Fru Andersson: Jag ber att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet få framföra mitt tack för det snabba och utförliga svar som jag erhållit.

Samtidigt som jag är tacksam över att det av mig relaterade fallet kommer att tagas upp till omprövning och att lånet då antagligen blir av kommunalnämnden beviljat, är det dock ledsamt att behöva konstatera, att ett stort antal av de lokala myndigheterna visar ett så ringa intresse för något så betydelsefullt som de barnrika familjernas bostadsproblem. Saken ter sig inte mindre ledsam, om man samtidigt konstaterar, att jämte bristande vilja och intresse det också råder bristande kännedom om vilka hjälpåtgärder som stå kommunerna till buds, trots alla råd och upplysningar som genom byggnadslånebyråns försorg meddelas de kommunala organen.

Jag hoppas, att de förslag som bostadssociala utredningen och befolkningsutredningen ämna framlägga inte låta vänta på sig alltför länge, och att dessa förslag skola vara av sådan art, att de effektivt lösa de barnrika familjernas bostadsproblem.

Herr Ekdahl: Herr talman! Under resor i nordöstra Skåne har jag kommit i kontakt med en medborgargrupp, vars bostadsfråga ligger mycket illa till. Jag syftar på vissa småbrukare på kronans domäner, d. v. s. vad vi i dagligt tal kalla kronotorpare. Eftersom jag nyss hörde, att statsrådet och chefen för socialdepartementet räknar med utvidgade former för den statliga bostadshjälpen åt de ekonomiskt sämst ställda, tillåter jag mig att med några ord erinra om innebörden av det bostadsproblem, som jag här fört på tal.

I de fall, då staten äger både jord och byggnader, måste givetvis domänverket svara för vederbörande kronotorpars bostadsfråga. I en del fall, där domänverket ansett sig ha intresse av att binda kronotorparna vid arbete i skogarna för hela året eller åtminstone för större delen av året, åtager sig också domänverket ansvaret för kostnaderna. Men de andra kronotorparna, alltså sådana, som själva äga sina bostadshus och ekonomibyggnader, medan marken tillhör staten, och som domänverket icke anser sig ha intresse av att ha i arbete hela året runt, de få klara sin bostadsfråga själva så gott de kunna. Det är i allmänhet människor som ha det mycket knappt ekonomiskt, och de ha därför också i flera år nödgats åsidosätta ordentligt underhåll av sina byggnader. Deras bostäder äro nu ofta i ett mycket underhålligt skick. Naturligtvis kunna dessa småbrukare få ett statligt bostadsförbättringsbidrag. Men det räcker inte långt, därför att det är så ofantligt mycket att göra, om man skall börja på en reparation. Själva ha de inte möjlighet att kunna fylla ut vad som ytterligare behövs. Något lån utöver det statliga bidraget kunna de inte få. Det går ju inte att få inteckning i en fastighet, när man inte äger marken, och deras ekonomiska ställning är sådan, att det i allmänhet icke är mycket lönt för dem att försöka komma till vänner och bekanta och be

Svar på interpellation. (Forts.)

om borgen. De äro alltså utestängda från möjligheten att ordentligt utnyttja det statliga bostadsstödet.

Det är ofta fråga om människor, vilkas förfäder i flera generationer ha bott på ett sådant där litet småbruk. Samma släkt kan ha suttit på samma lilla torp i 2—300 år. Om ingenting kan göras för deras bostadsfråga, blir följden, att nutida kronatorpare jagas bort från en odling, som förfäderna för kanske ett par sekler sedan togo upp och som samma släkt i generation efter generation vidmakthållit. Jag har träffat på unga människor med utmärkta insikter i jordbruksfrågor, energi och framåtanda, som ingenting högre önska än att få sitta kvar i sitt lilla hem, driva sitt småbruk och vidmakthålla en liten oas av kultur och odling ute i storskogen, men som nu stå inför tvånget att flytta, om icke deras bostadsfråga löses.

Jag vet mycket väl, att det föreligger vissa svårigheter bottnande i de befintliga bestämmelserna för bostadshjälpen. Men jag vet, att en undersökning skulle visa, att dessa människor äro värda att hjälpas. Det lär nog också av en sådan undersökning framgå, att man mycket väl kan anse en bostadshjälp motiverad med hänsyn till arbetstillfällena på orten, och att således ett av de motiv föreligger, som vi ha för att hjälpa människor med att få bostadsfrågan löst. Jag är övertygad, att om socialministern företar en undersökning — eventuellt i samråd med jordbruksministern, därför att det gäller domänverkets mark — skulle den kunna leda till sådana uppmjukade former för den statliga bostadshjälpen, att även kronatorpare med egna byggnader på kronans mark kunna få sin bostadsfråga löst.

Herr **Olsson** i Gävle: Herr talman! Jag begärde ordet för att få tillfälle att ännu en gång stryka under en sak som, särskilt i fråga om det fall som berörts i interpellationen, är av den karaktär, att det påfordrar uppmärksamhet.

Såsom herr statsrådet här anfört är det ju på det sättet, att innan vare sig de kommunala eller statliga myndigheterna bli i tillfälle att taga ståndpunkt till ärendet så ha trähusagenten och den bostadsbehövande klarat upp den saken, och på sina håll bibringas nog allmänheten och även kommunalmännen allt mer och mer den uppfattningen, att lånet är en sak som mycket lätt kan ordnas i efterhand från statsorganets och kommunens sida, om de bara ha god vilja. Huvudsaken är, att det ordnas från trähusförsäljarens sida i första hand, och att kontraktet därvidlag är klart.

Det har sagts många hårda ord om våra kommunala myndigheter när det gällt bostadshjälpen, och i de allra flesta fall har det varit berättigat. Nu träffar man emellertid här på ett fall, där det kommunala organet icke gjort annat än följt författningen. Men vad skall man säga, när vi i våra tidningar läsa en annons av den karaktär — och det är icke fråga om vem som helst utan ett av de allra största företag som finnas i branschen — att det sägs, *att man kan få statslån, om man vänder sig till detta enskilda företag*. Det gäller de stora företagen, och om man går ända ned till de okända företagen, så utlova de i annonser att anskaffa statslån till byggande av bostäder mot insändande av tre kronor i kontanter. Då förstår man, att det är verkligt angeläget, att de kommunala myndigheterna ägna uppmärksamhet åt detta problem.

Jag har, herr talman, velat ännu en gång framhålla vad jag tillät mig säga, när vi sist diskuterade denna fråga: Det är kommunen som gentemot staten skall svara i ekonomiskt avseende, och det är den beslutande kommunala instansen och icke trähusagenten, som skall ha avgörandet i dessa frågor. Innan man på alla håll fått detta klart för sig komma vi ständigt att få upp-

Svar på interpellation. (Forts.)

leva sådana irriterande förhållanden som interpellanten lagt fram för kammaren, och det finns tyvärr många, många sådana fall som i interpellationen berörts runt om i landet, där konsekvenser främst gå ut över den byggande familjen.

Härmed förklarades överläggningen avslutad.

§ 9.

Herr statsrådet **Rubbestad** erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har dess ledamot herr Vigelsbo i en till mig riktad interpellation anført i huvudsak följande. *Svar på interpellation.*

En sak som aktualiserats under de senaste åren är spørsmålet angående torrlägningsarbetenas planläggning och utförande. En hel del sådana arbeten ha blivit eftersatta, och stora ekonomiska svårigheter ha härmed uppstått för härav berörda torrlägningsföretag och markinnehavare. För att nämna exempel kan anföras att Tämнарregleringen i Uppland legat under utredning i 20 år och Sagåregleringen i Västmanland 8 år. Under tiden ha en del andra mindre torrlägningsföretag, vilka lämna sitt vatten till förut berörda vattensystem, kommit till utförande. Detta har medfört att vattensituationen blivit än mera svårartad.

Vid de framställningar som gjorts beträffande dessa förhållanden, riktade till såväl lantbruksstyrelsen som andra myndigheter, har framhållits bristen på tillgänglig personal.

Det är svårt att förstå talet om bristen på personal. Det har nämligen visat sig, att då det gäller mindre företag, vars utförande än ytterligare bidrager till att försumpa och neddränka de större företagens markområden, någon större brist på personal ej förelegat. Man kan här ifrågasätta, huruvida den begränsade personaltillgång som finnes utnyttjas på ett fullt tillfredsställande sätt.

Dessutom kan ifrågasättas, huruvida inte lantbruksingenjörerna i allt för stor utsträckning belastas med uppdrag som knappast kunna anses tillhöra tjänsten. Det har nämligen visat sig, att lantbruksingenjörerna i viss utsträckning åtaga sig kassörsbefattningar inom torrlägningsföreningarna. Förbud torde övervägas för lantbruksingenjörerna att åtaga sig sådana kassörsbefattningar.

Under återopande av det anförda har herr Vigelsbo till mig riktat följande två frågor:

Har statsrådet sin uppmärksamhet riktad på här berörda förhållanden samt, i så fall, vilka åtgärder ämnar statsrådet vidtaga, för att rättelse härutinnan med det snaraste kan vara att påräkna?

I anledning härav får jag anföra följande.

Interpellanten har berört ett sedan lång tid tillbaka aktuellt spørsmål, som har samband med intressenternas i torrlägningsföretag berättigade intresse att till undvikande av vattenskada å deras marker kunna utan lång tidsutdräkt bringa till stånd nödvändiga torrlägningsarbeten.

Arbetsplanerna rörande företag av ifrågavarande slag upprättas vid syneförrättning enligt bestämmelser i vattenlagen. Förrättningsman är i regel lantbruksingenjören i det län varest företaget är beläget. För fältarbeten samt kontorsgöromål finnas hos lantbruksingenjörerna anställda assistenter och andra ingenjörbiträden samt rit- och skrivbiträden. Från början voro samtliga tjänstbiträden hos lantbruksingenjörerna helt privat anställda och avlönade. Härutinnan inträdde år 1919 den förändringen, att till avlöning av assistenterna

Svar på interpellation. (Forts.)

kunde till lantbruksingenjörerna utgå bidrag av statsmedel, beräknat för visst sammanlagt antal månader för år.

Från och med budgetåret 1939/40 infördes statlig anställningsform för lantbruksingenjörernas tjänstebiträden såsom extra ordinarie befattningshavare. I samband härmed beslöts, bland annat, skyldighet för vederbörande lantbruksingenjör att med visst belopp för månad bidraga till avlönande av hos honom statsanställt tjänstebiträde. Beträffande ritbiträdena må emellertid här nämnas, att från och med budgetåret 1941/42 företogs en reducering av deras antal från 24 till 21 stycken. Anledningen härtill var, förutom ett visst besparings- syfte, närmast den, att någon efterfrågan på denna arbetskraft icke då förefanns. Ritbiträden ansågos nämligen tidigare vara alltför dyrbara, och lantbruksingenjörerna kunde med hänsyn till dåvarande arbetslöner anställa rit- hjälp helt privat för lägre kostnad. Härutinnan har emellertid sedermera på grund av stegrade levnadskostnader och arbetspriser inträtt en ändring.

Redan innan tillkomsten av den förenämnda, till en början provisoriska as- sistentinstitutionen samt i fortsättningen jämsides med densamma har staten medverkat till underlättande av möjligheterna för lantbruksingenjörerna att anställa fältbiträden genom tillerkännande i viss omfattning av rätt för dy- lika biträden, vilka erhöilo benämningen tekniska biträden, till resekostnads- och traktamentsersättning under resa och förrättning i tjänsten. Detta medgi- vande har avsett viss sammanlagd högsta anställningstid, vilken tidigare för samtliga lantbruksingenjörer uppgick till 80 å 100 månader för år och sedan budgetåret 1939/40 utgör 150 månader för år.

Jag vill vidare erinra, att den 18 september 1942 tillkallades särskilda sak- kunniga att verkställa utredning angående den statsunderstödda torrläggnings- verksamheten. Den 28 november 1944 ha de sakkunniga avlämnat betänkande med förslag i ämnet. Betänkandet innefattar även förslag till organisation för lantbruksingenjörerna och deras biträden. För närvarande är betänkandet utsänt på remiss till ett flertal myndigheter m. fl. Sedan remissvaren inkom- mit, har jag för avsikt att upptaga hela denna fråga till övervägande, och jag hyser förhoppning att till nästa års riksdag kunna framlägga förslag i ämnet. I samband med organisationsfrågan för lantbruksingenjörerna kommer även den av interpellanten berörda frågan rörande förbud för lantbruksingenjörerna att vara kassörer hos torrläggningsföreningar att upptagas till övervägande. Emellertid anser jag, att antalet biträden hos lantbruksingenjörerna bör snar- rast utökas, och jag har för avsikt att föreslå Kungl. Maj:t, att åtgärder i sådant syfte vidtagas redan under löpande budgetår.

Härpå yttrade:

Herr Vigelsbo: Herr talman! Jag skall be att till herr statsrådet få framföra mitt tack för det svar som han lämnat och samtidigt uttala min tillfredsstäl- lelse över svarets innehåll. Jag tar nämligen svaret som ett bevis för att stats- rådet ämnar vidtaga åtgärder för att en ändring i de förhållanden det här är fråga om skall komma att vidtagas inom en snar framtid. Det har ju i inter- pellationssvaret här uttalats, att proposition är att förvänta till nästa års riks- dag om att behövliga befattningar skola tillsättas och att de arbeten som hittills icke kunnat utföras skola bli utförda.

Det är en del saker som man skulle kunna påtala i detta sammanhang. Bland annat synes det förefinnas en tämligen svag kontakt mellan t. ex. skogsvärds- styrelserna och lantbruksingenjörerna då det gäller den statsunderstödda torr- läggningen av skogsmark. Där har förekommit en del förrättningar på vatten- dränkt skogsmark, och man har släppt in vatten i ett förut överfullt kanal-

Svar på interpellation. (Forts.)

system, vilket medverkat till att det på därav berörda områden blivit ännu mer svårartade översvämningar. Jag förutsätter, att statsrådet tar hänsyn till dessa förhållanden, när det gäller att i proposition till nästa års riksdag söka få fram några former för verksamheten i dess helhet.

Det är en annan sak som statsrådet lovat att undersöka, nämligen frågan om införande av förbud för lantbruksingenjörerna att uppehålla kassörsbefattningen i torrlägningsföreningar. Det är vissa förhållanden som gjort, att man haft anledning att påtala detta. Det är en torrlägningsförening som jag känner till, där betydande medel anvisats i och för utredningsarbete. För detta ändamål har en interimsstyrelse varit konstituerad i åtta år. Ehuru det som sagt rört sig om betydande medel, har ändå ingen revisor valts eller någon kontroll över medelsförvaltningen ägt rum under denna tid. Det kan ju sägas, att det därvidlag är fel från intressenternas sida, som icke tillsett detta, och det måste i rättvisans namn medgivas, att så är förhållandet. Men det kan å andra sidan erinras om att, när interimsstyrelsen tillsattes och utredningsarbetet beslöts, lantbruksingenjören själv satt som ordförande vid sammanträdet i fråga, och det var just vid detta tillfälle som det förbiseendet skedde, att ingen revisor tillsattes.

Till slut vill jag också uttala den förhoppningen, att lekmannainflytandet i de torrlägningsnämnder, som enligt det nya förslaget skulle tillsättas, säkras av statsrådet på bästa möjliga sätt, så att man inte behöver befara något fortsättande av den byråkratiska tågordning som hittills förekommit.

Herr Hansson i Skediga: Herr talman! Det torrlägningsföretag som berörts i denna diskussion och i den interpellation, som herr statsrådet Rubbestad besvarat, gäller mycket stora områden, och man är verkligen förvånad över att planeringen av arbetena kunnat få taga en tid av 20 år, utan att någon åtgärd vidtagits. Detta är också förvånande därför att det här finns stora gårdar, som i år icke ens kunnat besä sin jord. Detta beror icke på höstens regn utan på det regn som kom i våras, samtidigt med att vid sidan av detta företag skedde utdikningar, som skapade högre vattenstånd på ifrågavarande område, så att flera enskilda gårdar och stora arealer icke kunde vara till den nytta som avsetts. Vid sidan av detta företag har nämligen igångsatts ett annat företag, som kallas för Fyrisåns reglering. Det är flera hundra småbrukare, som skulle få sin jord ytterligare förbättrad och utökad. Utredningen har pågått i tolv år. Det är nästan oförsvärligt, skulle jag vilja säga, att en utredning av så stor betydelse drages så långt ut på tiden utan att leda till något resultat. Det är med verklig glädje jag erfar, att statsrådet Rubbestad till kommande år kommer att lägga fram proposition i ärendet. Det är icke underligt, att jordbrukarna i denna trakt börjat på att misströsta om att staten vill göra någonting åt saken. Det är icke fråga om någon dålig jord utan om prima jord. Jag deltog i en resa som kommittén i våras gjorde till norra Uppland för att se på torrlägningsföretaget i Florene. Om jag nämner, att det är fråga om prima jord, som är över en mil i fyrkant, så förstår man, vad det rör sig om. Det ligger där i trakten en del dammar och naturskönt belägna bruk, som icke få rubbas. Jag syftar närmast på Forsmarks bruk. Jordbruksbefolkningens ekonomi är så pass undergrävd, att det icke är underligt att trakten avfolkas. Jag vill ännu en gång vädja till statsrådet att låta vidtaga nödiga åtgärder. Det är två år sedan vi uppvaktade statsrådet Domö i ärendet. Två år ha passerat utan att någonting gjorts! Jag hoppas, att statsrådet Rubbestad icke kommer att ligga på ärendet på samma sätt, så att vi om två år nödgas konstatera, att ingenting gjorts. Jag hoppas, att statsrådet med verkligt allvar tager itu med denna fråga. Om lördag komma landshövdingarna i Västmanlands och Uppsala län att

Svar på interpellation. (Forts.)

besöka dessa trakter. Det är flera kilometer landsväg, som icke kan befaras på grund av att vägarna stå en halv till en meter under vatten. Emedan nödiga åtgärder underlåtit, är läget i norra Uppland så pass allvarligt, att vattnet hotar att tränga undan jordbrukarna. Jag är tacksam för det positiva svar, statsrådet lämnade herr Andersson i Vigelsbo. Jag uppberor min vädjan till statsrådet att se till ärendet. Ty om icke något härutinnan blir uträttat få jordbrukarna flytta.

Jag kan också meddela, att det har kommit in många ansökningar till länsstyrelserna i Uppsala och Västmanlands län om skadeersättning. Det har redan beviljats lån åt personer, som icke ha besatt något alls av sin jord, men det kommer flera ansökningar, det kan jag meddela, ty man har ingen möjlighet att betala räntor och arrenden, utan jordbrukarna måste ha hjälp i en eller annan form.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 10.

Svar på interpellation.

Herr förste vice talmannen lämnade på begäran ordet till

Herr statsrådet **Erlander**, som anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Hagberg i Luleå till statsrådet och chefen för socialdepartementet riktat följande fråga:

Vilka åtgärder ämnar regeringen vidtaga, eventuellt föreslå riksdagen, i anledning av den snabbt växande arbetslösheten inom Norrbotten?

Då det numera ankommer på mig att i departementschefens ställe handlägga ärenden rörande arbetslöshetspolitiken, får jag till svar å den framställda frågan anföra följande:

Såsom framhålles i motiveringen till interpellationen har arbetslösheten i Norrbottens län under hösten detta år undergått en icke obetydlig stegring. Antalet hjälpsökande arbetslösa i länet har sålunda ökats från ungefär 780 i juli månad till i runt tal 1 350 i november.

Innan jag går in på orsakerna till den sålunda inträffade stegringen samt de åtgärder, som vidtagits eller planeras för att framskaffa lämpliga arbetstillfällen, vill jag med några ord beröra de växlingar, som arbetsmarknaden i Norrbottens län undergått under de senare åren.

Under åren närmast före världskriget förefanns i Norrbottens län ett konstant arbetskraftsöverskott, som under vintern var betydligt större än under sommaren. Antalet hjälpsökande arbetslösa steg sålunda under vintern till mellan 1 500 och 2 000 för att under sommarhalvåret minska till ungefär hälften. Ökningen under vintern hänförde sig huvudsakligen till småbrukare, som för sin utkomst under vinterhalvåret måste söka lönearbete, samt till anläggningsarbetare, som i Norrbottens län vanligen ha en ganska kort arbetssäsong. En viss restarbetslöshet förelåg även t. ex. i Nederkalix och Seskarö kommuner.

Efter krigsutbrottet 1939 ökades efterfrågan på arbetskraft av olika anledningar ganska avsevärt, vilket ledde till att arbetskraftstillgången inom länet blev otillräcklig. För att kunna tillgodose den ökade efterfrågan måste arbetskraft — framför allt grovarbetare — i viss omfattning överflyttas till Norrbotten från södra och mellersta Sverige.

Under år 1942 gjorde sig emellertid en viss nedgång gällande beträffande efterfrågan på arbetskraft, och från och med 1943 har återigen förelegat ett arbetskraftsöverskott, vars omfattning växlat från tid till annan. Såsom en följd av bland annat de minskade exportmöjligheterna har detta överskott under senaste år visat en tendens till ökning. Det nuvarande överskottet på

Svar på interpellation. (Forts.)

arbetskraft är emellertid säkerligen i viss mån beroende av jämväl det förhållandet, att en del av den från andra län överflyttade arbetskraften kommit att kvarstanna i Norrbottens län.

Vid innevarande årstid skulle normalt den ökade sysselsättningen i skogarna ha medfört en minskning av arbetslösheten, åtminstone på landsbygden. Så har emellertid på grund av den för skogsarbete synnerligen otjänliga väderleken icke blivit förhållandet. Avverkningarna ha sålunda för närvarande nästan helt avstannat och sysselsättningsmöjligheterna för de egentliga skogsarbetarna äro just nu mycket obetydliga. Detta belyses av vissa uppgifter, som jag inhämtat från länsarbetsnämnden i länet. Enligt dessa uppgifter utgjorde den 7 december hela antalet vid arbetsförmedlingarna anmälda arbetsökande sammanlagt cirka 2 600, varav cirka 1 200 eller omkring 45 % voro skogsarbetare.

I städerna och malmfältskommunerna utgjordes de arbetsökande i stor utsträckning av anläggningsarbetare. Vad angår Luleå hade dessutom den avbrutna malmskeppningen medfört, att stuveriarbetare blivit permitterade. I övriga kustområden utgjordes de arbetsökande huvudsakligen av permitterade industriarbetare, anläggningsarbetare samt ett större eller mindre antal skogsarbetare, under det att de arbetsökande i inlandskommunerna till övervägande del utgjordes av skogsarbetare.

Av vad jag nu anfört framgår, att den för närvarande konstaterade arbetslösheten i Norrbottens län i icke oväsentlig grad är beroende av de just nu synnerligen begränsade arbetsmöjligheterna i skogarna. När väderleksförhållandena ändras och skogsavverkningarna komma i gång i normal omfattning, torde alltså en betydande lättnad på arbetsmarknaden i länet vara att emotse.

I detta sammanhang vill jag omnämna, att enligt från bränslekommissionen inhämtad uppgift vedavverkningen inom Norrbottens län under avverkningsåret 1944/45 enligt tidigare upprättade planer uppskattats till 2,68 miljoner kubikmeter. För att undersöka möjligheterna till ökade vedavverkningar inom länet har emellertid kommissionen på senare tid vidtagit eller kommer under den närmaste framtiden att vidtaga vissa åtgärder. Kommissionen räknar nämligen med en ökad avsättning av ved inom länet, beroende därpå att såväl statens järnvägar som de militära myndigheterna till följd av den uteblivna kolimporten måste i ökad utsträckning övergå till eldning med ved. Kommissionen är beredd att med hänsyn till dessa extra behov verkställa uppköp av ved till en myckenhet av ungefär 240 000 kubikmeter. Därjämte har kommissionen gått i författning om att inköpa massaved i länet till en beräknad kvantitet av cirka 150 000 kubikmeter för havsflottning till Stockholm. Kommissionen har vidare hos domänstyrelsen hemställt om att vinterns avverkningar av flottningsbrännved på Norrlandsälvarna i domänstyrelsens regi måtte utökas med en för Norrbottens län beräknad kvantitet av cirka 50 000 kubikmeter. Kommissionen har slutligen undersökt möjligheterna att få till stånd ökade avverkningar i kustlandet för att därifrån transportera veden med pråmar. För sådan transport är kommissionen beredd att beträffande Norrbottens län teckna kontrakt om inköp av 50—100 000 kubikmeter ved.

De av bränslekommissionen sålunda planerade ökade vedavverkningarna kunna sammanlagt beräknas uppgå till 515 000 kubikmeter, vilken kvantitet, enligt vad kommissionen framhållit, motsvarar ungefär 200 000 huggaredagsverken.

Beträffande sysselsättningsmöjligheterna vid malngruvorna vill jag framhålla, att malmbolagen — oaktat de försämrade exportmöjligheterna — avser att i största möjliga utsträckning sysselsätta den vid gruvorna anställda arbetskraften. Avsikten är sålunda att under vintern fortsätta malmbrytningen i begränsad omfattning samt att därjämte bedriva betydande gråbergsbrytning-

Svar på interpellation. (Forts.)

ar. Det är emellertid klarlagt, att dessa arbeten icke kunna giva de anställda sysselsättning i full utsträckning. Bolagen komma emellertid att i det längsta undvika permitteringar eller avskedanden. Däremot måste säkerligen förtidspensionering tillgripas av vissa äldre arbetare, varjämte fem dagars arbetsvecka kommer att tillämpas från den 1 januari. Även om därigenom en mera omfattande arbetslöshet vid malmfälten kan undvikas, komma uppenbarligen de anställda genom arbetsveckans förkortning att utsättas för ett icke obetydligt inkomstbortfall. Med anledning av en framställning från svenska gruvindustriarbetareförbundet på initiativ av förbundets härav berörda avdelningar överväger regeringen för närvarande, huruvida möjligheter förefinnas att ge kompensation för detta inkomstbortfall från den fond för vissa stödåtgärder inom malmkommunerna på 3 miljoner kronor, som bildades genom beslut av 1938 års riksdag. Vilket resultat som kommer att framgå av detta övervägande anser jag mig för närvarande icke kunna uttala mig om.

Såsom jag förut omnämnt har under höstens lopp antalet hjälpsökande arbetslösa inom Norrbottens län undergått en icke obetydlig ökning, nämligen från 783 i juli till 1 350 i november. Denna ökning har — såsom framgår av vad jag förut anfört — säkerligen till viss del framkallats av den för skogsavverkningar synnerligen otjänliga väderleken. Denna min uppfattning vinner stöd av de siffror, som erhållas vid ett närmare studium av hjälpklienteletts sammansättning. Av de hjälpsökande tillhörde nämligen 996 de tre yrkesgrupperna jord- och skogsbruk, vägarbete och arbete ej hänfört till annan grupp, d. v. s. grupper som vintertid i stor utsträckning normalt sysselsätts med skogsarbete. Enligt vad länsarbetsnämnden framhållit äro också så gott som samtliga hjälpsökande, tillhörande dessa grupper, lämpliga att utföra skogsarbete.

Av de under november hjälpsökande arbetslösa voro 386 sysselsatta i beredskapsarbete, varjämte 70 voro anställda vid kommunala arbeten utan statsbidrag, 21 erhöilo kommunalt understöd och 4 utbildningshjälp. Antalet ohjälpta utgjorde alltså i runt tal 870. Med hänsyn till att kommunerna ägt kännedom om att större arbetsobjekt planerats inom länet har framställning om kontantunderstöd allenast inkommit från en kommun, vilken framställning av arbetsmarknadskommissionen bifallits.

Enligt vad jag inhämtat har arbetsmarknadskommissionen, då det under höstens lopp visade sig att skogsarbetena icke kommo i gång i beräknad omfattning, vidtagit åtgärder för att ställa ytterligare arbetsobjekt till förfogande för länets arbetsmarknad. Arbetsmarknadskommissionen har sålunda beslutat nya arbeten för en sammanlagd kostnad av omkring 2.6 miljoner. Till dessa arbeten ha hittills 390 man hänvisats, varav till ett flottledsarbete i Piteälven 100 man, till Nederkalix vatten- och avloppsledningsanläggning 130 man, till ett liknande anläggningsarbete i Bergenäset 40 man samt till vissa smärre vägarbeten tillhopa 120 man. Inom de närmaste dagarna torde ytterligare 3 å 400 man kunna hänvisas till dessa arbeten. Arbetsstyrkan kan ytterligare ökas och arbetsmarknadskommissionen beräknar att i början av år 1945 vid behov kunna bereda sysselsättning vid dessa arbeten åt sammanlagt 1 025 man. Därjämte planerar kommissionen vissa ytterligare arbeten för en beräknad arbetsstyrka av 230 man. Dessa arbeten utgöras dels av fortsatt utbyggnad av en vatten- och avloppsledningsanläggning i Öjebyn i Piteå landskommun och dels av vissa flottledsarbeten i Lule, Kalix och Sangis älvar.

Omnämnas må därjämte att byggnadstillstånd beviljats för uppförande av ett massamagasin i Karlsborg i Nederkalix kommun, vilket företag avses att påbörjas omedelbart och vid vilket omkring 40 man beräknas erhålla sysselsättning.

Svar på interpellation. (Forts.)

Genom samtliga dessa åtgärder beräknas Norrbottens län vid nästa års början att ha tillförts ytterligare arbetstillfällen för tillhoppa omkring 1 300 man. Enligt vad jag inhämtat hyser länsarbetsnämnden i länet den uppfattningen, att dessa arbetstillfällen tillsammans med de skogsavverkningar, som i varje fall beräknas komma i gång efter nyår, skola bli tillräckliga för att bereda sysselsättning åt den lediga arbetskraften inom länet.

Jag vill slutligen omnämna att för den händelse ovan nämnda arbetsobjekt skulle visa sig vara otillräckliga för sysselsättning av den friställda arbetskraften, finnas projekterade militära anläggningsarbeten inom länet, vilka snabbt kunna igångsättas.

Vidare yttrade:

Herr Hagberg i Luleå: Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Erlander såväl för svaret som för dess positiva och orienterande innehåll. Det visar ju, att det i december fanns 2 600 personer som sökte arbete. Detta antal motsvarar ju icke mindre än en tredjedel av Norrbottens industriarbetare, därmed icke sagt, att samtliga arbetsökande voro industriarbetare. Jag vill bara göra några anmärkningar, vilka icke rikta sig mot svarets innehåll, men direkt föranletts av detsamma.

Statsrådet säger, att gruvbolaget har lovat, att man där skall undvika avskedanden. Jag vill bara med anledning härav framhålla, att enligt tidningsuppgifter vissa avskedanden redan förekommit från Frejabolagets sida. Jag vill också uttala min förhoppning, att regeringen positivt tager ställning till den framställning, som gjorts från gruvarbetarna till kommunerna där uppe i malmfälten om en viss kompensations för de inskränkningar i arbetstiden som vidtagits. Jag tror, att det framgår av den redogörelse, som statsrådet Erlander här har lämnat, att åtgärder ofta komma sent i gång. Det förefaller som om detta ofta berodde på kommunerna själva. I en av de största kommunerna, där man nu har en relativt stor arbetslöshet, konstaterades för någon vecka sedan, att det särskilt tillsatta arbetslöshetsorganet icke hade hållit sammanträde under året trots alla alarmerande uppgifter, som kommit in om arbetslösheten. Jag tycker också, att uppgiften om att endast en kommun har begärt arbetslöshetsunderstöd talar för den uppfattningen, att det brister i fråga om kommunernas initiativ, när det gäller att bevaka arbetslösheten och i tid vidtaga åtgärder mot densamma.

Det säges i svaret, att man är beredd att, om de uppräknade arbetstillfällena icke räcka till för att möta arbetslösheten, sätta i gång vissa försvarsanläggningar. Jag vill naturligtvis icke vända mig mot att sådana anläggningar komma till utförande i sådant syfte, men som bekant har man lagt ned mycket pengar på anläggningar av detta slag. Det rör sig om många hundra miljoner kronor, som under dessa år nedlagts på försvarsanläggningar, vilkas betydelse i fredstid naturligtvis blir minimal. Om dessa arbetstillfällen icke räcka, bör regeringen ändå undersöka, om det icke vore på tiden, att man började realisera ett sådant projekt, som förslaget om en bro över Lule älv vid Luleå. Man har börjat med en reguljär flygtrafik — för tillfället är det ju uppehåll — mellan Stockholm och Luleå, som väsentligt förkortar restiden, men genom att anlägga en bro över älven skulle man förkorta restiden med ytterligare omkring en timme. Det förefaller, som om detta skulle vara en rationell åtgärd. Senare i dag komma vi att behandla frågan om Norrbottens järnverk. Genom utvidgningen av järnverket kommer ju att skapas en del arbetstillfällen, men det kan ju icke bli under denna vinter. Jag fruktar, att arbetslösheten kommer att bli permanent och ganska svår till sommaren. Det finns ju otaliga projekterade landsvägsarbeten, som skulle kunna sättas i gång med statsbi-

Svar på interpellation. (Forts.)

drag. I Boden och i Luleå råder för närvarande en nästan katastrofal brist på bostäder. Jag anser, att man bör fortsätta att utvidga verksamheten på bostadsbyggandets område, innan man för att lindra arbetslösheten, tager itu med ytterligare anläggningar för försvarets räkning. Utan att vilja uttala någon bestämd åsikt, kan jag icke underlåta att ifrågasätta, om icke de försvarsanläggningar, som redan utförts, ha en sådan omfattning, att det på sin höjd kan bli fråga om vissa kompletteringar.

Med dessa anmärkningar tackar jag ännu en gång för svaret.

Herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag ville bara säga, att det kanske har sin riktighet vad herr Hagberg här sagt, att Frejabolaget har avskedat ett antal arbetare. Att jag icke nämnde det i mitt interpellationssvar har den förklaringen, att de 30 man, som Frejabolaget har permitterat, efter vad bolaget uppgivit skola få sysselsättning i ett vägföretag, som bolaget förklarat sig villigt att understödja.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

§ 11.

Föredrogs bankoutskottets memorial, nr 78, angående arvode för utarbetande av register till riksdagens protokoll med bihang m. m. för höstsessionen 1944.

På förslag av herr förste vice talmannen beslöt kammaren att redan vid detta sammanträde till avgörande företaga ifrågavarande, endast en gång bordlagda ärende.

Utskottets hemställan bifölls.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

§ 12.

Föredrogs vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 244, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp av tackjärn;

nr 245, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till reglering av en kredit åt Norge; och

nr 246, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avskrivning av nya kapitalinvesteringar å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 13.

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 247, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 305 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 24 november 1944, föreslagit riksdagen att till Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 8 000 000 kronor.

Av detta anslag skulle 4,5 miljoner kronor användas för utbyggande av ett thomasverk vid järnverket och 3,5 miljoner kronor till anläggande av en tredje elektrisk tackjärnsugn.

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *K. Wisstrand* m. fl. (I: 362) och den andra inom andra kammaren av herrar *Lundberg* i Hälsingborg och *Liedberg* (II: 566), hade hemställts, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 305 måtte besluta, att till aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45 under fonden för statens aktier skulle anvisas ett investeringsanslag av 4 000 000 kronor, att detta anslag skulle användas till uppförandet av en tredje masugn vid järnverket, att utredning omedelbart skulle verkställas, huruvida denna masugn borde utföras i form av en elektrotackjärnsugn eller en blästermasugn för koks och träkol samt att frågan om anläggandet av ett anrikningsverk likaledes skulle göras till föremål för en omedelbar utredning, så att frågan om dess finansiering kunde utan dröjsmål tagas till behandling redan av nästa års riksdag.

Vidare hade i en av herr *N. Holmström* inom första kammaren väckt motion (I: 363) hemställts, att riksdagen måtte besluta att med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 305 hos Kungl. Maj:t anhålla om en ingående, förutsättningslös utredning beträffande det slutliga målet för järnverket, dess tillverkningsprogram och avsättningsmöjligheter.

Slutligen hade i en inom andra kammaren av herrar *Hagberg* i Luleå och *Persson* i Stockholm väckt motion (II: 567) hemställts, att riksdagen med bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 305 måtte uttala som sin mening, att Kungl. Maj:t måtte genom styrelsen för Norrbottens Järnverk Aktiebolag eller på annat sätt låta verkställa en skyndsam utredning om ytterligare utbyggnad av järnverket med valsverk för utvalsning av de egna göten närmast till byggnads- och annat grövre handelsjärn samt i samband därmed om frågan om järnverkets utbyggnad även på bredden genom tillfogandet av ytterligare hyttugnar.

Utskottet hemställde.

a) att riksdagen, med bifall till förevarande proposition samt med avslag å motionerna I: 362 och II: 566 samt I: 363, måtte till Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 8 000 000 kronor;

b) att motionen II: 567 skulle anses besvarad med vad utskottet i sin motivering anfört och hemställt.

Reservationer hade avgivits:

1) av herrar *Johan Bernhard Johansson*, *Sundberg*, *Skoglund* i Doverstorp och *Lundberg* i Hälsingborg, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen, i anledning av förevarande proposition samt motionerna I: 362 och II: 566, I: 363 och II: 567, måtte

a) till Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 4 000 000 kronor;

b) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam utredning i syfte att åstadkomma en plan för järnverkets drift och fortsatta utbyggnad;

2) av herr *Holmström*.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr *Lundberg* i Hälsingborg: Herr talman! Tillkomsten av Norrbottens järnverk har motiverats av flera önskemål. Främst är det önskan att utnyttja Norrbottens naturrikedomar för att bereda ökad sysselsättning åt Norrbottens

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

befolkning. Denna önskan respektera vi alla. Här om torde icke något som helst tvivel råda. Därefter kommer önskan från statsmakternas sida att genom ökad tillverkning av tackjärn inom landet stärka vår järnförsörjning — särskilt under nuvarande avspärningsförhållanden måste vi finna en sådan önskan mycket naturlig. Önskningarna sträcka sig emellertid längre. Man drömer om att i nordligaste delen av vårt land kunna skapa ett järnverk, som i konkurrens med de kontinentala järnverken kan göra oss helt eller delvis oberoende av import av handelsjärn. Visst vore det lyckligt, om så skulle kunna ske. Men nog har man rätt att ställa sig tvivlande till detta, innan man fått något närmare besked om, hur man tänker sig anläggningens utformning, och fått se de grundläggande kalkylerna härför. Ty det är i alla fall klart — därom är såväl regering som riksdag ense — att Norrbottens järnverk måste byggas på en sund ekonomisk grundval, även om anspråken på räntabilitet äro små. Gör man inte det, så blir verket till obotlig skada för den befolkning, till vars gagn det är avsett att bliva!

Om företagens ekonomiska utveckling hittills känner man föga. Det råder enligt min mening en påtaglig mörkläggning. Nog är det märkligt, att ett statligt bolag som Aktiebolaget Norrbottens Järnverk ej publicerar sitt bokslut. Inom det privata näringslivet söker man just genom publicering av styrelsens förvaltningsberättelser vinna inte bara aktieägarnas utan också allmänhetens förtroende. Vi kunna vidare erinra oss de många uttalanden, som gjordes här i kammaren, när vi diskuterade den nya aktiebolagslagen, vilka uttalanden gingo ut på önskvärdheten av ökad offentlighet beträffande bolagens verksamhet. Om jag ej misstar mig, har finansministern uttalat, att de statliga bolagen borde vara föredömen i detta avseende. Mig veterligen har förvaltningsberättelse för järnverkets senaste verksamhetsår, som slutade den 30 juni i år, ännu ej offentliggjorts. Man kan visserligen hänvisa intresserade till kungl. patent- och registreringsverket, dit varje bolag är skyldigt att inom en viss tid efter ordinarie bolagsstämma insända sin förvaltningsberättelse. Jag har konstaterat hos patentverket, att så sent som i lördags fanns icke bolagets senaste förvaltningsberättelse tillgänglig där. Vad an detta dröjsmål, frågar jag. För egen del tror jag, att bolagets ledning handlade klokt, om den med mera öppenhet avhandlade bolagets spörsmål. Genom ett sådant handlingsätt kunde säkerligen större förståelse vinnas för de strävanden, bolagets ledning vill göra till sina.

Den kungl. propositionen saknar också de uppgifter och de kalkyler, som ur ekonomisk synpunkt hade varit av intresse. Departementschefen inskränker sig till att göra några mera allmänna uttalanden. Han säger sålunda: »Det kan naturligtvis icke förnekas, att en investering av ytterligare ett antal miljoner kronor i Norrbottens Järnverk innebär vissa risker. Ingen kan med säkerhet garantera, att produktionen blir räntabel. Men å andra sidan tala övervägande skäl för att produktionen blir ekonomiskt starkare, om anläggningarna kompletteras och om den nu föreslagna utbyggnaden kommer till utförande snarast möjligt.»

Departementschefen förordar sedan, att till aktieteckning i bolaget anslås ytterligare 8 000 000 kronor. Av dessa pengar skulle i första hand 3 500 000 kronor användas till uppförande av en tredje tackjärnsugn. Inom statsutskottet äro alla eniga om att denna tredje tackjärnsugn bör komma till utförande snarast möjligt. Man kan dock ha olika meningar huruvida det nu är så klokt att bygga denna tredje ugn såsom elektrougn. Det kan bli svårt att få den erforderliga kvantiteten koks; tillgången på elektroder är också knapp, och framskaffande av en ny transformator kan vålla bekymmer i fråga om leveranstiden. Dessa påtagliga svårigheter såväl med avseende å bränsle som

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

i fråga om dessa leveranser ha gjort, att man ganska naturligt frågat sig, om det icke vore bättre att bygga den tredje ugnen såsom blästermasugn, i vilken man kan framställa tackjärn med tillhjälp av träkol så länge koksbrist råder. Förhållandet är nämligen att efter allt att döma kommer en koksblästermasugn att kunna producera tackjärn billigare under normala förhållanden än vad som kan ske i en elektrotackjärnsugn.

Majoriteten i statsutskottet vill ej höra talas om en blästermasugn och säger bland annat, att denna för att bli billig i drift skulle få tagas till så stor, att den ej lämpade sig för träkol. Detta uttalande jävas direkt av det förhållandet, att vi redan här i landet ha ett par relativt små kokshyttor, som ej tillverka mer än cirka 20 000 à 30 000 ton per år, och att dessa arbeta utomordentligt ekonomiskt. Otvivelaktigt är, att dessa ugnar vid normala kokspriser kunna producera tackjärn till billigare pris än elektrotackjärnsugnar även vid ett kraftpris under 0,5 öre per kilowattimme. Från ett mycket sakkunnigt håll har meddelats mig, att en kokshytta för en beräknad produktion av 50 000 ton per år även kan drivas med träkol. Produktionen blir visserligen något lägre. Det framhålles också, att det är betydligt lättare att i en kokshytta av nämnda storleksordning gå över till 100 procent träkol än det är i en elektrisk tackjärnsugn av den konstruktion, som användes i Norrbottens Järnverk. Enligt erfarenheterna från ett mellansvenskt bruk måste man vid övergång till 100 procent träkol i en elektrisk tackjärnsugn avsevärt minska produktionen.

Det är just detta som gör att jag för min del anser, att Kungl. Maj:it och bolagsledningen borde taga sig en allvarlig funderare, innan man fattar definitivt beslut om uppförande av den tredje ugnen som elektrotackjärnsugn. Något nämnvärt förhållande av frågan behöver det icke bli, och det är bättre att följande regeln »Tänka först och handla sedan» än att handla fort och dumt.

Jag kommer så till frågan om thomasverket. I och med att man tänker bygga en tredje tackjärnsugn uppstår frågan om i vilken utsträckning fosforfattig järnmalm kan stå till bolagets förfogande. Det nuvarande malmavtalet ger tydligen icke bolaget tillräcklig kvantitet sådan malm för tre ugnar. Det ligger då nära till hands att man frågar sig, om det ej vore riktigare att övergå till att basera sig på fosforhaltig malm och övergå till att producera thomasjärn. Departementchefen gör ett kategoriskt uttalande sålunda: »Den malm som står till järnverkets förfogande är relativt fosforrik. Redan denna omständighet talar bestämt för att thomasprocessen bör komma till användning.» Det tycker jag för min del icke alls är så säkert. Varför kan man icke hellre vidga malmbasen av fosforfattig malm? Det kan ske antingen genom att ändra malmavtalet eller genom att från annat håll köpa fosforfattig malm utöver den kvantitet, som nu står till bolagets förfogande, eller slutligen genom att bygga ett anrikningsverk för att av den fosforhaltiga malmen få fram en fosforfattig järnmalmsslig.

Statsutskottets majoritet vill icke heller höra talas om ett anrikningsverk, utan anser att en utredning härom endast skulle uppskjuta tillkomsten av det mycket omdebatterade thomasverket. När frågan om detta verk var uppe år 1941, ställde jag mig avvisande emot byggandet av ett thomasverk. Jag framhöll, att ur försörjningssynpunkt vunno vi ingenting genom att bygga detta verk. Vi få ej mera järn i landet därigenom. Jag hänvisade då till bristen på material, som erfordras för ett sådant bygge. Jag tror icke, att vi äro bättre ställda i detta avseende år 1944 än vi voro år 1941. Man motiverar uppförandet av thomasverket mest med att man skall nå större lönsamhet genom att framställa en mera förädlad produkt, thomasgöt. Denna ökade lönsamhet beror dock helt på om man kan finna avsättning för dessa thomasgöt. Bolagets

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

ledning synes vara fast övertygad om att man lätt skall kunna finna avsättning för sin produktion. Den undersökning, som statens industrikommission gjort i fråga om avsättningsmöjligheterna, tyder icke alls på, att bolagsledningen skall få rätt i sina beräkningar i fråga om avsättningen. Jag frågar mig vad som händer, om thomasverket kommer till stånd och bolagets ledning sedan finner, att det ej går att sälja de producerade thomasgöten. Man kan befara, att man då vill göra gällande, att de mellansvenska bruken sabotera Norrbottens Järnverk genom att icke köpa dess göt till det pris man önskar utfå. Det bör redan nu sägas ifrån, att sådana tillvitelser icke få förekomma.

Vad skall man då göra med thomasverket? Det finnes endast en väg att gå, nämligen att bygga ut verket ytterligare med förädlingsverk i den ena eller den andra riktningen. Under alla förhållanden betyder detta ytterligare högst betydande kapitalutlägg. Nog hade det varit naturligt, att man hade klarlagt verkets vidare utformning innan man definitivt nu beslutar sig för byggandet av detta thomasverk.

Jag har i annat sammanhang vågat använda den bilden, att bygger man detta thomasverk så är det som att bygga en bro till hälften: den slutar i fria luften. För att den skall bli till nytta får man bygga den vidare, tills den når andra stranden. Det är detta vidarebyggande som jag anser borde ha klarlagts i samband med byggets igångsättande.

Det har framhållits, att tillkomsten av ett thomasverk skulle vara så särskilt värdefull för det norrländska jordbruket genom att vid ett sådant verk erhålles ett gödningsämne såsom biprodukt: thomasfosfat. Man anser till och med, att det kan bli fråga om en kvantitet av 18 000 ton thomasfosfat per år. Hur man kommer till en så hög kvantitet har jag svårt att förstå. Jag vet, att vid ett mellansvenskt järnverk, där man framställer 190 000 ton thomasjärn om året, har man ej kommit högre än till 17 000—18 000 ton thomasfosfat per år. Använder man sig av särskilt rika fosformalmer vid Norrbottens Järnverk, kan produktionen bli större per ton järn räknat än vad som nu erhålles vid det mellansvenska bruket. Emellertid te sig de omtalade 18 000 tonnen thomasfosfat från Norrbottens Järnverk såsom en något osäker siffra. Men låt oss antaga att den är riktig. Har man då gjort några undersökningar om hur mycket av detta thomasfosfat som kan finna avsättning i övre Norrland? Det förefaller mig som om en sådan undersökning ej vore verkställd. Jag känner väl till handeln med gödselmedel i vårt land och kan säga, med ledning av de siffror som stå mig till buds, att i hela Norrland användes åren före kriget en kvantitet thomasfosfat, som ej översteg 1 000 ton per år. Detta är givetvis en låg förbrukning, och den borde genom upplysning och propaganda kunna väsentligt ökas. Men det är ett stort steg från en förbrukning av 1 000 ton per år till en förbrukning av 18 000 ton under samma tid. Tydligt är, att om man verkligen kan få fram denna kvantitet thomasfosfat per år, man får tänka sig att transportera den huvudsakligen till mellersta och södra Sverige för att kunna finna avsättning för densamma. Detta blir i konkurrens med den thomasfosfat, som produceras i mellersta Sverige. Den förmodan, som bolagets ledning ger uttryck för, att thomasfosfatframställningen skall avsevärt bidra till ett förbilligande av thomasjärnet, har man rätt att starkt betvivla.

Jag kan icke låta bli att göra den reflexionen, att just det förhållandet, att jag finner bolagsledningens beräkningar på ett område, som jag tillfälligtvis äger en särskild god kännedom om, vila på en mycket osäker grund, gör att jag undrar om samma bolagsledning bygger sina beräkningar om avsättningsmöjligheterna för företagets övriga produkter på samma sätt.

Herr talman! Jag vet att riksdagen kommer att följa statsutskottets majoritet och godkänna Kungl. Maj:ts proposition. Jag har emellertid med mitt

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

anförande i dag velat säga, att jag ej kan finna uppförandet av ett thomasverk nu vara förnuftigt, och jag har velat deklarerat min bestämda avvikande mening, vilken också har tagit sig uttryck i den reservation, som fogats vid utskottets utlåtande under 1) av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna reservation.

Herr Persson i Tidaholm: Herr talman! Detta är icke någon ny fråga. Den har förelegat åtskilliga gånger på riksdagens bord. 1932 begärde riksdagen i en skrivelse till Kungl. Maj:t att en utredning skulle verkställas om det spörsmål som här föreligger. 1939 beslöt riksdagen att styrelse skulle väljas för detta bolag. Det uppdrogs åt denna styrelse att verkställa en utredning och uppgöra en plan för hur man skulle ordna det påtänkta järnverket. 1941 års riksdag beslutade, sedan utredningen verkstälts, att detta järnverk skulle startas efter de grunder, som vi i dag gå att sanktionera. Järnverket startades, men på grund av krigsförhållandena och på grund av prisfördyringen kunde icke järnverket utläggas enligt den plan som riksdagen hade fattat beslut om, utan thomasverket och den tredje ugnen kvarstodo.

Denna fråga har således varit föremål för ingående behandlingar, undersökningar och utredningar. När reservanternas talesman här säger, att det gäller att tänka först och handla sedan, vill jag säga, att det gamla ordspråket naturligtvis i och för sig har åtskillig sanning i sig. Men det förefaller mig, som om man under de år som gått skulle ha hunnit tänka igenom problemet så pass, att vi nu skulle kunna vara färdiga att handla.

Det förekommer ofta i denna kammare och i riksdagen i övrigt frågor berörande Norrland. Vi veta alla, att man i Norrland har vissa svårigheter att kämpa emot, när det gäller arbetslöshet. Man har dessutom där en ensidigt inriktad industri. Det är också känt att två tredjedelar av råvarutillgångarna i Norrbotten ägas av staten. Skogen, vattenfallen och malmen bilda tillsammans Norrlands rikedom. Vi måste säga oss att staten har vissa skyldigheter, då den nu äger dessa naturtillgångar, att ordna så, att folket får sysselsättning. Det förefaller ofta och i olika sammanhang, som om man på den punkten vore tämligen överens. Detta järnverk är ett led i strävandena att få en mera differentierad industri uppe i Norrbotten.

Jag kan icke göra anspråk på fackkunskap på här ifrågavarande område, men det är ju ofta, såväl i riksdagen som i andra representantförsamlingar, så, att man, sedan man hört fackmän på olika områden, har att taga ställning till stora och i och för sig besvärliga frågor. Den här frågan angående järnverket har, som jag nyss sade, varit föremål för riksdagsbehandling åtskilliga gånger, och jag tror att ett stort antal riksdagsledamöter varit på ort och ställe och sett, hur det ser ut där. I våras, i maj månad, var en avdelning av statsutskottet, som hade denna fråga till förberedande behandling, på ett besök däruppe. Man offrade en del av pingsthelgen på denna resa. Jag vill från det besöket vittna om, att de intryck, vi fingo av det där järnverket, därutinnan nog voro tämligen samstämmiga, att såväl den tredje ugnen som thomasverket borde komma till. Hade det icke blivit mellankommande hinder, då vi kommo hem, hade, enligt uttalanden, som gjordes under och omedelbart efter resan, med säkerhet en ganska enhällig avdelning gått in för att fatta ett beslut i positiv riktning. Huvudreservanten eller första reservanten var också redan år 1941 övertygad om att thomasverket behövdes som ett komplement till detta järnverk för att göra industrien räntabel och bärkraftig. Jag var nyss inne i första kammaren och avlyssnade citat ur de anföranden, som höllas av denne reservant vid det tillfället och vari han på det allra varmaste rekommenderade den plan, som då var uppgjord och som vi i dag gå att fatta beslut om.

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

Man kan inte gärna värja sig för den misstanken, att vissa konkurrenssynpunkter göra, att man nu känner sig irriterad och med sådan iver går in för att försöka stjälpå den kungl. propositionen. Jag vill bringa i erinran att Sverige sedan gammalt har en tradition att upprätthålla på järnmarknaden. År 1750 utgjorde, enligt vad som sagts mig, Sveriges andel i världsmarknaden beträffande järn cirka 40 procent. I dag är Sveriges andel allenast 1 procent. Detta säger oss väl något. Detta förhållande borde, enligt min enkla syn på tingen, förplikta oss att göra vad på oss ankommer för att intaga en bättre ställning på världsmarknaden än vi nu ha.

Det säges på en del håll, att malms förädling till järn måste ske inom det område, där det finns tillgång till bränsle. Det är klart, att det ligger något i detta resonemang, och jag vill ingalunda bestrida det. Men å andra sidan torde det väl också vara en fördel, om man kan förädla råvaran inom de områden, där det finnes malm. Vi komma med säkerhet efter kriget att få exportera en del av våra malmtillgångar, och vad vore då naturligare än om de malmbåtar, som gå till kontinenten, kunde i returfrakt ta kol till bränsle.

Det säges på visst håll att thomasverket skulle få svårigheter med avsättningen av sina produkter. Vi ha inom fjärde avdelningen haft uppe vid behandlingen av denna proposition tre olika föredragande. En av dessa, som var från industrikommissionen, gick helt naturligt på avslagslinjen. Denne föredragande var dock litet försiktig i sina omdömen. En föredragande var från planhushållningskommissionen eller, som den i dagligt tal kallas, Myrdalskommissionen, medan den tredje föredraganden var från verkets styrelse. Vi ställde frågor rörande olika områden till dessa föredragande. Efter denna föredragning stod det utan vidare klart för mig att propositionen hade så många starka sakliga skäl för sig, att jag för min del utan tvekan anslöt mig till utskottets förslag.

Det kan icke vara riktigt att icke tänka på att försörjningsmöjligheterna kanske kunna bli knappa inom de närmaste åren. En hel värld ligger i kaos och spillror. Vi veta, att järnet betyder så ofantligt mycket i folkhushållningen, och det ligger vikt vid att vi ordna det så, att vi, om icke i full utsträckning så i alla fall i största möjliga utsträckning, kunna försörja oss själva på detta område. Det säges beträffande thomasverket — det sades av reservanten nyss — att även på den punkten kunna vi få besvärigheter, nämligen med avsättningen av den produkt, som kallas thomasfosfat. Jag är icke sakkunnig på det området, men det säges å andra sidan, att Norrlands jordbruk är fattigt även i fråga om gödselmedel och att Norrland är i behov av detta tillskott. Vi veta, att frakterna till Norrland äro ganska dryga, och kunde man därför producera detta gödningsmedel i rikligare mängd däruppe, förefaller det mig, som om man bättre än hittills skulle kunna tillfredsställa detta behov däruppe.

Jag tror att kammarens ledamöter äro tacksamma, om jag icke håller något längre tal i denna fråga. Jag vet, att åtskilliga vilja resa i eftermiddag och i kväll. Denna fråga har ju diskuterats så pass mycket i kammaren och i riksdagen i övrigt att var och en har rätt lätt att taga ställning till densamma.

Med de ord, som jag nu i största korthet anført, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Blombäck: Herr talman! Den proposition, som regeringen avlämnat angående aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag, har hälsats med utomordentligt stor tacksamhet från alla norrbottningars sida. De äro också mycket tillfredsställda med den positiva behandling, som statsutskottets majoritet ägnat frågan.

Då emellertid i reservationer, vilka fogats till utskottets utlåtande, synpunk-

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

ter framhållits, som jag ej kan dela, tillåter jag mig bemöta reservanterna. Eftersom staten äger större delen av de norrbottniska naturtillgångarna, malmfälten, skogarna och vattenfallen, kan det icke anses oskäligt, att den påtager sig ansvaret och företagarriskerna för råvarornas förädling. Enär staten redan investerat stora kapitalbelopp på malmens bearbetning, vore det oförsvarligt att stanna på halva vägen, såvida icke mycket allvarliga ekonomiska betänkligheter kunna påvisas. Liksom den enskilde måste staten såsom företagare sträva efter att förbättra sina anläggningars konkurrenskraft och räntabilitet genom rationalisering samt utbyggnad för framställning av ytterligare produkter. Därigenom åstadkommas jämnare sysselsättning för de anställda och för företaget delvis lägre löneutgifter per enhet färdiga produkter.

I samband med järnverkets anläggning påpekades, att arbetarnas timlöner äro högre i Norrbotten än söderut. I vissa fall är det så. Jämför man däremot den norrbottniska industriarbetarens genomsnittliga årsinkomst med sydsvenskens, så skall man finna en väsentlig skillnad till norrbottningens nackdel. Detta har sin grund däri, att i stor utsträckning endast säsongarbete kan beredas så många av Nord-Sveriges skogsarbetare, sågverksarbetare, stuveriarbetare m. fl. Ju mer industrierna utbyggas och differentieras där uppe, desto högre bli givetvis de fast anställda arbetarnas antal och desto färre säsongarbetarnas som en följd av de stigande utsikterna till ett kraftigare utbyte av arbetskraft mellan olika yrkesgrupper. En stegrad träkolstillverkning kan exempelvis ge vissa flottningsarbetare vinterförsörjning, under det att större sommarskeppningar kunna betyda extra arbete för vissa kategorier skogsarbetare och småbrukare. Inom dessa yrkesgrupper finnas många arbetare, vilkas inkomst ligger vid existensminimum och för vilka en extra årsförtjänst om några hundra kronor betyder mycket.

Tidsläget är sådant, att vi för närvarande delvis måste betrakta N. J. A. såsom ett led i vår försvarsberedskap och efterkrigsplanering. Vi veta inte, när kriget i Europa med nuvarande motståndare tar slut, och inte heller kunna vi förutsäga, huruvida en ny maktkonstellation kan komma att fördröja fredsslutet. Vi ha därför ingen säker bedömningsgrund för våra utsikter att under längre tids avspärrning erhålla utländskt tackjärn m. m. eller beträffande storleken av utlandets framtida efterfrågan på göt och andra järnvaror. Jag är tillräckligt optimistisk för att tro, att de krigshärjade länderna komma att återuppbyggas och att vi göra klokt i att förbereda oss på ett betydelsefullt deltagande däri, icke minst vad beträffar järn och stålvaror. I vad som avser vår egen försörjning med göt och stål vore det enligt mitt förmenande oansvarigt att icke säkerställa oss, såvida vi ha möjlighet därtill. Med hänsyn till det ovissa världsläget böra vi utnyttja våra egna resurser i största utsträckning och göra oss i minsta möjliga mån beroende av utlandet. Sålunda ser jag såsom enda tänkbara utväg beträffande N. J. A:s kraftproblem att järnverket bygges så, att det kan drivas med kraft från våra egna vattenfall. Med tillvaratagandet av våra egna resurser avser jag också utnyttjandet av den svenska arbetskraften. Om ett i Sverige drivet företag lämnar exempelvis en årlig förlust om 10 procent på den färdiga varans värde, så anser jag att företaget har ett starkt berättigande, såvida vi därigenom undgå att betala 90 procent till utlandet för dess råvara och arbetskraft. Vi måste göra som de flesta andra länder, nämligen inrikta oss på att bevara arbetet med råvarornas förädling åt våra egna arbetare.

Driftutökningen vid N. J. A. är avsedd att göra företaget mera räntabelt och bör därför ske med det snaraste. Reservanternas begäran om en ny utredning skulle endast fördröja inträffandet av bättre driftresultat. Reservanterna peka på den driftförlust, som bolaget lidit under sin hittillsvarande verksam-

Aktieledning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

het. Ett driftår är emellertid icke till fyllest, när man exakt skall bedöma ett företags framtida räntabilitet. Det är kammarens ledamöter säkerligen bekant, att en nyanläggning medför kostnader som efter hand försvinna men dessförinnan ogynnsamt belasta de första årens rörelse. Man måste också taga i beräkning att tillverkningsprocessen förlöper gynnsammare allt eftersom arbetarstammens yrkesskicklighet utvecklas.

Kritikerna ha anfört, att järnverket endast sysselsätter ca tvåhundra man och att anläggningskostnaden utgör ca 20 miljoner kronor. Detta skulle betyda, säger man, att mot varje arbetare stå ca 100 000 kronor i anläggningskapital. Gentemot detta vill jag framhålla, att det synes vara en mycket långt driven rationalisering, där en arbetare svarar mot ett så högt realkapital. Man måste rimligtvis i den sysselsatta arbetarstammen även inbegripa dem som arbeta med malmens brytning i gruvorna, transport ned till järnverket, tillfälliga arbetare därtådes, stuveriarbetare, tjänstemän, förmän, affärsmän, hantverkare m. fl.

När man hänvisar till de höga anläggningskostnaderna per arbetare, bör man för fullständighetens skull också ställa arbetarnas antal i förhållande till den färdigställda varans värde. För att få likformighet i bevisföringen kan jag godtaga kritikernas beräkningsgrund efter 200 fast anställda arbetare. Om järnverket för närvarande tillverkar 60 000 ton tackjärn efter ett pris, lågt räknat, av 100 kronor per ton, blir årliga tillverkningsvärdet 6 miljoner kronor, d. v. s. 30 000 kronor per arbetare och år. Ju större tillverkningskapacitet järnverket får desto mer kommer detta värde att stiga i jämförelse med det nedlagda kapitalvärdet. Ännu större proportion får skillnaden, om man tar i betraktande att realvärdet är avsett att räcka många år, under det att produktvärdet utgör årssiffror.

Såsom lekman på järnhanteringsens område kan jag inte bedöma värdet av de olika tillverkningsmetoderna ur exakt ekonomisk synvinkel. Det förefaller mig som om t. o. m. de fackkunniga strida om vilken process som är den mest ändamålsenliga. En del fackmän synas ha ändrat åsikt från ett år till ett annat.

Min gode vän och partikamrat herr Lundberg i Hälsingborg skrev på följande sätt i sin motion nr 38, avgiven under höstriksdagen 1939: »Träkolstackjärn tillverkas i tillräckligt stora kvantiteter i redan befintliga hyttor. Tanken att producera träkolstackjärn vid det tilltänkta järnverket i Luleå bör sålunda uppgivas. Nedan kommer ytterligare att visas att en sådan tillverkning av träkolstackjärn under normala förhållanden skulle vara fullkomligt ruinerande.»

Beträffande kokstackjärn skriver herr Lundberg följande: »Förslaget att tillverka kokstackjärn har, förutom osäkerheten i de ekonomiska kalkylerna, följande nackdelar. Samtliga malmer i Norrbotten ha en mycket låg manganhalt, och för såväl framställningen av kokstackjärn som träkolstackjärn ha utredningsmännen därför räknat med en tillsats av importerad rik manganmalm. Att som vid de mellansvenska masugnarna använda en tillsats av svenska manganhaltiga järnmalmer vore i Norrbotten en ytterst oekonomisk utväg, då dessa äro belägna långt inne i landet, företrädesvis i Ludvikatrakten, varför fraktsatserna till ett järnverk i Luleå skulle bli utomordentligt höga.»

I reservationen, som bl. a. avgivits av herr Lundberg, står på s. 9 längst ned: »Emellertid är utskottet icke övertygat om att jämväl denna ugn bör utföras såsom elektrougn. Såsom i motionerna I: 362 och II: 566 framhålls ha redan år 1938 verkställda utredningar givit vid handen, att man under normala förhållanden skulle få en väsentligt billigare produkt om tackjärn tillverkas i blästerugn med koks som bränsle. Det bör enligt utskottets mening övervägas huruvida icke den tredje masugnen borde utgöras av en blästerhytta så konstruerad, att den kan användas för såväl koks som träkol.»

Det förefaller mig egendomligt att herr Lundberg år 1939 betecknade till-

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

verkningen av både koks- och träkolstackjärn i Norrbotten såsom fullkomligt ruinerande, då han i år föreslår en utredning om verkets utbyggande för såväl koks- som träkolsdrift. Antingen äga inte 1939 års utsagor giltighet i dag, eller också föreslå reservanternas nu en utredning, som de tro skall bevisa det komplett hopplösa i en utvidgning av N. J. A:s verksamhet. En utredning, med det syfte som reservanternas avse, skulle medföra ett framskjutande av den tidpunkt, då ett gynnsammare resultat av järnverkets drift kunde uppnås. Utredningen skulle upptaga till behandling framställningen av en produkt, som vissa fackmän år 1939 ansågo fullkomligt ruinerande. Denna metod skulle dessutom kräva $\frac{1}{2}$ miljon kronor mer i anläggningskostnader än elektrougnen.

Thomasugnens byggande har ju redan i princip tillstyrkts av riksdagen. Det är min förhoppning att kammaren icke skall finna anledning frånträda ett tidigare fattat beslut. När jag förut vidrörde frågan om företagets ekonomi beträffande en så allsidigt som möjligt fortlöpande förädling inbegrep jag däri uppförandet av en thomasugn.

Reservanternas tala också om de av staten beviljade subventionerna. Enligt min uppfattning är dessa endast fiktiva. För staten, som sänkt vissa fraktsatser, energiavgifter och råvarupriser, betyda dessa nedsättningar blott ett avstående av inkomster från ett verk till ett annat. Vattenfallsverket, statens järnvägar och malmbolaget ha tillsammans fått vidkännas en minskning av rörelsevinsten, motsvarande det belopp varmed järnverkets driftförlust minskat.

Jag vill tillägga att alla ekonomiska kalkyler, både optimistiska och pessimistiska, erbjuda en hög grad av osäkerhet ty man kan icke bestämt förutsäga penningvärdet i framtiden. Då detta mest sannolikt kommer att sjunka under de närmaste åren, har man av den anledningen större skäl att hoppas på ett bättre driftresultat för N. J. A. än motsatsen.

Anläggandet av ett valsverk förutsätter en ytterst grundlig utredning, som för närvarande icke är aktuell. Om och när den så blir har den arbetande norrlandsutredningen enligt sina direktiv möjlighet att upptaga detta problem till behandling.

Med hänsyn till det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Liedberg: Herr talman! Det är både som reservant i den s. k. planeringskommissionen och som motionär här, som jag ansett mig böra redovisa min uppfattning och min ståndpunkt.

Det föreföll mig särskilt när herr Blombäck var inne på resonemanget, huruvida man här kan tala om subvention eller ej, att hans motivering var mera konungslig än konungen själv. Herr Ohlin har ju såsom föredragande statsråd helt och fullt gått in för saken, men har därför icke förnekat att vissa subventioner föreligga. Det kan den ärade talaren förvissa sig om genom att läsa departementschefens anförande till protokollet.

Jag har ingen belastning i denna sak så till vida att jag tidigare skulle ha yttrat mig i den här frågan. Jag har i likhet med flertalet av riksdagens ledamöter biträtt 1939 och senare års riksdagsbeslut. Jag kan icke på något sätt åberopa någon expertis, utan får, liksom de flesta andra här, betrakta mig såsom lekman, när det gäller denna fråga. Vi få försöka att av tillgängliga uppgifter och föredragningar bilda oss en uppfattning, och det är, herr talman, vad jag har sökt göra. Jag är nog icke den ende, som har ifrågasatt, huruvida denna fråga verkligen bort i detalj — utöver själva försörjningsspörsmålet — behandlas i planeringskommissionen, alldenstund där icke torde finnas någon större sakkunskap än här. Å andra sidan har jag, sedan jag haft tillfälle åhöra en del föredragningar och diskussioner i ämnet, för min del, herr tal-

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

man, trots de betänkligheter som industrikommissionen anfört, fått den uppfattningen, att det finnes skäl för att uppföra den tredje ugnen. Det finnes utan tvivel anledning antaga, att tackjärnsförsörjningen *kan* utgöra en »bottle neck», en flaskhals, och den omständigheten, att det ej kan bestridas, att så *icke kan* bli fallet, manar till att biträda förslaget om *denna* utbyggnad. Huruvida den nya ugnen skall byggas i form av elektrougn eller, som i motionen ifrågasatts, blästerugn lämnar jag därhän. Det är givetvis en expertfråga.

När det i utskottets utlåtande säges, att en utredning om eventuell utbyggnad av en blästerugn i stället för uppförande av en elektrougn skulle vålla tidsspillan, men utskottet å andra sidan viftar bort invändningen beträffande svårigheten att anskaffa elektroder till elektrougnen med ett sådant uttalande som att statens industrikommission i den mån situationen så påkallar skall undersöka möjligheten till lösning av detta problem, förefaller det ju knappast, som om man vägt svårigheterna objektivt emot varandra. Med andra ord: projektet om en blästerugn torde ej inverka mera hämmande på vad man vill komma till än att man i så fall också bör göra klart för sig i hur hög grad svårigheten att anskaffa elektroder till en elektrisk apparatur kan fördröja eller lägga hinder i vägen för projektets genomförande.

En annan sak är det med utbyggandet av thomasverket. Det kan åberopas att riksdagen en gång fattat beslut härom, och varför skall man då rygga detta? Härvidlag kommer jag naturligtvis lätt in på synpunkter som redan äro anförda i debatten, men det kan nu inte hjälpas. Först och främst är försörjningsläget inte riktigt detsamma nu som då. Den gången hade man att med tämligen stor visshet förutse en oberäknelig tid framåt, varunder krig och avspärning skulle råda, och man kunde med en viss optimism räkna med att vad som då beslöts skulle kunna komma till nytta under den pågående krisen eller efterkrigskrisen. Det ligger till på ett annat sätt nu. Vi ha väl litet till mans den uppfattningen, att det tillstånd i världen som nu råder inte kan fortmeta hur länge som helst. Man är å andra sidan fullt på det klara med att utbyggandet av thomasverket tar så pass lång tid, att verket inte kan få omedelbart inflytande på vårt försörjningsläge.

Det tillkommer emellertid flera saker som gjort mig tveksam och att jag har måst gå emot ett beslut om utbyggnad av thomasverket just nu, och det är utfallet av de beräkningar, de kalkyler och de förespeglingar som förekommit i samband med detta järnverks tillkomst och utbyggnad. Jag vill erinra om de 10 miljoner kronor som en gång anslogos, jag vill erinra om de tilläggsbelopp på 13 miljoner kronor i form av kapital eller lån, som ställts till förfogande — summa 23 miljoner kronor. Och vad ha vi i dag? Vi ha de två ugnarna, vi ha sinterverket, vi ha ett elektrostålverk någorlunda färdigt också, men vi ha ingenting gjort åt thomasverket. Då säger man: Ja, det har varit kristider, det har blivit sådana konjunkture! Men, ärade kammarledamöter, det är ingen vanlig fördyring härvidlag, det är inte fråga om några 20, 30, 40 eller 50 procent, utan det är *det* förhållandet mellan beräkningar och verklighet som motsvaras av det faktum, att man för de första 10 miljonerna skulle ha haft ungefär vad som nu har kostat 23 miljoner! När man nu står inför en fortsättning, kan det inte undgå att påverka ens uppfattning, att beräkningarna ha visat sig i så ovanligt hög grad litet hållbara.

Men det är ytterligare omständigheter som sammanhånga med tillkomsten av thomasverket. På sina håll har man ifrågasatt avsättningsmöjligheterna för thomasverkets omedelbara produkt, alltså thomasgöten. Detta viftades bort av herr Persson i Tidaholm med anmärkningen, att det var konkurrenssynpunkter och dylikt som gjort sig gällande. Jag har dock mycket svårt att tro att herr Persson i Tidaholm verkligen menade, att sådana synpunkter

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

skulle ha fått talesmän i industrikommissionen. Det står väl ändå utan vidare klart, att avsättningen av thomasgöt i närvarande stund är mycket oberäknelig, i alla händelser torde den inte kunna uppskattas till — under lyckliga förhållanden — mer än 20 000 å 30 000 ton, medan tillverkningskapaciteten skulle bli flerdubbel.

Även andra synpunkter kunna anläggas på detta spörsmål. Om man nu forcerar fram en tillverkning av thomasgöt, varvid staten verkligen åtar sig att hålla verksamheten i gång, att pressa ut dessa produkter i marknaden och att ta ansvaret för eljest uppstående arbetslöshet, är man då också klar på verkan härav, om andra anläggningar i så fall måste stå stilla eller läggas ned? Vår apparatur på området är nämligen icke otillräcklig i närvarande stund. Om vi icke äro säkra på att vi kunna öka avsättningen i motsvarande grad, innebär igångsättandet av en sådan anläggning på ett håll en minskad sysselsättning på annat håll.

Men det är kanske först och främst konsekvenserna i det stora hela som ha åstadkommit min betänksamhet. Utan att fortfarande kunna åberopa annat än vanligt och kanske svagt lekmannaomdöme har jag kommit till den uppfattningen, att utbyggnaden av thomasverket obönhörligen kommer att föra med sig vidare utbyggnad till ett s. k. fullständigt järnverk. Beräkningar om vad en sådan anläggning kommer att gå till växla — alltjämt refererar jag till den expertis man haft tillfälle att konferera med — mellan omkring 60 miljoner och 150 miljoner kronor. Det har visserligen i de yttersta av dessa dagar framkommit ett förslag om ett valsverk, som skulle framställa s. k. billets, och detta skulle vara av betydligt mindre storleksordning; det skulle röra sig om 15—16 miljoner kronor i anläggningsvärde, tror jag, och man skulle ha säker och god avsättning för dessa billets. Men man har inte redovisat för någonting därav i detta sammanhang, utan vad man föreslår riksdagen är bara att ge anslag på 8 miljoner kronor — $3\frac{1}{2}$ till ugnen och $4\frac{1}{2}$ till thomasverket — och därmed basta.

Nå, om det nu verkligen är på det sättet att en utbyggnad av thomasverket — om man skulle finna avsättning för denna starkt ökade produktion och därtill få en någorlunda förnuftig och säker avsättning — leder till att man också skall bygga ut ett fullständigt järnverk, vore det då inte, ärade kammarledamöter, skäl i att man gjorde klart för sig precis vart man vill komma och vad man avser med en sådan åtgärd? Det förefaller mig som om det skulle vara mycket starka skäl för att staten, som ju bör gå före när det gäller planmässighet, inte heller härvidlag handlade så lättsinnigt som man är beredd att göra. I blåögd tro på att detta nog skall reda sig och i lokalpatriotisk förvisning om att detta skall vara det rätta och bästa för orten och trakten och bygden går man bara på, utan att ge sig tid att göra klart för sig: vart skall detta leda? Har man kommit till den övertygelsen som jag fått, att det inte stoppar med detta — och där tror jag absolut att jag har flertalet på min sida — varför då inte lägga korten på bordet och säga: så och så skola vi tänka oss att det måste bli, om det skall bli planmässigt och innebära en förnuftig ekonomisk åtgärd.

Risken är inte bara att det kan gå sämre än man räknar med. Risken är också att man gör mycket stora investeringar, som kunna vara felinvesteringar och som därmed kunna medföra bakslag för allt som vi så gärna vilja göra för Norrland. Jag vill gärna ha sagt, att jag ingalunda i princip är motståndare till ett utbyggt järnverk i Norrland. Jag vill bara ha reda på vart vi ämna komma, och jag vill ha klart för mig, att det föreligger en vederhäftig utredning i frågan. Jag kan mycket väl tänka mig, att man med åberopande av outnyttjade naturtillgångar

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

i statens hand kan säga sig, att här kunna vi sätta i gång en verksamhet av betydande omfattning. Vi kunna till och med offra för detta, d. v. s. vi kunna tänka oss att detta företag till dels inte kommer att vara omedelbart eller direkt räntabelt. Och jag kan lika väl tänka mig att vi, om en vederhäftig utredning skulle stödja planerna, kunna säga oss att detta skola vi göra. Ty en industriell verksamhet kan i sig själv vara livgivande och befruktande för orten och bygden i många hänseenden, det behöver jag inte närmare utveckla.

Varför är jag trots detta fortfarande så skeptisk mot detta projekt i nuvarande läge? Jo, helt enkelt därför att jag under denna frågas behandling har kommit till den bestämda uppfattningen, att beräkningar och kalkyler härvidlag i ovanligt liten grad motsvaras av verkligheten. Vem har man då, herr talman, att hålla sig till? Man brukar ha en ledning och en styrelse att hålla sig till. Var finns denna styrelse? Denna styrelse finns, men den har varit föremål för en omsättning av osedvanlig art. Jag tror knappast att någon av den första uppsättningens ordinarie ledamöter är kvar, men ingen vill väl påstå, att någon av dessa styrelseledamöter av sagt sig ansvarigt av en önskan att sabotera verksamheten. Vederbörande ha av sagt sig ledamotskapet av styrelsen, försåvitt jag är rätt underrättad, därför att de inte fått fram de beräkningar och de kalkyler, som de ha ansett vara nödvändiga för att man skall kunna fatta beslut i så allvarliga ting, och där man fått fram dem ha de tyvärr i osedvanlig omfattning visat sig icke hållbara och icke vederhäftiga.

Jag har alltså ingen styrelse att hålla mig till, när jag skall placera mitt förtroende någonstans. Det finns en verkledning, jag vill inte yttra mig om dess kapacitet. Men om jag jämför möjligheterna att bilda sig ett omdöme genom ett besök under pingsten, i hänryckningens tid, på ort och ställe, där man får imponerande intryck av anläggningarna vid en okulärbesiktning, med de kanske mera bristfälliga möjligheter som vi haft, vi andra, att av tillgängliga siffror, kalkyler, beräkningar och deras utfall bilda oss en uppfattning, föredrar jag i alla händelser att hålla mig på beräkningarnas och det siffermässigas grund. Jag tror att det är den säkraste basen, och den basen tror jag aldrig man bör släppa, även om ett besök på orten särskilt för experten kan vara av stort och givande intresse.

Det är en utbyggnad av statsdriften vi här tala om. Jag skall inte gå till angrepp emot den saken. Det är alldeles givet, att staten kan ha uppgifter att fylla lika väl som det enskilda näringslivet. Jag skall inte taga upp en debatt om den frågan. Men en sak vill jag understryka, och herr Lundberg har redan gjort det. Om staten skall igångsätta eller utvidga en drift eller överhuvud taget stå för en drift, så har man väl ännu mera anspråk än någonsin på att denna statsdrift skall ske i fullt dagsljus, att man inte skall ens kunna misstänka några försök till mörkläggning. Det är redan anför, hur svårt det har varit att få fram de resultat och de uppgifter, som för varje annat enskilt bolag skolat avlämnas och vara tillgängliga. Det har sagts mig — jag lämnar därhän, om uppgiften är riktig, men den har inte bestritts och jag är tacksam om jag har fel, om den tillrättalägges — att det första årets driftsresultat skall, när uppgifter därom slutligen frampressades i statsutskottet, ha visat en driftsförlust på cirka en halv miljon kronor utan några som helst avskrivningar! Jag dömer inte det heller. Det är flera företag än detta som ha fått börja med förlust och kunnat bli vinstgivande företag senare, men nog borde man, om det är på det sättet, utan anmaning upplysa om hur det förhåller sig.

Herr talman! Det är klart, att avgörandet i sådana här ting beror i allra högsta grad på den uppfattning man får om de rent sakliga faktorerna, och

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

här liksom över allt beror det naturligtvis först och främst på de rent personliga förutsättningar, som man anser finnas. Jag har redan berört den beklagliga bristen på en kontinuerlig styrelse. Jag har redan berört ledningens oförmåga att kalkylera, efter åtminstone mitt och mångas omdöme — jag tror inte det kan jävas av någon — dess beklagliga svårigheter att få beräkningar och verkliga fakta att stämma. Ur alla dessa synpunkter har jag, herr talman, inte kunnat komma till annat resultat än att man med allt intresse för näringslivets utveckling i Norrland och med allt intresse för detta speciella järnverks framtid hade gjort klokast och riktigast i att se till att få klarlagt, vart man vill komma, vad det skall kosta och vad man verkligen kan få ut för trovärdiga resultat av detta. Det är därför, herr talman, som jag måste ansluta mig till reservanternas i statsutskottet, och jag yrkar alltså bifall till reservationen.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Det har under ett årtionde gjorts ett par olika utredningar om det norrländska näringslivet och dess förutsättningar. De ha varit gjorda med stor omsorg, men oavsett denna omsorg har resultatet i stort sett blivit negativt. Man har konstaterat, att det är så och så. Industrien flyttar söder ut, man använder övre Norrland som något slags leverantör av råvaror, och man har inte ansett sig kunna göra något åt det. Vad dessa utredningar utmynnat i har varit allmänna rekommendationer med några små praktiska förslag om att uppmuntra småindustri och mindre verksamhet och att stimulera jordbruket i Norrland. Kring dessa uppgifter ha utredningarna och det praktiska arbete, som utförts, egentligen rört sig. När jag försökt bilda mig en uppfattning om betingelserna för övre Norrland och särskilt Norrbotten, det län jag representerar, har jag ansett det som naturligt att detta län borde vara ett industrilän, att där borde vara en industriell tyngdpunkt för det svenska näringslivet i stället för att det skall vara raka motsatsen.

Nu har staten efter många sorger och bedrövelser äntligen tagit ett steg för att åstadkomma en industrialisering av Norrbotten. Ingen kunde vara gladare än jag, när beslutet därom fattades. Vad jag varit bekymrad över är närmast att det gått så sakta, när man en gång kommit i gång, att fullfölja de ursprungliga planerna. Om inte dessa planer fullföljas och utvidgas, såsom jag har föreslagit i en motion, fruktar jag för att den räntabilitet, som man eftersträvar, inte gärna kan uppnås. De som äro reservanter i denna fråga ha fullständigt rätt i, att skulle man inte kunna skapa en räntabel anläggning där uppe, bleve det ett sådant bakslag för tanken på en industrialisering av Norrbotten, att detta bakslag skulle under mycket lång tid framåt hämma varje reformsträvande på detta område. Men å andra sidan kan jag inte för min del godkänna, att det anförts några sådana argument, att man kan säga att de planer, som framlagts, inte äro hållbara och inte skulle leda till en förbättrad räntabilitet. För att nu bara taga frågan om den tredje tackjärnsugnen! Vi ha redan investerat 18,5 miljoner kronor. Vi skola ytterligare för att åstadkomma den tredje ugnen investera 3,5 miljoner kronor. För 18,5 miljoner kronor kunna vi få en tackjärnsproduktion, som med nuvarande priser representerar en försäljning på 16,5 miljoner kronor. För en ytterligare investering av dessa 3,5 miljoner kunna vi öka kapaciteten med nuvarande priser till 24 å 25 miljoner kronor per år. Det säger ju sunda förnuftet, att med den ringa kapitalinvestering det här handlar om och med den stora kapacitetsutvidgning, som den skulle möjliggöra, närmare 50 procent, så måste alla skäl tala för att riksdagen skall taga detta steg. För min del funderade jag mycket, när regeringen i våras var så tveksam och inte redan då framlade förslag om att bygga den tredje tackjärnsugnen och att skapa det redan förut i princip beslutade thomasverket. Jag mo-

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)
tionerade som bekant då, och nu först har ju regeringen kommit med det förslag, som jag tycker man skulle kommit med allra senast i våras. Samma invändning kan man resa mot den tvekan, som framträtt när det gällt att taga ett ytterligare steg och såsom kommissionen för efterkrigsplanering föreslagit och som jag har framfört i min motion låta verkställa en skyndsamt utredning om en ytterligare utbyggnad av järnverket med valsverk. I detta fall har jag begränsat mig liksom kommissionen till ett valsverk för framställning av grövre byggnads- och handelsjärn. Jag vill ju för min del säga i anledning av vad herr Liedberg sade, att det därvidlag inte är kostnadssynpunkter, som för mig varit avgörande, utan det är att opinionen här måste drivas på reträtt. Den opinion, som skapats emot ett utvidgande av Norrbottens industriella möjligheter, måste drivas på reträtt steg efter steg, och därför får man nöja sig med att taga en stöt i sänder. Ser man däremot frågan i sitt stora sammanhang så menar jag, att även en sådan utvidgning, som herr Liedberg här antytt, inte borde på lång sikt verka avskräckande. Här ha vi enbart under dessa år investerat bortåt en halv miljard kronor på att anlägga försvarsanläggningar i Norrbotten. Om man under sådana förhållanden skulle investera 150 miljoner ytterligare för att skapa en ekonomisk försvarsanläggning för att ge försörjning och bärgning åt människorna och därmed tillfredsställa hela landets intresse, så bör inte detta verka alltför avskräckande.

Såvitt jag har förstätt av debatten här gå de huvudsakliga invändningarna ut på att man inte bör anlägga ett thomasverk. Reservanterna tyckas ju ansluta sig till tanken på en tredje ugn, eftersom de diskutera, huruvida det skall bli en elektrougn eller en kolugn. Däremot vänder man sig mera deciderat mot tanken på ett thomasverk. Det är ju ekonomiskt sakkunniga människor, som framföra dessa invändningar, men jag frågar: om man kan med framgång i Tyskland förädla denna fosforrika norrbottensmalm genom thomasverk, vad finns det för sakliga skäl för att man inte skulle kunna göra det i Sverige? Jag kan för min del inte godkänna, att det föreligger några sådana sakliga skäl. Jag menar vidare, att om man, vilket nästan bör vara regel, inte nöjer sig med en tackjärnsframställning utan försöker få en flytande framställning ända till det färdiga stålet och man anser det ekonomiskt, rationellt och fördelaktigt i allmänhet, varför skall det inte vara ekonomiskt, rationellt och fördelaktigt att göra det vid statens järnverk i Norrbotten? Det är just denna tankegång, som jag har framfört i min motion, och utskottet tycks ju i huvudsak ha anslutit sig till densamma, och härvidlag kan man endast uttala sin tillfredsställelse över utskottets ståndpunkt.

Det är nu ett par huvudsynpunkter, som jag skulle vilja framföra. När jag under många år har menat, att man i Norrbotten borde kunna skapa en omfattande järnförädling, så har ju ett av skälen varit det som många gånger har framförts här i riksdagen, nämligen att Sverige har en passiv balans när det gäller utbyte av järn på den internationella marknaden. Här har utskottets talesman nyss erinrat om att Sverige på sin tid svarade för 40 procent av det järn, som avyttrades på den internationella marknaden. Nu är siffran 1 procent, men denna siffra bör lämpligen kompletteras med att Sverige i verkligheten har en stor import, som i fråga om ton väsentligt överstiger exporten. När vi före kriget importerade 600 000 ton järn, så verkar ju det nästan fantastiskt med tanke på de naturliga resurser, som ändå föreligger i Sverige för en rakt motsatt politik, nämligen att Sverige i stället för att vara importör av förädlad och halvförädlad järn skulle var en stor exportör av detsamma. Jag menar alltså, att den första uppgiften, som ställdes, kunde fyllas ut med Norrbottens järnverk, nämligen att göra Sverige självförsörjande i fråga om järn. Men det finns inte, tycker jag, några hållbara ekonomiska skäl som säga, att inte

Aktietekning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

Sverige återigen skulle kunna bli en stor exportör av järnvaror och på detta område få bli aktivt. Vi ha ju råvaror, som sagts, i omätliga mängder. Vi ha energi i överflöd och skulle kunna billigt utbygga densamma. Vi ha bra kommunikationer, vi ha kapital, vi ha arbetskraft. Det borde alltså enligt min mening finnas alla möjligheter för att inte bara framställa tillräckligt med järn, förädlad eller halvförädlad järn, för det svenska behovet, utan också för att slå sig till en stor exportmarknad.

Mot denna tanke har det förts ett mycket starkt motstånd. Det har varit ett ganska traditionsbetonat motstånd enligt min uppfattning, och det har väl också i viss mån grundats på rädsla för att de investeringar, som gjorts framför allt i Mellansveriges järnförädling, skulle gå förlorade, därest staten skulle igångsätta en stor järnförädling i Norrbotten på grundval av dess rika järnmalmstillgångar. Det är ju ganska betecknande, att man ännu för bara tre år sedan kunde anföra sådana argument som när en framstående representant för den svenska järnbruksnäringen var uppe i riksdagen och undervisade riksdagen om ekonomiska elementa. Han anförde det argumentet, att järnet söker sig till kolet och inte tvärt om. Statsutskottets talesman tycktes ha anslutit sig i viss mån till denna tankegång, och han motiverade det med att det behövdes tre à fyra ton kol för att förädla ett ton järn. Jag sade redan då, att denna ekonomiska lag är för länge sedan upphävd, och det framgår ju av detta material, att för 850 kg koks skall kunna framställas ett ton tackjärn. Det säger alldeles tillräckligt om de ekonomiska elementa, som man ansåg sig böra slå i riksdagen för ett par år sedan för att skrämja densamma för att genomföra en malmförädling där uppe. Därtill kommer, att hela den svenska järnförädlingen faktiskt är baserad på import av kol plus träkol. Den ekonomiska lag, som man har åberopat sig på, är alltså ingenting annat än en fiktion, och jag menar, att även under den tid, när järnförädlingsmetoderna inte voro så utvecklade som nu utan man behövde en större kvantitet kol per enhet järn, borde det varit möjligt att genomföra en järnförädling i Norrbotten på grund av att malmbåtarna ändå gå tomma upp och man skulle kunna få detta kol ganska billigt och därigenom förädla en del av järnmalmstillgångarna där. Vi ha i Norrbotten 90 procent av landets järnmalmstillgångar. Vi ha i Norrbotten $\frac{1}{3}$ av landets vattenkraftstillgångar. De äro visserligen ännu inte utbyggda, men det är möjligt att under relativt gynnsamma ekonomiska förhållanden utbygga dem. Staten är ägare av $\frac{2}{3}$ av skogen. Vi mena, att dessa materiella betingelser borde vara alldeles tillräckliga för att skapa en ekonomiskt räntabel och effektiv järnförädling uppe i Norrbotten.

Jag nämnde här, att Norrbotten egentligen inte är ett industrilän utan ett jordbrukarlän, hur konstigt det än kan låta. Jag skulle vilja göra några erinringar även till denna fråga. I Norrbotten ha vi endast 39 industriarbetare per 1 000 invånare, medan genomsnittet i landet i sin helhet är inte mindre än 87. Det finns bara tre län, nämligen Västerbottens, Jämtlands och Gotlands län, där antalet industriarbetare per tusen invånare är lägre än i Norrbotten. I Västerbotten är siffran ungefär lika hög, men framför allt i Jämtlands län är den synnerligen låg. Det har nyss varit uppe en talesman från Malmöhus län. Det brukar ju anföras såsom Sveriges kornbod och är det naturligtvis. Det är vår mest typiska och mest värdefulla leverantör av jordbruksprodukter till det svenska folkhushållet, men det är ganska betecknande att i detta så typiska jordbruksområde, där betingelserna för jordbruket äro så lysande, är antalet industriarbetare inte mindre än 103 per tusen invånare. Enligt min mening borde egentligen siffrorna vara nästan motsatta. Jag vill därmed inte säga, att jordbruksproduktion är hopplös i Norrbotten, ty det är den naturligtvis inte. Det går att skapa en ganska effektiv jordbruksproduktion där i och för sig.

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

men i jämförelse med Skåne äro naturligtvis betingelserna för en jordbruksverksamhet i stor skala ganska små. Det behövs nämligen annat än stora områden för att åstadkomma ett effektivt jordbruk. Det finns faktiskt alltså i Norrbotten inte några med de sydliga delarna av landet jämförliga möjligheter att föda befolkningen på jordbruk. Det har hankat sig fram. Majoriteten har fått söka sin bärgning av jordbruket och naturligtvis också av skogen, som är en del av Norrbottens åker, men detta har endast varit möjligt genom en mycket låg levnadsstandard, en sak, som också tagit sig uttryck i efterblivenhet på olka områden. Norrbotten har mera sjukdom, större dödlighet o. s. v. än andra gynnsammare ställda områden. Jag tror icke, att det är möjligt att rationellt lösa frågan om Norrbottensbefolkningens försörjning och att bereda plats för den ökade befolkningen — Norrbottens län är det enda, vars befolkningssiffror ännu visa födelseöverskott — på annat sätt än genom utbyggande av industrien. Man har från motståndarnas sida velat göra gällande, att industriell verksamhet icke skulle vara framgångsrik i Norrbotten. Detta argument har jag aldrig kunnat förstå. Den industriella verksamhet, som huvudsakligen bedrivits där sedan man slagit igen träindustrien, nämligen gruvindustrien, har visat sig gå lysande. Man satte ursprungligen in 20 miljoner kronor i Lapplandsgruvorna — i Kiruna och Malmberget — och man har under dessa år fått en vinst på jag skulle tro omkring 1 miljard kronor, alltså en utdelning på dessa 20 miljoner av i genomsnitt 120 %. Detta tycker jag tyder på, att det gått bra att bedriva industriell verksamhet uppe i Norrbotten. Staten har däremot icke haft så mycket glädje av sin industriella verksamhet såsom hälftendelägare i gruvorna, men detta beror på statsmakterna själva och förmodligen även på att de låtit sig övertyga av dåliga rådgivare, vilka nog också varit att finna bland alla dem, som argumentera mot att man skall bygga ut en järnförädling i Norrbotten.

Herr talman! Jag anser därför, att det bör finnas lysande möjligheter i Norrbotten för att genomföra en järnförädlingsverksamhet icke bara inom den ram, som riksdagen nu går att besluta, utan inom en mycket vidare ram. Staten får icke göra halt vid den halvförädling av järnet, som vi här stanna inför tills vidare, utan staten måste gå vidare och genomföra en fullständig förädling av järnet. Den motion jag väckt vill vara ett led i denna strävan. Utskottet uttalar, som jag redan anförde, att utskottet anser min motion besvarad med vad utskottet framhållit i motiveringen. Denna motivering har jag utläst som en uppfordran till regeringen och järnverksstyrelsen att påskynda en utredning om att taga konsekvenserna av de åtgärder, som riksdagen hittills har beslutat i ändamål att utvidga den norrbottniska järnförädlingen. Jag tror, att om detta sker, så att riksdagen snart får taga ställning till ett förslag med en fullständig plan till ett ordentligt utbyggande av järnverket med hänsynstagande till alla rationella krav, då kommer också den investering staten gör i Norrbottens järnförädlingsföretag att vara icke bara till välsignelse för Norrbottens befolkning och dess försörjningsmöjligheter utan även till förmån för landets industriella och ekonomiska utveckling överhuvud taget. Man behöver icke vara norrbottenspatriot för att i frågans nuvarande läge vara övertygad om att det är möjligt att uppe i Norrbotten skapa en järnförädling, som kommer att verksamt bidra till den svenska folkhushållningen.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Malmberg**: Herr talman! Då jag haft tillfälle att deltaga i utskottets behandling av detta ärende, skall jag söka i korthet motivera mitt eget ståndpunktstagande.

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

Propositionen innebär förslag om att bygga en tredje tackjärnsugn och ett thomasverk.

Vid anläggningen i Luleå finnes det redan två tackjärnsugnar och ett sinterverk. Ett elstålverk är i det närmaste färdigt.

Beträffande tackjärnsugnen råda egentligen icke några delade meningar. Jag undantager då föreliggande avslagsmotion. Däremot har man skilda uppfattningar, huruvida denna ugn skall vara en blästerugn eller en elugn. Jag vill erinra om att riksdagen, när den på sin tid fattade beslut om ifrågavarande anläggning, gick in för en elugn. För en sådan talar ju särskilt den rikliga förekomsten av elektrisk kraft. Vidare säger den tekniska sakkunskapen, att elugnsmetoden innebär större tekniska möjligheter, vilket medför gynnsamma konsekvenser. Med hänsyn därtill finner jag, herr talman, att man nu bör vara på det klara med att det bör byggas en eltackjärnsugn och att ytterligare utredning på den punkten kan anses skäligen överflödig.

Meningarna gå starkt isär i fråga om det föreslagna thomasverket. Vi hade i utskottet tillfälle att lyssna till en föredragande i frågan, och det var av intresse att konstatera, att man så starkt betonade, att vid anläggningen för närvarande fattas ett väsentligt moment. Man har det första och det tredje momentet, men mellaninslaget fattas. Det bör då vara rätt naturligt, att man tillser, att anläggningen får denna komplettering. När jag vägt skälen för och emot, har jag, herr talman, fått klart för mig, att de skäl, som anförs till förmån för ett thomasverk, äro starkare än de skäl, som tala emot ett sådant. Jag skall i korthet peka på ett par faktorer, vilka tala för en dylik komplettering.

För det första är det möjligt att använda den fosforrika malmen. För närvarande är ju inom järnhanteringen bränsle och skrot den trängsta sektorn, men den kan i viss mån utvidgas. Därtill kommer också, att man får icke förärliga biprodukter. Herr Lundberg i Hälsingborg bestrider värdet av dessa. Åtminstone förmenar han, att de icke kunna produceras i den omfattning man har planerat. Men om jag har läst rätt, ha både industrikommissionen och Norrlandskommittén betonat, vilket värde biprodukten thomasfosfat skulle få för det norrländska jordbruket. Och man får väl icke alldeles negligera den sakkunskap, som förefinnes inom såväl Norrlandskommittén som industrikommissionen.

Vad avsättningsfrågan beträffar, råda också delade meningar. Jag har emellertid, herr talman, vågat hysa större tilltro till verksledningens uppgifter än vad opponenterna gjort. Man har sagt från reservanternas håll, att thomasverket måste få en fortsättning och kompletteras med ett valsverk. På den punkten har departementschefen anfört, att man bör avvakta och se verkets utformning och resultat, innan man går vidare, och att man bör överlämna till verksstyrelsen att taga initiativ till en utredning om ett eventuellt valsverk. Jag tycker, att detta är en förståndig linje. För min del har jag icke så klart för mig som reservanternas, att ett valsverk med naturnödvändighet måste följa. Jag föredrager att avvakta en eventuell utredning, vilken jag förutsätter i sinom tid kommer.

Man har vidare anmärkt på räntabiliteten. Det är tydligt, att departementschefen i det hänseendet uttryckt sig försiktigt. Men — såsom jag sade i utskottet — jag finner, att försiktighet på detta område liksom på många andra är en dygd snarare än en last. Det kan starkt betonas, att genom den komplettering, som nu är föreslagen, anläggningen göres ekonomiskt starkare och att räntabiliteten förbättras på lång sikt. Herr Lundberg efterlyste styrelse- och förvaltningsberättelse m. m. och ville ha mera ljus över företaget. Jag skall icke ingå på den saken nu, men jag förutsätter, att man i debattens fortsättning får lugnande besked i det avseendet.

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

Till dessa speciella synpunkter skulle jag vilja föga några allmänna, som för min del haft en mycket stor betydelse då det gäller att taga ståndpunkt till frågan. Det har förut här anförts — det är inga nyheter, men jag tillåter mig ändå att något vidröra saken — att staten är ägare av väsentliga råvarutillgångar uppe i Norrland, råvaror för järn- och träförädling. Därav följer — det kan icke bestridas — att staten har ett alldeles särskilt ansvar för näringslivet och näringspolitiken när det gäller denna stora del av vårt land. Det har väl heller icke bestritts, att det ur skilda synpunkter är önskvärt, att Norrlands näringsliv blir mer differentierat än hittills varit fallet. Visserligen kan man underskatta — det gör man uppenbarligen på flera håll — den omedelbara betydelsen näringspolitiskt sett av järnverkets utbyggande, men man bör också erkänna, att med primärindustrien komma sekundärföretag — det är på samma sätt som med koncentriska cirklar i vattnet — och allt flera möjligheter öppnas till arbete och bröd för befolkningen. Jag har under min tid i riksdagen ibland med en viss skepsis lyssnat till diskussionerna om s. k. norrlandsintressen, och jag har, det måste jag erkänna, kanske underskattat de synpunkter, som anförts från norrlandsbanken. Vad beträffar föreliggande fråga har jag, herr talman, kommit till den uppfattningen, att de synpunkter — om man nu vill kalla dem norrlandssynpunkter — som här framförts äro mycket tungt vägande och att det finns alla skäl för riksdagen i dag att besluta komplettera järnverket uppe i Norrbotten och att sålunda gå på den linje, som propositionen följt och som utskottet tillstyrkt.

Jag ber sålunda, herr talman, att under hänvisning till dessa synpunkter få yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet **Ohlin**: Herr talman! Utskottet har i sitt utlåtande behandlat de viktigaste synpunkterna på frågan. Sedan ha dessa i debatten senast berörts av herr Malmborg, och det torde knappast vara nödvändigt för mig att ge en mera översiktlig och omfattande framställning. Jag skall därför endast inledningsvis anföra några allmänna synpunkter och bemöta ett par argument, som kommit fram dels i debatten, dels i motioner och utskottsreservationer.

Vad *den elektriska tackjärnsugnen* beträffar, så har det icke på något håll kunnat bestridas, att den medför en ökning av kapaciteten med ungefär 50 % utan att förorsaka motsvarande kostnadsstegring och att den alltså måste ganska väsentligt reducera kostnaden per enhet tackjärn. Ett annat skäl för bygandet av denna ugn — och att göra det just nu — är, att det skulle gynnsamt påverka vårt försörjningsläge. Dess användning innebär nämligen en bränslebesparande metod för framställning av tackjärn. Vi kunna icke med säkerhet räkna med att under år 1946 ha riklig tillgång på koks eller annat importerat bränsle, och kunna vi beräkna att 1946 ha denna inhemska produktion. kunna vi år 1945 med större trygghet använda en del av våra lager av tackjärn. Gynnsamma verkningar komma alltså att visa sig redan nästa år. Förutsättningen är naturligtvis, att vi icke bli helt utan koks år 1946. Man får väl räkna med att det blir en viss knapphet på koks men att vi icke bli helt utan. Industrikommissionen räknar, egendomligt nog skulle jag vilja säga, med två extrema alternativ i sitt uttalande för avslag. Den räknar först med en nästan total brist på koks. I så fall är det icke mycket glädje med en ny elugn. Men så räknar kommissionen också med mycket goda importmöjligheter. Ja, kunna vi importera koks, blir det nog möjligt att importera tackjärn, valsjärn och allt möjligt, säger man. Jag tror, att det är mera realistiskt att ställa in sig på begränsade importmöjligheter år 1946 men — på grund av den förstöring, som industrien på kontinenten undergått —

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

icke de rikliga importmöjligheter, som förefunnos under tiden före kriget. Under den förutsättningen är det uppenbarligen — såsom från nästan alla sidor betonats — en fördel att få till stånd denna elektrotackjärnsugn även med hänsyn till vårt försörjningsläge. Jag behöver kanske icke längre uppehålla mig vid den saken.

Vad *thomasverket* beträffar, äro också experterna, så länge de hålla sig på det allmänna planet, så vitt jag kunnat finna överens om att det är rationellt när man har fosforrik malm och billig kraft att använda thomasprocessen. Jag skall be att få nämna, att en oberoende expert — det finns ju icke alltför många sådana i denna fråga, såsom kanske kammaren har märkt — för mig gett uttryck åt den uppfattningen, att den för Norrbottens järnverk planerade duplexmetoden thomas-elektro är en av världens mest konkurrenskraftiga färskningsprocesser vid låga malm- och kraftpriser. Domnarvets järnverk, som först lancerade och framgångsrikt genomförde denna process, är en bekräftelse härpå. Metodens finess ligger i att thomasblåsningen avbrytes några sekunder före full färskning. Härigenom reduceras järnförlusterna högst betydligt, då dessa äga rum just under blåsningens slutskede. Resterande färskning och nedbringandet av fosforhalten genomföres sedan utan järnförluster i elektrougnen. Förutom dessa besparingsmöjligheter medför thomas-elektroprocessen obetingade kvalitativa fördelar, vilka kommit fram i Domnarvets rälskvalitet i jämförelse med exempelvis den tyska rälsen. Fördelarna för järnverket med ett thomasverk äro sålunda uppenbara. Genom de reducerade kostnaderna för malm, kalksten, elektrisk energi och kolelektroder skulle det kunna bli en besparing på omkring $\frac{1}{2}$ miljon kronor per år. Därtill kommer möjligheten att sälja thomasfosfat och eventuellt vanadin. Enligt vad som berättats för mig har en ledamot av kammaren, herr Lundberg, framhållit, att det icke vore säkert, att man skulle kunna sälja dessa 18 000 ton thomasfosfat. Det är naturligtvis möjligt, att han har rätt i detta, men å andra sidan torde det vara en allmänt accepterad uppfattning, att det är önskvärt, att en väsentlig ökning av användningen av thomasfosfat äger rum i det norrländska jordbruket. Hur stor den vinst kan bli, som järnverket får genom försäljning av thomasfosfat efter kriget, undandrager sig allt bedömande nu. De vinster, som skulle uppkomma under kriget, äro mycket stora, men de lämna därvidlag föga ledning.

Fördelarna av att ha en thomasanläggning inskränka sig emellertid icke till vad jag nu nämnt. Det finns en omständighet, som förefaller mig vara utomordentligt tungt vägande, kanske den tyngst vägande av de olika faktorerna. Jag vill konstatera det måhända en aning egendomliga i att alla reservanter och alla som uttalat sig mot thomasverket omsorgsfullt förbigått den faktor jag nu skall omnämna. Det är den, att om järnverket skaffar en thomasanläggning, kan man komma ifrån att använda fosforfattig malm och övergå till att bruka endast fosforrik malm. Vi ha ju mycket riklig tillgång på fosforrik malm i Sverige. Det är miljarder ton det är fråga om. Och det kan knappast anses som en subvention till järnverket, att Luossavaara-Kiirunavaarabolaget enligt avtal levererar fosforrik malm till självkostnadspris. Annorlunda förhåller det sig när det gäller den fosforfattiga malmen som järnverket också får till självkostnadspris. Den kan Luossavaara-Kiirunavaarabolaget sälja till i det närmaste dubbla priset. För malmbolaget Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag blir det en utebliven vinst av mycket stor omfattning, närmare en miljon kronor om året, om det skall leverera denna fosforfattiga malm till självkostnadspris. För närvarande kan man, som Norrlandskommittén anför, säga, att dessa leveranser äro en sorts indirekt subvention. Men om järnverket övergår till thomasproduktion bortfaller denna subvention. En miljon

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

kronor är ganska mycket. Stat och kommun däruppe i Norrland skulle få omkring fyrahundratusen kronor i ökad vinst från Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag, och av återstående sexhundratusen kronor kommer staten efter 1947, så vitt man kan se, sannolikt att erhålla två tredjedelar, alltså ytterligare fyrahundratusen kronor. För det allmänna är detta en vinst av åttahundratusen kronor om året och för malmbolaget netto tvåhundratusen kronor om året. När det gäller en anläggning som kostar 4,5 miljoner kronor tycker jag, att en inbesparing av åttahundratusen kronor varje år för staten, fränsett malmbolagets vinst, är en så betydande post, att det är omöjligt att förbigå densamma. Det är därför, erkänner jag, herr talman, med en viss överraskning jag finner, att denna viktiga faktor utelämnas, när man kritiserar föreliggande förslag.

Jag har icke kunnat komma till någon annan slutsats än att det uppenbarligen finns mycket starka skäl för den ståndpunkt industrikommissionen intog 1941, när industrikommissionen ägnade denna fråga en behandling icke bara på kort utan även på lång sikt. Jag betonar, att i industrikommissionens utlåtande i år har man sett frågan närmast ur aktuell försörjningspolitisk synpunkt med tanke på kristiden, men hur viktigt det än är, få vi se frågan även på längre sikt. Härom yttrar industrikommissionen 1941 i ett uttalande, som jag skall be att få läsa upp och som kommissionen mig veterligt icke senare tagit tillbaka: »Det torde — — — vara ostridigt, att den mellansvenska järnhanteringen hade behov av sådant direkt ur malm utvunnet material, som Norrbottens järnverk nu avsåge att framställa i de föreslagna thomas- och elstälverken, och då bolagets verkställande direktör uppgivit, att ifrågavarande material även under fredsförhållanden torde kunna levereras till kommersiella priser, ansåge kommissionen utbyggnaden av sagda verk kunna komma att utgöra ett ur försörjningssynpunkt värdefullt komplement till den nuvarande inhemska järnindustrien.»

Observera här, att man gör det beroende av att thomaselektrogöten kan tillhandahållas till kommersiella priser, men man säger icke, som nu så plötsligt påstås från många håll, att denna icke kan avsättas annat än till ruinerande låga priser och att den mellansvenska järnindustrien först måste låta sina egna anläggningar stå stilla. Uppenbarligen har man anledning att fästa en rätt stor vikt vid att industrikommissionen sålunda då ansett, att om thomasgöten kan tillhandahållas till kommersiella priser, kommer det även att vinna avsättning.

Därmed bortfaller en stor del av de betänkligheter som man visat i dag i denna kammare, när man liksom utgår ifrån att det icke kommer att gå att försälja något av thomasgöten. Bolagets ledning är därvidlag nu något mera optimist än industrikommissionen i sin senare utredning, men även industrikommissionen har ju kommit till det resultatet att man skulle kunna sälja femtiotvå tusen ton av en produktion på ungefär åttiatusen ton. Det är därför icke för mig så lätt att förstå hur t. ex. reservanterna i kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering utan vidare kunna antaga, att undersökningen visar, att man icke kan sälja något alls. Uppenbarligen ligger denna sak icke fullt så dystert till som man från vissa håll vill göra gällande.

Talet att den logiska följden av ett thomasverk måste bli, att man omedelbart måste bygga ett valsverk, förefaller mig därför icke alldeles berättigat. Jag erinrar om att det ju icke är meningen att sälja alla dessa åttiatusen ton som thomasgöt, utan en del skall säljas som elektrostål och en del som gjuteritackjärn. Man får beakta, att det finns ett växande behov av järnprodukter av handelsbetonad kvalitet. Vi få icke vara så pessimistiska, att vi tro, att den starkt stigande kurva för järnförbrukningen, som vi hittills haft, plötsligt kommer att avbrytas och att behovet icke skall växa. Mig förefaller det mera

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

realistiskt att antaga, att kurvan, frånsett en del konjunktursvängningar, kommer att fortsätta uppåt, så att avsättningsmöjligheterna också ökas. Hårtill kommer ju, att även om det skulle visa sig, att det omedelbart, låt mig säga ett år, efter kriget, blir litet trångt med avsättningen av götet, kan det vara en fördel att producera detta göt i detta thomasverk, därför att detta, som jag nämnde, är en bränslebesparande metod, som kräver vida mindre importerat bränsle än om man använder blästerugnar och martinverk.

Naturligtvis finns det en risk, om man vill kalla det en risk, att ett thomasverk så småningom drager med sig grovvalsverk. Det vore oriktigt att blunda för den saken, men är nu denna risk så allvarlig och avskräckande? Utskottet påpekar, att ett grovvalsverk skulle kosta ett tiotal miljoner kronor. Det är icke, som herr Liedberg säger, något plötsligt tillkommet uppslag, utan det är ett alternativ, som när jag började studera denna fråga först av alla alternativ påpekades för mig. Billets är, som alla erkänna, en internationell gångbar vara, så att tanken att göra ett valsverk till måttlig kostnad kan ingalunda avfärdas så lätt, som herr Liedberg gör. Utskottets reservanter säga, att det skall vara ett finvalsverk och kosta 50 à 100 miljoner kronor, och jag hörde hur herr Liedberg tog till ändå kraftigare och sade 60 à 150 miljoner kronor. Nu undrar jag, om icke denna förkärlek för så väldiga siffror och underlåtenhet att alls beakta det mera blygsamma beloppet av 10 miljoner kronor för ett grovvalsverk kanske är ett uttryck för en viss omedveten önskan att måla det här en liten smula svart. Jag erkänner, herr talman, att jag icke kunnat helt befria mig från det intrycket. Om man håller sig till de mera blygsamma siffrorna, tror jag, att hela detta problem icke ter sig så avskräckande, men jag vill understryka, att frågan om detta grovvalsverk icke är aktuell i dag utan bör upptagas till närmare utredning i sinom tid.

Utskottsreservanterna ha framhållit att propositionen framkommit vid en sen tidpunkt, och jag är den förste att beklaga detta. Jag vill emellertid nämna, att industrikommissionen behövde fem månader för sin utredning och lämnade sitt betänkande den 26 oktober. Av de över detta betänkande infordrade utlåtandena inkom Norrlandskommitténs på tisdagen i samma vecka, under vilken propositionen avlämnades på lördagen. Kammaren torde därav förstå, att jag bedrivit behandlingen av denna fråga parallellt med remissinstanserna för att icke någon tid i onödan skulle gå förlorad. Jag vågar därför hoppas, att kammaren icke skall finna, att jag har någon större del i ansvaret för den sena tidpunkten för propositionens avlämnande. Om man invänder, att propositionen kunnat vänta till nästa riksdag, vill jag svara, att då skulle en försening på minst tre månader uppkommit, och det skulle ju berövat oss en icke ringa del av de avsedda försörjningspolitiska fördelarna. På tal om behandlingstiden är det väl icke alldeles ogrundat att fästa någon vikt vid att det här i huvudsak gäller att bekräfta ett beslut, som riksdagen fattat redan 1941, och det är väl då icke nödvändigt med en fullt så utförlig remissbehandling som under andra omständigheter.

Jag kanske får upptaga kammarens tid med att bemöta en invändning som framställts av utskottsreservanten herr Holmström. Han säger i sin motion, att om man gör denna förreduktionsanläggning, kan man med tre tackjärnsugnar framställa icke 90 000 utan 135 000 ton och därav cirka 120 000 ton gjutertackjärn, och det är så mycket, att man icke kan avsätta det i Sverige. När jag läste detta, blev jag en smula överraskad, därför att i allmänhet ha invändningarna från herr Holmström och andra färgats av en viss pessimism. I fråga om produktionens storlek visar han emellertid den mest förbluffande optimism, medan han beträffande behovet är mycket pessimistisk. Han säger, att förreduktionsanläggningen skulle öka produktionen med 50 %, men de ex-

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

perter som jag haft tillfälle att rådfråga ha icke vågat sträcka sig längre än till 20 à 25 % produktionsökning. Denna plötsliga svängning att i regel vara pessimistisk men optimistisk, om man därmed kommer fram till en siffra, som tyder på att det i propositionen framlagda förslaget är olämpligt, förefaller mig vara svårförklarlig. Jag vill emellertid göra det påpekandet, att om det skulle vara riktigt, som herr Holmström säger, att det blir vissa svårigheter att avsätta så mycket tackjärn som man får fram med tre ugnar med denna förreduktionsanläggning, är det ett starkt skäl mot hans partikolleger, reservanternas i utskottet, vilka gå på den linjen, att man bara skall göra en tackjärnsugn och icke något thomasverk. Herr Holmströms påpekande är närmast ett skäl för att man skall göra ett thomasverk, så att man slipper sälja så mycket tackjärn och i stället kan sälja en del som thomasgöt.

I förbigående ett par observationer. Försörjningen med elektroder är icke alldeles säkert tryggad. De tillverkas i Sverige, men deras kvalitet är icke bra. Det finns emellertid förhoppningar att så småningom därvidlag uppnå bättre läge. Framför allt vill jag betona att det väl är lättare att importera t. ex. från Amerika en begränsad mängd av en föga skrymmande vara än att importera stora mängder av en så skrymmande vara som koks. Nog tycker jag, att chanserna att framställa järn med elektriska ugnar är bättre än att vara beroende av införsel av mycket stora kvantiteter importerad koks. Vad transformatorerna beträffar, behöver man icke omedelbart anskaffa stora transformatorer, utan man kan överbelasta de existerande genom vissa kylanordningar. Ugnar kunna levereras på tolv månader under den ogynnsamma förutsättningen, att kriget varar så länge.

Motionärerna, herrar Wistrand och Lundberg, och reservanternas i utskottet ha framhållit, att man bör undersöka, om icke en *blästermasugn* är bättre än en elektrotackjärnsugn. Jag måste säga några ord om den saken, ehuru den vidrörts av en föregående talare. Det är väl uppenbart, att koks i Sverige förblir dyrare än på kontinenten. Å andra sidan är elektrisk kraft billigare i Sverige än på de flesta håll på kontinenten. Därav kan man väl draga den slutsatsen, att det är större utsikter, att vi skola kunna konkurrera med utlandet, om vi framställa sådana järnkvantiteter som kräva mycket elektrisk kraft men litet koks. Skall det vara naturligt att vi i Sverige använda en metod som kräver mycket koks och litet kraft? Vidare är kokspriset efter kriget en oviss faktor. Det skulle vara en optimism av det mest ljusblå slag att utgå ifrån att kokspriset efter kriget kommer att bli endast något tiotal procent högre än före kriget. Det måste bli en högre prisökning. Kostnaderna för den elektriska kraften känna vi till. I fråga om den veta vi, vad vi ha att räkna med. Därför förefaller det som om tanken att, innan utvecklingen efter kriget på bränslemarknaden klarnat, bygga en större masugn, som förutsätter stora mängder koks, icke är förenligt med klok försiktighet. Dessutom är att märka, att en blästermasugn bör vara relativt stor. De blästermasugnar som byggas i utlandet äro — liksom den som vi ha i Oxelösund — anläggningar på minst 100 000 tons kapacitet. Det finns sådana med 200 000 tons kapacitet och ända upp till en kapacitet av 500 000 ton. Nu föreslå reservanternas en blästermasugn på 50 000 tons kapacitet. Emellertid visar 1938 års utredning, att produktionskostnaderna i fråga om en ugn på 50 000 tons kapacitet är mycket högre än i en ugn med 90 000 tons kapacitet, och förmodligen äro de ännu lägre vid ännu högre kapacitet. Detta gällde med dåvarande priser, och då var det rätt låga kokspriser och löner. Under nuvarande förhållanden skulle, om denna kalkyl är riktig, tackjärnet bli ännu dyrare. Om man emellertid bygger en större ugn passar den icke för träkol, och då bortfaller det argument, som reservanternas

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

anfört till stöd för sin ståndpunkt, nämligen att man skulle kunna använda träkol för att förbättra försörjningen under avspärningstiden.

Motionärerna påtala, att det planerade thomasverket med en kapacitet på bortåt 100 000 ton är för litet, men föreslå en blästermasugn på 50 000 ton. Såvitt jag som lekman — jag uppberar, att jag känt detta lekmanförhållande rätt allvarligt under frågans behandling — kunnat bedöma vid diskussionen med experter är det mycket viktigt, att en blästermasugn icke är så liten som med 50 000 tons kapacitet, utan den bör ha en kapacitet av minst 100 000 ton, medan ett thomasverk på 50 000 tons kapacitet väl fyller de anspråk man härvidlag kan ställa. Jag tror därför, att denna reservanternas anmärkning är ogrundad, och att det i stället kan riktas anmärkning mot dem, när de föreslå den lilla blästermasugnen. Dessutom ber jag att få erinra kammaren om att 1938 voro ju båda dessa alternativ, blästermasugnen och den elektriska tackjärnsugnen, utredda. Då hade man låga kokspriser men kraftpriser som icke voro mycket lägre än de nuvarande, och då stannade man för den elektriska metoden. Nu har koksen blivit dyrare, och man vet icke, hur dyrbar den blir. Är det då klokt att kasta om och gå över till en metod, som kräver större kvantitet koks? För en lekman förefaller det mycket osannolikt, att det skulle vara klokt. Jag har kommit till den slutsatsen, att om man skall göra någonting nu, bör det vara en elektrisk tackjärnsugn. I annat fall måste det bli uppskov på mera obestämd tid med hela problemet, tills klarhet kan vinnas beträffande kokspriserna. Ett sådant uppskov på obestämd tid har, av andra skäl, som jag nämnt, icke förefallit berättigat.

Utskottsreservanterna peka på att järnverket under det bokslutsår, som gått till ända den 30 juni 1944, har gått med förlust, trots de betydande subventioner verket erhållit genom rabatter och nedsatta malmpriser. Jag ber att få nämna, att förlusten under räkenskapsåret 1943/44 uppgår till 372 000 kronor. Det har varit det år, under vilket man först hållit på att färdigställa anläggningen, sedan börjat köra i gång och så småningom trimmat in. Det torde vara uppenbart, att en driftsförlust under detta år icke säger någonting alls om de ekonomiska förutsättningarna för detta järnverk på längre sikt. Ett stöd för denna förmodan kan man finna däri, att under tredje kvartalet, månaderna juli—september, alltså första kvartalet av det nya bokslutsåret, har man uppnått en driftsvinst på ungefär 400 000 kronor, alltså större än förlusten föregående år. Man har anledning hoppas, att denna driftsvinst på längre sikt skall bli ännu större i den mån icke statligt tvång nödvändiggör användning av dyrare råmaterial av prispolitiska skäl, men det är en annan fråga.

Vad subventionen beträffar, som reservanterna tala om, har jag förut nämnt, att leverans av den billiga fosforfattiga malmen är att betrakta som en subvention. Men denna subvention skulle ju bortfalla, om man överginge till thomasprocessen. Vad kraftpriset åter beträffar torde det vara tveksamt, om man härvidlag kan tala om någon subvention. Vattenfallsstyrelsen säljer ju kraften till självkostnadspris, och om det finns tillräckligt med kraft ifrågasätter jag, om man måste kalla detta subvention. I fall det vore knappt om krafttillgångarna skulle jag kunna kalla det subvention, såsom fallet är med den fosforfattiga malmen, som finns i begränsad mängd och som man på alla håll i utlandet vill köpa. Så förhåller sig icke med kraften. Där har vattenfallsstyrelsen ingen förlust att bära. Frakterna som detta bolag måste betala för järnet äro icke heller lägre än motsvarande frakter, som en del andra bolag få betala, och de äro i varje fall högre än Luossavaara-Kiirunavaarabolagets frakter. Under sådana förhållanden tycker jag icke att det är riktigt att här-

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

vidlag tala om någon subvention. Om jag icke missminner mig — jag vill gärna säga detta till de utskottsreservanter, som äro medlemmar i högerpartiet — framkastades i högerpartiets stora norrlandsmotion för några år sedan den tanken, att en väg, som förtjänade undersökas när det gällde att gynna Norrlands näringsliv, var just denna att man skulle sänka frakterna. Det förefaller mig som om den politik, som här föreslås, skulle vara av samma art som den av högerpartiet då rekommenderade och att det därför knappast borde finnas anledning att nu angripa densamma — såvida nu icke högerpartiet helt ändrat sin inställning till norrlandspolitiken, vilket det i så fall skulle vara intressant att få veta.

Herrar Lundberg i Hälsingborg och Liedberg ha nu, såvitt jag kunnat uppfatta, gjort en hel del affär av den omständigheten att bolagets bokslut och styrelseberättelse för verksamhetsåret 1943—1944 icke publicerats. Man tycks antyda ett hemlighetsmakeri. Det var visst herr Liedberg som påtalade, att uppgifterna frampressats. Jag vill för min del tillbakavisa talet om, att några uppgifter behövt frampressas. Handelsdepartementet har ju handlagt detta ärende. Bolagsstämman hölls för några veckor sedan, och så snart frågan kom upp erhöll avdelningen i utskottet detta material. Någon som helst avsikt att hemlighålla några uppgifter har absolut icke förefunnits. Men däremot vill jag hålla med herr Lundberg om, att det är angeläget att dessa siffror bli tillgängliga för allmänheten. Ofta sker det så att de skickas in till patent- och registreringsverket, när bolagsstämmans beslut blir justerat, vilket kan ske rätt snart. Jag skall uppmana styrelsen att icke dröja med att skicka in uppgifterna till patent- och registreringsverket. Naturligtvis är det ingenting som hindrar att uppgifterna publiceras i förväg, och jag delar herr Lundbergs uppfattning, att det kan vara mycket lämpligt att man för framtiden publicerar dem i förväg. Men jag vill understryka att den driftsförlust 372 000 kronor, som redovisas för det sistförflutna året, icke tillåter några slutsatser rörande den fråga vi här diskutera. Någon som helst avsikt att hemlighålla att det varit en sådan driftsförlust, som här förekommer, kan jag försäkra icke förefunnits. Men jag skall som sagt medverka till att en upplysning i frågan, som är ur allmän synpunkt önskvärd, icke skall bli onödigt försenad.

Jag kan kanske få nämna, herr talman, en annan liten faktor, som betonats av någon här. Man har sagt, att thomaskonvertrarna måste tagas från Tyskland. Ursprungliga planen var också att de skulle importeras från Tyskland, men det finns numera ritningar och möjlighet att göra dem i Sverige, så att därvidlag komma enligt uppgifter från bolagets ledning inga särskilda svårigheter att möta.

Jag kommer nu till den av herr Lundberg m. fl. föreslagna anordningen med ett *anrikningsverk*, som skulle vara en ny och rationell metod. En lekman har icke kunnat underlåta att göra sig följande fråga. Varför har man icke av fosforrik malm, som finns i obegränsade kvantiteter i stället för av fosforfattig malm, som är mycket värdefull och dyr, med en så enkel och billig metod sökt framställa en rik, fosforfattig slig? Och varför har icke exempelvis malmbolaget kommit på denna ljusa idé och byggt ett anrikningsverk i stor skala? Det är ingen nyhet att L. K. A. B. redan nu har en dylik anläggning avsedd för speciella ändamål. Man har åtminstone icke för närvarande där planerat byggandet av ett anrikningsverk för att av den fosforrika, billiga malmen framställa ett högvärdigt fosformaterial. Redan av denna omständighet torde man kunna dra den slutsatsen, att frågan är mera komplicerad än som framgår av motionärernas framställning. Ur järnverkets synpunkt är saken den, att man, om man skall övergå till framställning av fosforfattig slig,

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

måste på exportmarknaden konkurrera med en hemmatillverkning, där det redan råder en betydande trängsel. Tyvärr har utlandet självt kunnat framställa allt bättre och bättre kvaliteter och därmed till en del kunnat göra sig oberoende av den svenska tillverkningen. Jag tror icke att man med avseende å avsättningsmöjligheterna skall hänge sig åt någon alltför stor optimism. Att Luleåverket skulle avstå från att göra handelskvaliteter, av vilka vi här i Sverige ha stort behov, tror jag knappast skulle vara klokt, och jag skulle tro att de enskilda järnverken ha precis samma mening. Om man i stället överginge till framställning av *kvalitetsstål*göt, bleve det också ökad konkurrens på den redan tidigare tränga exportmarknaden. Finns det då verkligen marknad för dylika produkter från tre stålugnar, frågar man sig. — Under sådana förhållanden förefaller det naturligt att fullfölja verkets plan, som går ut på att man skall bygga ytterligare en elttackjärnsugn, vars produktion kan avsättas till mycket stor del i Sverige men även avses för export. Härtill kommer emellertid även en annan omständighet, nämligen att thomastillverkningen ger en slagg, som efter nedmalning är lämplig som gödningsmedel. Om man använder metoden med ett anrikningsverk kommer fosforsyran att hamna bland avfallet, ur vilket man sedan med en besvärlig metod kan utvinna superfosfat. Jag skulle gissa att det är bl. a. omständigheter som dessa, som förklara att malmbolaget trots att det redan har ett anrikningsverk icke gått in för att utbygga detta för några väsentliga malmkvantiteter. Under sådana omständigheter kan jag icke finna tillräcklig anledning att nu skjuta på frågan om byggandet av ett thomasverk. Jag vill understryka att industrikommissionen redan 1941 tillstyrkte uppförandet av ett thomasverk och att industrikommissionens ordförande, direktör Schwartz, i sin egenskap av ledamot av verkets styrelse i början av året också tillstyrkte samma förslag. Det är givet att han, när industrikommissionen i höstas avgav sitt utlåtande, icke deltog i behandlingen av frågan, på vilken industrikommissionen då huvudsakligen anlade kortsiktiga synpunkter. Enligt vad som sagts i första kammaren skulle en ledamot av utskottet ha meddelat, att från industrikommissionens sida på lång sikt betraktat icke förelåg någon radikal omvärdering av kommissionens ståndpunkt.

Till sist, herr talman, några allmänna synpunkter på frågan, först då med anledning av herr Liedbergs uttalande rörande företagets ledning och att fyra ledamöter av styrelsen lämnat denna. I första kammaren inträffade att statsutskottets ärade ordförande herr J. B. Johansson underströk önskvärdheten av att man nu skapade förtroende för Norrbottens järnverk. Jag ifrågasätter om det är bästa sättet att skapa ett dylikt förtroende — och att ett sådant förtroende är önskvärt för ett företag erkänna väl alla — om man framställer en så mörk bild, som man här gör, då man tar fram alla negativa sidor och bortser från alla positiva, exempelvis minskat behov av fosforfattig malm, och vidare gör gällande, att alla fackmän lämna styrelsen, vilket skulle bero på deras stora misstro till företaget som sådant. Saken är nu i själva verket den att en av dessa fackmän lämnade styrelsen för att bli chef för ett mycket stort företag, som till en del kan bli konkurrent till Luleåföretaget, enär det framställer stora mängder av järn och stål och valsverksprodukter. Att han lämnade styrelsen finner jag sålunda ingalunda anmärkningsvärt. När han satt med i styrelsen godkände han emellertid planen på ett thomasverk. Vidare är direktör Schwartz, som också lämnat styrelsen, chef för ett stort företag här i Stockholm, och chef för industrikommissionen med dess stora arbetsbörda. Att han under sådana omständigheter icke längre ville resa flera gånger om året mellan Stockholm och Luleå, utan tyckte att han gjort sitt är en sak, som jag åtminstone icke har svårt att förstå. Ännu då han satt i sty-

Aktieledning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

relsen 1944 godkände han emellertid planen på byggandet av ett thomasverk. Jag vet icke om dessa herrars utträde ur styrelsen kan, såsom herr Liedberg gjorde, användas som ett medel för att skapa misstroende kring detta företag, vilket jag utan tvekan vågar påstå att det bidrog till att göra. Men när herr Liedberg går så långt att han talar om ledningens oförmåga etc. måste jag fråga mig om det verkligen är lämpligt att man här i riksdagen, där det icke finns tillräckligt material, fäller sådana generella och nedsättande omdömen. Jag ifrågasätter det lämpliga häri, och jag vill göra det tillägget att det naturligtvis är utomordentligt betungande att leda ett företag som detta under en utvecklingsperiod som den ifrågavarande. Att det blir någon förse- ning med en del utredningar och sådant är ju begripligt. Bolagsstyrelsen har efter vad jag förspott övervägt om icke verkställande direktören till medhjäl- pare borde få en försäljningsdirektör, som skulle kunna avlasta en del av den stora arbetsbörda, som den verkställande direktören haft under senare år. För min del tycker jag att det är klokt av styrelsen att göra ett sådant övervä- gande, men detta är en sak, som den själv har att ta ställning till. Jag tror emellertid knappast — med hänsyn till förhållandena under denna komplice- rade utbyggnadsepok — att det är rättvist att dra några allmänna slutsatser av den art som herr Liedberg här gjorde.

Herr talman! Det är klart att här föreligga många tekniska spørsmål, som det är svårt för den oinvigde att begripa sig på, och ingen kan heller förutse den framtida utvecklingen. Alla sådana här företag äro förenade med risker, men det torde icke vara skäl att uppskjuta förverkligandet av det program, som riksdagen redan 1941 godkände. Frågan gäller nämligen icke om vi skola bygga ett nytt järnverk utan om vi skola utbygga järnverket på ett sätt som sänker kostnaderna och som bolagsledningen anser riktigt och vilket riksdagen en gång beslutat. Det förefaller mig klokast att här icke stanna på halva vägen. Det gäller i stället att ge verket en chans efter en sådan avrundande utbyggnad. Det är klart att motiveringen för en dylik åtgärd till huvudsaklig del ligger i den omständigheten att man vill stödja den ekonomiska verksam- heten i Norrland och förbättra försörjningsmöjligheterna där. Det har från en del håll gjorts gällande, att det är en mycket obetydlig sysselsättning, som på detta sätt skulle kunna beredas i Norrbotten. Man har sagt att de anställda måste tagas från Mellansverige där man kan göra järn. Jag vill i det avseendet upplysa om, att av de ungefär 225 anställda 210 stycken äro norrbottningar, varav följer att i runt tal endast 15 stycken äro från sydligare landsdelar. Efter ombyggnaden kommer det att sysselsättas ungefär 300 man och under själva utbyggnadstiden ytterligare 200 à 250 stycken. Läger man sedan till alla dem som få indirekt sysselsättning, sedan primära sysselsättningen väl finns, blir det fråga om så många hundratals arbetare att jag, herr talman, skulle tveka att säga att det hela är av ringa betydelse ur sysselsättnings- synpunkt. Man kan överdriva denna betydelse, men man kan sannolikt också un- derskatta den. Man har sagt att förslaget icke bygger på ekonomiska kalky- ler. Jag vill medge att om man betraktar saken rent ekonomiskt så kan man fråga sig om det icke finns andra platser i andra delar av landet, där det är billigare att göra järn, och om det icke vore lämpligare att flytta hela Norr- lands befolkning till södra Sverige. Jag ifrågasätter emellertid om det är rim- ligt att lägga upp de ekonomiska kalkylerna på detta sätt. För min del har jag utgått från att det är ett allmänt intresse att försörjningsmöjligheterna i Norr- botten ökas så att man uppnår en minskning av den arbetslöshet, som där är vanlig, och en höjning av levnadsstandarden, som där har varit och fortfarande är lägre än på de flesta andra håll i landet. Betänkligheterna mot att man här levererar malm till självkostnadspris kunna vara naturliga, men om jag

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

ser det hela mot bakgrunden av att staten med sin tullpolitik gynnat utvecklingen av näringslivet i andra landsdelar, vilket medfört en viss fördyring av somliga varor, som till en del få bäras av Norrlands befolkning, måste jag säga att betänkligheterna mot att leverera malm och kraft till självkostnadspris icke te sig större än att de kunna övertinnas. Det är mot denna bakgrund som jag, herr talman, kommit till den slutsatsen att det är klokt att göra den planerade utbyggnaden. Jag hade, när jag började studera frågan för en månad sedan, ingen som helst förutfattad mening i saken. Det förefaller mig som om efter det beslut, som riksdagen fattade för tre år sedan, det skulle krävas mycket starka skäl för att man nu skulle riva upp detta beslut eller att man skulle vidtaga åtgärder, som innebära en uppskovspolitik av mera obestämt slag. Några skäl som skulle motivera en dylik hållning har jag icke kunnat finna, och därför, herr talman, vågar jag uttala den förhoppningen, att kammaren skall följa utskottsmajoriteten.

Herr Lövgren: Herr talman! Efter det anförande herr statsrådet nu hållit finns det ingen anledning för mig att hålla något långt anförande. Jag skall inskränka mig till några anmärkningar i anledning av yttranden, som ha fällt under debatten.

Det har bland annat sagts, att Norrbottens järnverk har en subvention i form av ett billigt kraftpris. Hur billigt är kraftpriset då? Det är 0.8 öre per kilowattimme, vilket omräknat ger ett årspris på 70 kronor per kilowatt. Det är inget subventionspris, och jag kan som exempel nämna, att när vattenfallsstyrelsen gjorde kontrakt med Aktiebolaget Elektrosalpetar år 1918, var utgångspriset för kraften 32 kronor per kilowatt. Det är icke nedlagt mer än 15 miljoner kronor på Porjus kraftverk och regleringarna vid Suorva. Porjus kraftverk ger 115 000 kilowatt, Norrbottens Järnverk köper 26 000 kilowatt och betalar 1 400 000 kronor för dem. Jag är övertygad om att om vi börja räkna ordentligt på kraftpriset, så har vattenfallsstyrelsen i nuvarande stund 50 % för högt kraftpris, om vi lägga självkostnadspriset till grund. Och självkostnadspriset höra vi lägga till grund, därför att i detta fall är staten företagare. Staten äger kraftverket helt och hållet, staten äger järnverket och staten äger också i själva verket den överväldigande delen av malmtillgångarna. Jag finner därför icke något onaturligt i att man betraktar malmtillgångar, vattenkraft och järnverk som ett företag och låter vinsten komma fram på det hela, när förädlingsprocesserna skett. Beträffande kraftpriset fingo vi några siffror från vattenfallsstyrelsen förliden vinter i anledning av en motion av mig. Det visade sig, att om man byggde ut Harsprånget, så skulle kraften överförd på Indalsälven kosta 0.77 öre per kilowattimme. Vattenfallsstyrelsen får 0.8 öre av järnverket i Luleå. Det är säkert en god affär, och det finns icke det ringaste skäl att tala om subvention. Däremot finns det skäl att tala om en med hänsyn till omständigheterna för dyr kraft.

Sedan vill jag säga några ord med anledning av herr Liedbergs tal om att vissa herrar hade gått ur styrelsen för Norrbottens järnverk på grund av att de aldrig kunde få fram utredningar och kalkyler, som de behövde för sina ställningstaganden. Jag har, herr Liedberg, suttit som suppleant i styrelsen från det järnverket började. Jag har varit med om väntanda styrelsesammanträde med undantag av det sista, då jag av vissa skäl icke hade tillfälle att vara närvarande. Icke vid något av alla dessa sammanträden har jag märkt, att det varit brist på klara siffror och kalkyler från verkställande direktörens sida i allt som gällde verkets uppförande och utbyggnad i enlighet med det program som är upprättat. Däremot har jag, herr Liedberg, under den tiden märkt en otrolig benägenhet från vissa herrars sida att begära den ena utred-

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)
ningen efter den andra. Dessa herrar förefalla vara släkt med utskottsreservanterna på något sätt.

Låt mig, herr talman, säga ett par ord om det förslag att göra en bläster-tackjärnsugn, som reservanterna nu framlagt. Vad sade reservanterna Andréén, Nordenson, Nisser, Anderson i Norrköping och Lundberg i Hälsingborg vid 1939 års urtima riksdag i sin reservation? De sade då följande: »Inom utskottet ha emellertid tungt vägande skäl framburits emot en anläggning för blästertackjärn. De viktigaste av dessa må här anföras.

För tillverkning av tackjärn i blästermasugn skulle — med hänsyn till malmbolagets exportförhållanden — i främsta rummet såsom råvara ifrågakomma järnmalmelig från anrikningsverket i Gällivare. På grund av sin höga järnhalt och utomordentliga renhet lämpar sig denna råvara enbart — rent metallurgiskt sett — illa för förädling i en blästermasugn. Ur malmteknisk synpunkt torde denna järnmalmelig i ifrågavarande fall hellre böra förädlas i *elektrisk* ugn.

De ekonomiska kalkyler, som framläggas i propositionen, för tillverkning av tackjärn i blästermasugn — vare sig träkols- eller kokstackjärn — äro sådana, att de ej kunna motivera den anläggning, som föreslås i propositionen.» Så skrev reservanten Lundberg i Hälsingborg på hösten 1939 och nu kommer han och rekommenderar oss att bygga en blästertackjärnsugn. Herr talman, jag måste med travestering av ett yttrande, som biskop Bergqvist en gång fällde säga, att för mycken sakkunskap har gjort reservanterna vilna.

Jag skall inte uppehålla tiden så mycket längre — jag förstår att kammarens ledamöter äro angelägna om att få fatta beslut och resa hem. Men jag kan i alla fall få säga, att från verkets ledning har man hela tiden varit angelägen om att komma bort från det provisorium, med vilket man nu arbetar. Det är nämligen så, att innan den dag vi få thomasverket färdigt, måste vi köra med fosforfattiga stykematlner till ugnarna. Dessa matlner äro 125 till 150 procent dyrare än de fosforrika matlner, som äro avsedda att användas och som riksdagen 1941 genom det beslut som då fattades har avsett att man skulle använda. Vi måste väl komma bort ifrån detta provisorium och över till ett rationellt utnyttjande av den malmbas som finns. Nu har järnverket kontraktssenlig rätt att få 60 000 ton s. k. fosforfattiga matlner och 140 000 ton fosforrika matlner från malmbolaget. Det säger sig självt, att dessa fosforrika matlner ur Norrbottens järnverks synpunkt äro värdefullare än de fosforfattiga matlner som verket nu använder, trots att de äro billigare än de fosforfattiga matlner. Här är det alltså, herr talman, inte fråga om någonting annat än att fullborda det sista ledet i det produktionsprogram, som beslöts 1941 efter oändliga detaljerade utredningar, varvid verkets direktör faktiskt undan för undan hade knäckt varje invändning som gjordes ifrån andra sakkunnigas sida. Han stod med segerpalmen i händerna och fick dem som från början hade intagit en mycket tveksam hållning, att skriva under på programets riktighet och att i Teknisk tidskrift varmt försvara och rekommendera detta produktionsprogram.

Det är ovidkommande ting, som spela in vid behandlingen av denna fråga. När reservanterna här komma och tala om att det är av omtanke om järnverkets framtid som de bära fram sina synpunkter, kan jag inte, herr talman, rubricera detta som någonting annat än skenhelighet. Det föreligger ingen avsikt ifrån reservanternas sida att här verkligen tillgodose det allmännas intresse, utan det är andra intressen, som ligga bakom deras ståndpunktstagande. Det skola vi säga klart och öppet och inte hymla om den saken.

Det finns här i landet ett enda järnverk, som arbetar efter thomasmetoden. Detta järnverk äges av Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolag. Herrarna

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

kunna gå ut och titta efter i Aktieägarens uppslagsbok, vilken nettovinst Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolag har haft under senare tid. Domnarvets järnverk är ryggraden i detta bolag. Det är inte av en slump, som årsvinsten har legat vid 24 å 25 miljoner kronor under alla år efter 1939. Redan detta år gick den upp till 15 miljoner kronor. Det är inte för ingenting som man vill mota tillkomsten av ett thomasverk i Norrbotten. Här föreligger ett rent och klart konkurrensförhållande, det skola vi inte dölja för oss, herr talman, utan vi skola säga som det verkligen är. Domnarvets järnverk har goda affärer, trots att det medverkat till att stödjande hålla andra svaga svenska järnverk under armarna genom den s. k. koksclairing, som man på frivillighetens väg har genomfört för att uppehålla en viss prisnivå här i landet på järnprodukter. Vid behandlingen av det första statsutskottsutlåtandet i dag beslöto vi att medgiva att 40 miljoner kronor användas för inköp av tackjärn under nästa år för lagring för det år som kommer därefter. Detta tackjärn skall man betala med 242 kronor per ton plus några tillägg, vilket gör att man sannolikt kommer upp till 275 kronor per ton. Det tackjärn, som man tillverkar vid Norrbottens järnverk kostar för den ena kvalitén 200 kronor per ton och för den andra 180 per ton. Jag är övertygad om att svenska staten har förlorat värden, som motsvara 3 eller 4 järnverk av samma storleksordning som Norrbottens, därför att vi aldrig kunde övervinna motståndet ifrån Mellan-Sverige mot att uppföra ett järnverk i norr under fredsåren närmast före kriget. Det var först när kriget började som vi fingo börja bygga. Hade vi haft ett järnverk med 100 000 tons årlig produktionskapacitet i Norrbotten vid krigsutbrottet, skulle det varit betalt flera gånger om och därjämte ha tillfört den svenska marknaden ett järnpris, som hade varit så mycket lägre än det som nu varit gällande, att folkhushållet hade tjänat hundratals miljoner kronor därpå.

Vi ha, herr talman, förlorat tillräckligt mycket pengar på de monopolier, som äro uppbyggda här i landet på järnmarknaden. Det kan vara på tiden att vi börja rationalisera på detta område, att vi i stället för att utifrån köpa 500 000 ton järn om året, här i landet tillverka låt mig säga hälften av denna kvantitet och därmed bereda arbete åt vårt eget folk. För närvarande, när ett par tusen man äro inkallade till militärtjänst och ett par tusen andra äro sysselsatta med byggnadsarbeten för försvaret, ha vi ingen arbetslöshet i Norrbotten. Men normalt hade vi tidigare alltid en arbetslöshet, som svängde mellan minst 1 000 och uppemot 6- å 7 000 man vid olika tider på året. Jag tycker inte att vi skola komma tillbaka till sådana tider. Ty menar man någonting med slagordet »full sysselsättning», som alla ha omfattat, då skall man fullfölja byggandet av Norrbottens järnverk och man skall gå vidare på den vägen och framställa ytterligare 2- eller 300 000 ton järn däruppe, även om därav följer som konsekvens, att man får bygga valsverk och andra förädlingsverk. Norrbottens folk måste helt enkelt få lov att leva på grundval av de naturtillgångar, som finnas däruppe. Att av ovidkommande skäl icke draga nytta av ett sådant försörjningsunderlag är orimligt i det långa loppet. Jag hoppas, herr talman, att detta är sista gången som man verkligen här skall behöva använda hårda ord gentemot folk som ha en bättre insikt men som stadigt under artiondenas lopp ha bromsat en utveckling, som är rimlig och riktig med hänsyn till de naturtillgångar vi ha däruppe.

Herr **Lundberg** i Hälsingborg: Herr talman! Jag lyssnade med stort intresse till handelsministerns anförande nyss. Till en början vill jag med glädje notera, att han instämde i mitt uttalande om önskvärdheten av ökad publicitet rörande Norrbottens järnverks verksamhet. Jag skulle endast vilja tillägga, att jag tror, att det för bolaget självt är synnerligen önskvärdt om en dylik

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

publicitet äger rum. Jag tänker därvid främst på ett bokslut, sådant som det nu framlagda. Det hade varit önskvärt, om detta bokslut kompletterats med upplysningar om orsaken till den förlust, som uppstått under det första verksamhetsåret. Jag vill inte på något sätt kritisera, att det första verksamhetsåret gått med förlust, ty man kan mycket väl förstå de svårigheter, som kunna uppstå i början av en verksamhet. En förklaring hade emellertid kunnat förhindra att missförstånd skulle uppstå på den punkten.

Av herr statsrådets anförande i övrigt kan jag emellertid inte bli övertygad. Herr statsrådet anförde mycket uttömmande de skäl, som kunde anses tala för övergång till järnhantering baserad på fosforhaltiga malmer. Jag inser, att allt vad han sade var riktigt under den förutsättningen, att man verkligen kan vinna avsättning för de produkter, som här skola framställas, nämligen thomasgöt. Är denna förutsättning riktig beträffande avsättningen, ger jag mig ögonblickligen. Jag tror emellertid inte att så är fallet. Jag vill i detta sammanhang ytterligare understryka vad handelsministern mycket noga framhöll, nämligen att den tillstyrkan, som industrikommissionen gjorde 1941 i fråga om thomasverkets utbyggnad, vilade på ett uttalande av Norrbottens järnverks verkställande direktör och den utredning som denne gjort i fråga om avsättningsmöjligheterna. Industrikommissionen hade således inga egna siffror att bygga på utan tillstyrkte thomasverkets utbyggnad under förutsättning att verkställande direktörens uppgifter voro riktiga. Förklaringen till att industrikommissionen nu 1944 kommit till en annan uppfattning är mycket enkel, ty under tiden har industrikommissionen själv gjort en undersökning rörande möjligheterna att avsätta thomasgöten. Kommissionen har därvid kommit till en annan uppfattning än verkställande direktören.

Den springande punkten i hela denna fråga måste självfallet vara hur man bedömer avsättningsmöjligheterna för thomasverkets produkter. Om min uppfattning att det kommer att uppstå dylika svårigheter är riktig, är det oberättigat att uppföra ett thomasverk. Om min uppfattning däremot inte är riktig, kan man ifrågasätta att finna andra vägar, nämligen bl. a. uppförandet av ett anrikningsverk. Jag skall även med några ord beröra frågan om en blästermasugn i stället för en elektrotackjärnsugn. Denna fråga hör visserligen inte direkt hemma i detta sammanhang, men jag vill erinra de herrar, som citerat mina yttranden från 1939 och 1941, om att hela frågan om en utvidgning av Norrbottens järnverk måste ses ur två synpunkter, dels på kort sikt, d. v. s. att under krisen med tillgängliga råvaror framställa så mycket tackjärn som möjligt, och dels på längre sikt ur lönsamhetssynpunkt. Jag vill även erinra om att när denna fråga 1939 första gången kom inför riksdagen gällde det uteslutande utbyggnaden av ett thomasverk, som dåvarande handelsministern hade fram i olika alternativ. Jag tillät mig då förordna, att bolaget skulle komma till stånd samt att styrelsen själv skulle få avgöra, vilken väg vederbörande önskade gå. Till herr Malmborgs upplysning vill jag således understryka, att det inte var riksdagen som då bestämde någonting i fråga om utformningen. Frågan om uppförandet av ett thomasverk behandlades av riksdagen första gången 1941. Anledningen till att jag då ställde mig avvisande till thomasverket var densamma som bestämmer mitt ståndpunktstagande i dag, nämligen att det enligt min uppfattning inte finns sannolik avsättning för thomasgöt. Det viktigaste skäl, som jag tog hänsyn till 1941, var dock att i rådande krisläge skapa ökad tillgång till tackjärn i landet.

Frågan om den tredje tackjärnsugnen skall byggas som en elektrotackjärnsugn eller som en koksblästermasugn får bedömas ur synpunkten om möjligheter finnas att erhålla fossilt bränsle. Om man bedömer dessa utsikter mycket dystert och utgår ifrån att vi inte ha någon koks här i landet 1946, skulle vi givetvis inte heller bygga en elektrotackjärnsugn, som sannolikt inte kan dri-

Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag. (Forts.)

vas utan kokstillsats. Man har hela tiden hoppats att kunna sköta driften vid blästermasugnen med träkol. Genom att bygga en koksblästermasugn av den storlek, som jag här talat om, d. v. s. med en kapacitet av 20 000—30 000 ton, finns det möjlighet att driva den med träkol under den tid, då knapphet på koks råder. Jag vill i detta sammanhang upplysa handelsministern om att sedan 1939 har man vid två mellansvenska bruk, nämligen Fagersta och Herräng, fått klart bevisat, att det varit en stor ekonomisk fördel att med koks driva dessa masugnar om 20 000—30 000 ton. Anledningen till att man då övergick till koks torde i hög grad ha varit beroende av att man då ansåg att det var relativt lätt att utifrån få sådant bränsle.

Ja, herr talman, det går inte att driva argumenten längre. Var och en har sin uppfattning i denna fråga, och jag har endast velat deklarerat vad jag anser vara rätt. Framtiden får visa hur det kommer att gå. Jag hoppas, att jag skall få uppleva den dagen, då Norrbottens järnverk visar ett fullgott ekonomiskt resultat. Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lundberg i Hälsingborg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 247, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 14.

Föredrogos vart efter annat:

statsutskottets memorial, nr 248, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående undantag i vissa fall från bestämmelser i förordningen den 5 juni 1942 (nr 325) om jordbrukets kreditkassor;

nr 75, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning angående provisorisk förbättring av löneställningen för vissa befattningshavare vid nämnda verk;

nr 76, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning angående ändrade bestämmelser om ersättning för flyttningskostnad åt befattningshavare vid nämnda verk; och

nr 77, angående ersättning till en hos 1944 års riksdag anställd vaktmästare vid inkallelse till militärtjänstgöring; samt

jordbruksutskottets utlåtande, nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 12 § förordningen den 20 juni 1941 (nr 577) angående bekämpande av tuberkulos hos nötkreatur.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda memorial och utlåtanden hemställt.

§ 15.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 501, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp av tackjärn;

nr 502, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till reglering av en kredit åt Norge;

nr 503, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag jämte i ämnet väckt motion;

nr 504, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avskrivning av nya kapitalinvesteringar å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45; och

nr 505, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45;

från bankoutskottet:

nr 506, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående undantag i vissa fall från bestämmelser i förordningen den 5 juni 1942 (nr 325) om jordbrukets kreditkassor; samt

från jordbruksutskottet:

nr 499, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 12 § förordningen den 20 juni 1941 (nr 577) angående bekämpande av tuberkulos hos nötkreatur.

§ 16.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.27 em.

In fidem
Sune Norrman.